

F568

1987 JUL 2 9

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

1987

27.évf.

1-2

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS INTÉZET
ÉS KÖNYVTÁR BUDAPEST

CONTENTS AND SUMMARIES IN ENGLISH
СОДЕРЖАНИЕ И РЕЗЮМЕ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

LSZ: 14041

A Z

ORVOSI KÖNYVTÁROS

Medical Librarian

Медицинский Библиотекарь

1987

27.évf.

1-2. szám

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS INTÉZET
ÉS KÖNYVTÁR
Budapest

Felelős szerkesztő:

Szerkesztő:

Szerkesztőség:

dr FEDINECZ Sándor

dr BENDA Mária

**Országos Orvostudományi Információs
Intézet és Könyvtár**

Budapest, VIII., Szentkirályi u. 21.

Tel.: 343-789

Számunk munkatársai: dr Richard R. ROWE, a FAXON Company elnöke, Westwood, USA; dr VARGA Ferenc egyetemi tanár, a Pécsi Orvostudományi Egyetem rektorhelyettese; dr BENDA Mária, az Országos orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár igazgatóhelyettese, Budapest; dr RUZSÁS Lajosné, a Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója; VILMON Gyuláné, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója, Budapest; RÓZSÁNÉ dr VASAS Livia, a SOTE Központi Könyvtárának igazgatóhelyettese, SZÁNTAI Lászlóné, a SOTE Központi Könyvtárának tudományos munkatársa; GOSZTONYI Gábor, a SOTE Számítóközpont tudományos munkatársa, Budapest; VIRÁGOS Márta, a Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtárának igazgatója, Debrecen; KOVÁCS Katalin és BEREZK Katalin az OIK módszertani instruktorai, Budapest; MARTOS Veronika, a POTE Könyvtárának tudományos munkatársa, Pécs; dr VÁSÁRHELYI Pál, a Magyar Tudományos Akadémia Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet Nemzetközi Programiroda vezetője, Budapest; dr GAÁL Istvánné, a Városi Kórház-Rendelőintézet gazdasági osztályvezetője, Szeged; FORGÁCS Péter, az OIK gazdasági osztályvezetője, Budapest; KOLTAY Tibor, az OIK tudományos munkatársa, Budapest; IMRENYI Tiborné, a Városi Kórház-Rendelőintézet orvosi könyvtárának vezetője Szeged; PREPOK Ferencné, a SOTE Központi Könyvtárának csoportvezetője, Budapest.

HU ISSN 0030-6010

Felelős kiadó: dr Fedinecz Sándor

**Készült: az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Sokszorosító Osztályán**

Felelős vezető: Selmeci Nándor

Pld.szám: 300 B/5, 1987.

A Z O R V O S I K Ö N Y V T Á R O S

Az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár

T á j é k o z t a t ó j a

XX

1987.

27. évfolyam

1-2. szám

XX

T a r t a l o m

Oldal

K ü l f ö l d i o r v o s i k ö n y v t á r o s o k í r j á k

Richard R. ROWE: Az információpolitika és a felfedezési
folyamat 3

K o n f e r e n c i á k, É r t e k e z l e t e k

Az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók 1986. évi
augusztus 18-19-i XIII. Tájértekezlete 20
VARGA Ferenc: Megnyitó 23
BENDA Mária: Az orvosi könyvtári hálózat hetedik öt éves
tervéről 25
RUZSÁS Lajosné: Számítógépes információs tervek a Pécsi
orvostudományi Egyetemen 36
VILMON Gyuláné - RÓZSÁNÉ VASAS Livia - SZÁNTAI Lászlóné -
- GOSZTONYI Gábor: A számítógépes információs rendszer
kialakítása az orvostudományi egyetemeken 40
VIRÁGOS Márta: A számítógép használata az orvosi
könyvtárakban 51

KOVÁCS Katalin - BERECZ Katalin: Az állománygyarapítás kérdései. A külföldi orvosi folyóiratok beszerzésének alakulása	59
MARTOS Veronika: A folyóiratbeszerzés gondjai. Takarékoskodás és választékbővítés a Dél-dunántúli régióban	73
VÁSÁRHELYI Pál: Mikroszámítógépek alkalmazásának néhány lehetősége az orvostudományi dokumentációs és könyvtári munkában	83
GAÁL Istvánné: Könyvtáraink gazdasági-műszaki ellátottsága I.	104
FORGÁCS Péter: Könyvtáraink gazdasági-műszaki ellátottsága II.	116
A Soros-Alapítvány hírei	124
A vita	124

K ö n y v t á r o s a i n k í r j á k

KOLTAY Tibor: A referálás jövőjéről	131
---	-----

K ü l f ö l d i t a n u l m á n y u t a k

IMRÉNYI Tiborné: Tapasztalatok a Német Demokratikus Köztársaság orvostudományi információs intézetében /IWIM/.	136
PREPOK Ferencné: Prágai tapasztalatok	142
BENDA Mária: Beszámoló az orvosi könyvtárosok 1. európai konferenciájáról. Brüsszel, 1986. október 22-25.	146

K ö z l e m é n y e k - H í r e k

Contents

Page

Reports of foreign medical librarians

Richard R. ROWE: Information politics and the process of discovery	3
--	---

Conferences, meetings

XIII-th Regional Meeting of medical librarians and advisors held on the 18-19th of August, 1986	20
Ferenc VARGA: Opening speech	23
Mária BENDA: On the seventh five-year plan of the network of medical libraries.	25
Veronika RUZSÁS: Plans concerning computerized information at the Medical University of Pécs	36
Katalin VILMON, Livia RÓZSA-VASAS, Erzsébet SZÁNTAI, Gábor GOSZTONYI Creation of computerized information system at medical universities	40
Márta VIRÁGOS: Utilization of computers in medical libraries	51
Katalin KOVÁCS, Katalin BERECZ: Problems of the expansion of journal collection; acquisition of foreign medical journals.	59
Veronika MARTOS: Problems of acquisition; economy and enlargement of collection in the South-Danube Region	73
Pál VÁSÁRHELYI: Possibilities of microcomputer use in medical documentation and libraries.	83
Mária GAÁL: Economic-technical supply of our libraries - I.	104
Péter FORGÁCS: Economic-technical supply of our libraries - II.	116
News concerning the Soros-Foundation	124
Discussion	124

Our librarians report

Tibor KOLTAY: The future of abstracting.	131
--	-----

Reports from abroad

Anikó IMRÉNYI: Experience of Medical Information Institute (IWIM) in GDR.	136
Piroska PREPOK: Experiences from Prague	142
Mária BENDA: Report on the 1st European Conference of Medical Librarians, Bruxelles, Okt. 22-25, 1986	146

Publications - News

СО Д Е Р Ж А Н И Е

С о о б щ а ю т и н о с т р а н н ы е м е д и ц и н с к и е б и б л и о т е к а р и

Ричард Р.Роу: Информационная политика и процесс открытий 3

К о н ф е р е н ц и и , з а с е д а н и я

Региональное заседание медицинских библиотекарей и советников 18-19 августа 1986г.	20
Ференц Варга: Вступительное слово.	23
Мария Бенда: Седьмой пятилетний план сети медицинских библиотек.	25
Вероника Ружац; Планирование компьютерной информации в Медицинском Университете г. Печь	36
Каталин Билмон, Ливия Рожа-Вашам, Эрхбет Сантан, Габор Гостони: Формирование компьютерной системы информации в медицинских Университетах.	40
Марта Вилагош: Применение компьютеров в медицинских библиотеках.	51
Каталин Ковач, Каталин Берец: Вопросы увеличения ассортимента. Проблемы получения иностранных медицинских журналов.	59
Вероника Мартош: Проблемы получения журналов. Экономия и расширение ассортимента в Южном Задунайском Регионе	73
Пал Вашархейи: Некоторые возможности применения микрокомпьютеров в медицинской документационной и библиотечной работе	83
Мария Гал: Экономическое и техническое снабжение наших библиотек-I.	104
Петер Форгач: Экономическое-техническое снабжение наших библиотек-II.	116
Новости по вопросам фонда Шорш.	124
Дискуссия.	124

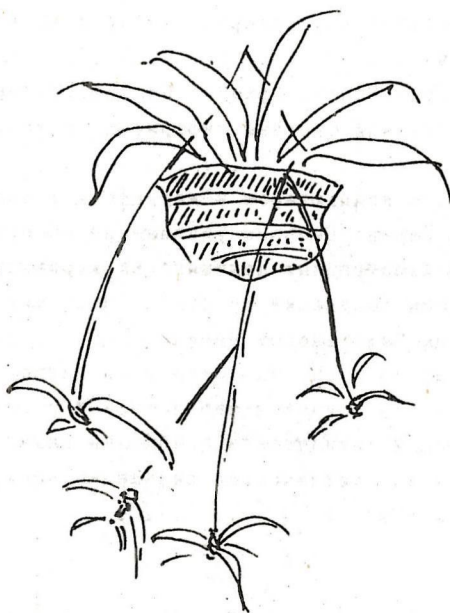
С о о б щ а ю т н а ш и б и б л и о т е к а р и

Тибор Колтаи: О будущем реферирования. 131

О т ч е т ы п о д е л о в ы м п о е з д к а м з а
г р а н и ц у

Анико Имрени: Опыт Института Медицинской Информации ГДР (IWM). . .	136
Пирошка Препок: Опыт, приобретенный в Праге.	142
Мария Бенда: Отчет о 1-й Евронеической Конференции медицинских библиотеткарей, Брюссель, 22-25 октября 1986г.	146

С о о б щ е н и я - Н о в о с т и

XX

KULIOI KÖNYVTÁROSOK ÍRJÁK

XX

Richard R. Rowe előadása az európai orvosi könyvtárosok 1. konferenciáján, Brüsszelben hangzott el. Eredeti angol szövege a konferencia előadásgyűjteményében fog megjelenni. Kérésünkre Dr Rowe engedélyt adott arra, hogy előadásának magyar fordítása folyóiratunkban megjelenjen. Részlet 1986. november 3-án írt leveléből. " Please find enclosed a copy of "Information Policy and The discovery Process", the paper I prepared for the First European Conference of Medical Libraries. I have sub-mitted the English version to Elsevier Science Publishers for publication. In doing so, the copyright has been transferred to them. You have my permission to complete the translation. ...If you should decide to translate this paper for your Hungarian journal, I would appreciate it if you could send me a copy..."

A szerk.

Az információpolitika és a felfedezési folyamat

Richard R. ROWE
a Faxon Company elnöke
Westwood, USA

Ez a század az emberi társadalom rendkívüli periódusa. Jóformán életünk minden területén változásoknak lehetünk tanúi s tapasztalataink alapján jövőnket illetően egyidejűen lehetünk optimisták is, ugyan-

akkor tele félelemmel és bizonytalansággal. Ezeket a változásokat minden másnál jobban a tudomány és édesgyermek, a technika idézte elő. A tudományos felfedezések folyamata hihetetlenül felgyorsult s napjainkban a fontos felfedezéseket szinte azonnal követi gyakorlati alkalmazásuk.

A tudományos felfedezések komplex folyamatában, az új technológiák létrehozásában az információ központi helyet foglal el, azzal, hogy befolyásolja magát a tudományt, de éppúgy alkalmazását is.

Társadalmunk karakterét hosszú távon az határozta meg, mik lesznek egyéni és kollektív döntéseink arról, hogy mely információk a fontosak és kiknek kell azokhoz hozzáférniük. Előadásom azzal foglalkozik, hogyan fejlődött az információ az emberiség történelme során; megvizsgálja azokat az értékeket és ideológiákat, amelyek aktuális információpolitikánk alapját adják és hitet tesz egy nyílt, globális információpolitika mellett, hogy segítse az információpolitika kialakulását.

A negyedik információs forradalom

Az információ társadalmi szerepében bekövetkezett forradalmat immár negyedszer éli át az emberiség.

Az első forradalom akkor következett be, amikor az emberek úgy alakították egymással a kapcsolatokat, hogy hangjukat kezdték használni. Lessan, hosszú idő alatt megtanultuk, hogyan kell egymásnak finoman differenciált üzeneteket küldeni és egymástól fogadni. A beszéd révén létrejött kommunikáció lett a mindennapi életvitel fő eszköze. Kialakult az emberiség szóbeli öröksége, s ez az élet kezelésének és értelmezésének kérdésében generációról generációra folyamatosságot teremtett.

A második forradalom akkor kezdődött, amikor az emberek felfedezték, hogyan kell tapasztalataikat elküldhető, tartós fizikai hordozókon rögzíteniük. A zsinag volt az első olyan külső rendszer, amelynek segítségével az emberek tapasztalataikat rögzíteni tudták. Az idők során a tapasztalatok rögzítésében a szóbeli hagyomány és az emlékezet helyét az írásbeliség foglalta el. Ez a fajta információ szállítható, térben és időben hozzáférhető lett, a "pontosság" nagy fokát érte el, bár a jelentés lényegéből veszendőbe is mehetett.

Nyereséget és veszteséget egyaránt hordozott magában, hiszen a pontosság kiszorította a jelentés egészét ebben az üzenetben.

A harmadik információs forradalom a cserélhető nyomtatott betű feltalálásával következett be.

A Középkor folyamán az írott szövegek az egyház kezében futottak össze. Az új gondolatokat és felfedezéseket gyakran eretnekségnek nyilvánították. Ez pedig nem volt kis dolog, hiszen eretnekséggel nemcsak egyéneket, hanem egész közösségeket is vádoltak ésátkoztak ki. Az információkat ezért szigorúan ellenőrizték. Kevés ember tudott írni-olvasni, de még az írástudók sem jutottak hozzá sok írott dokumentumhoz.

Az információt, igen helyesen, hatalomnak tekintették s nem egykönnyen adták tovább.

Majd hirtelen, egyetlen generáció alatt bekövetkezett a hozzáférhető információk robbanása. A rendelkezésünkre álló megbízható becslések szerint, Gutenberg cserélhető betűinek feltalálása előtt a 15. század közepén az Európában létező könyvek száma legfeljebb néhány ezer volt. A század végén, 50 évvel később már mintegy 10-20 millió könyv volt Európában.

Az új, a tömeges mű előállítására alkalmas technológia megváltoztatta az európai társadalmat. Az információkat jóval több ember számára tette hozzáférhetővé, mint ezelőtt bármikor, ezzel kialakult az informált közönség s ez megdöntötte az addigi önkényuralmat és a társadalmat a demokratikusabb strukturák irányába mozdította el.

A nyomtatásnak a tudományra és a technikára gyakorolt hatása is alapvetően fontos volt. Először is, a régebben csak néhány tudós és feltaláló közötti magánkapcsolat nyilvánosság kezdett válni, részessé vált a tudomány iránt érdeklődők és a felfedezők egyre szélesedő közösségének. Hamarosan kialakultak a tudományos társaságok.

A Royal Societyt 1662-ben alapították és "láthatatlan kollégium"-nak nevezték, amely földrajzilag ugyan szétszóródva működött, a felfedezésekben való közös érdekeltség ugyanakkor egybefűzte őket. Henry Oldenberg, egyike a társaság első titkárainak, volt az, aki szorgalmazta a társaság tagjainak egymás közötti levelezését, mint az egyesület ülési közötti kapcsolattartás eszközét. 1665-ben ebből

a levelezésből jött létre a Philosophical Transactions, az első tudományos folyóirat.

A Philosophical Transactions volt az a lap, amelyben Newton először publikálta "De Motu" című művét, azt a kilenc oldalt, amelyen első és második törvényét leírta. E rövid írásnak Newton számára kétségtávol az volt a fő célja, hogy e gondolatok elsőbbségének nyilvánosan érvényt szerezzen.

Oldenberg és mások, akik követték, már igen hamar igénybe vették a publikációs folyamatot arra, hogy felfedezéseik prioritása írásban rögzítődjék, s ezáltal hiteles legyen. Az elsőbbség rögzítésén kívül a publikációnak megvan az a hatása, hogy messzire sugározza az új eszméket, ezzel elősegíti a megbeszélések és a viták kifejlődését egy-egy felfedezés érvényességéről és jelentőségéről.

Így, a tudomány és a technika mai rendszerének sok tekintetben a cserélhető betűkkel való nyomtatás volt a döntő előfeltétele.

A negyedik forradalom eszközei

Itt van hát a negyedik forradalom. Mik ennek az alapvető eszközei? Mindenekelőtt itt van az információ konvertálásának a folyamata, aminek a révén tulajdonképpen valamennyi információmegnyilvánulási forma a nullából és az egyes számjegyből álló bináris kóddal kifejezhető. A képek, a hang, a mozgás, a szöveg - mind digitális formává konvertálhatók s ezáltal nem mindennapi manipulációnak és átvitelnek vethetők alá.

Ennek a változásnak óriási jelentőségét aligha tudja közülünk bárki is felfogni. Ma már egyes kereskedelmi rendszerek gigabájtnyi /azaz 60000-80000 szövegoldalt kitevő/ információja elfér egy 12" optikai lemezre. És ez még csak a kezdet. A tudósok most arra tartanak igényt, hogy az a digitális memóriasűrűség, amit molekuláris szintként fogadnak el, érjen el olyan sűrűséget, hogy egy gigabájt információ elférjen 1 cm²-nyi területre. Vagyis 60-8000 oldalnyi szöveg legyen 1 cm²-en. Az ilyen információtároló és visszakereső rendszerek ára is drámaian megnőtt az utóbbi néhány évben, 30.000-40.000 dollár az ára egy olyan tároló-visszakereső rendszernek, amely felér egy tekintélyes kutatókönyvtárral.

Van ugyan számos megoldatlan technikai probléma még, de a negyedik információs forradalmat megalapozó technika már megvan és elég sok belőle már piacra is került. Ebben az évtizedben olyan információtároló és visszakereső rendszereink lesznek, amelyek műszakilag lehetővé fogják tenni, hogy a Földön szinte mindenki hozzájusson szinte minden információhoz, anélkül, hogy ehhez túlméretezett hardvereket kelljen igénybe vennie.

Milyen is lesz ez a rendszer?

A rendszer gyors lesz. Az információ azonnal hozzáférhető lesz mindenütt a világon.

A rendszer átfogó lesz. Bármilyen szakinformációhoz akar jutni a felhasználó, az egy mindenre kiterjedő hálózat révén elérhető lesz.

A rendszer megbízható lesz. Az új típusú információ korlátlan példányszámban sokszorosítható s közben megtartja az eredeti minőségét és pontosságát. A fényképeket például eredeti formájukban fogják digitalizálni és így lesz hozzáférhető további vizsgálatokra és eredeti megjelenésének tanulmányozására.

A rendszer barátságos lesz. A hozzáférési rendszert úgy fogják kivitelezni, hogy az emberi igényeknek könnyen megfeleljen. A rendszerek hanggal és érintéssel működtethetők, interaktívak és intelligensek lesznek. A kutatás és a visszakeresés intelligens beszélgetésnek megfelelő, összefoglaló és jelentős tartalmú lesz. A rendszer hordozható, megrendelhető lesz és nemcsak arra fog tudni választ adni, amit kérdeznek tőle, hanem könnyen és hatásosan le fogja tudni tapogatni az információk egész sorát, például a Wall Street Journal első oldalát. A lapos, összehajtható lemezek bele fognak férni a pénztárcánkba vagy a zubbonyzsebünkbe. A másolás nem fog eltűnni, hanem az ígért helyen és időben gyorsan előállítható lesz. Mindezek következtében ebben az információéhes világban sokkal több minden lesz, mint a közönséges nyomtatott papíros.

A negyedik forradalommal összefüggő társadalmi irányzatok

A negyedik forradalom technológiája és eszköztára sokunk számára csodálatos, ugyanakkor alig felfogható dolog. Pedig olyan társadalomban élünk, amely az említett új technológiák adaptálásával ki-

sérletezik és a továbbfejlődés nem kerülhető ki. Amint eredményei elérhetők lesznek, használni fogjuk őket. S ez biztosan be fog következni az új információs technológia révén.

Annak ellenére, hogy ez a technológia lenyűgöző és kikerülhetetlen, mégis másodrangú szerepet játszik azokkal az emberi és társadalmi változásokkal szemben, amelyeket előidézik. Vizsgáljunk meg néhány olyan társadalmi mozgást, amelyek a negyedik forradalommal kapcsolatban vannak.

Az első a változás sebessége. Társadalmunknak virtuálisan minden részében gyors változások alakultak ki, eddig még sohasemvolt méretekben. Ezeknek a változásoknak a mozgatója a tudomány és a technika, az információtechnológia pedig szárnyakat ad e mozgásoknak.

Egyetlen nemzedékkel ezelőtt általában az volt feltételezhető, hogy a fiú az apja foglalkozását fogja követni, hogy kinek-kinek egy szakmája és valószínűleg egy házastársa lesz. Ma, nemhogy nem feltételezhetjük a stabilitást a munkában, a családban, a közösségben, szükségszerűen el kell fogadnunk, hogy a jövőben is sok változásra kell számítanunk. Mint emberi lények még nem szoktunk hozzá az olyan mérvű változásokhoz, mint amelyeneket manapság tapasztalunk. A változásokat pedig, még ha azok bizonyíthatóan helyzetünk javulását idézik is elő, veszteségként élhetjük meg. Erre a keserves, gyakran fájdalmas folyamatra pedig szükség van. Ezért mindnyájunknak, akik a változások irányítói vagyunk, ezeket a dolgokat terveinkbe be kell illesztenünk; magunkkal és munkatársainkkal el kell fogadtatnunk, hogy a múltat el fogjuk veszíteni, bármilyen fájdalmas is az számunkra.

A változások kikerülhetetlen gyorsulása jövőnknek minden bizonnyal egyik legdrámaibb vonása.

A második változás a szolgáltatásokra orientált társadalom. Az információs technológia és az ehhez kapcsolódó művi intelligencia és automatizálás meg fogja gyorsítani társadalmunk fejlődésének elmozdulását a termeléstől a szolgáltatás irányába. Egyre kevesebb időre és energiára lesz szükség ahhoz, hogy megfelelő élethez szükséges alapvető javakat megtermeljünk és elszállítsuk. Az élet fizikai hardver oldala viszonylagosan be fog szűkülni. Az emberek foglalkoztatá-

sa és figyelme egyre inkább a gazdaság szellemibb részére fog összpontosulni. A szolgáltatások egyre inkább alkalmasakká válnak a virtuálisan korlátlan elterjedésre.

De még a szolgáltatások is drámai módon fognak változni. Különösen drasztikus változás várható a következő néhány év orvostudományában azoknak a vizsgálómódszereknek a fejlődésével, amelyek művi intelligenciával és természetes nyelven működnek. Ezek a rendkívül hatásos rendszerek a laikusok és az orvosok kezébe diagnosztikai és elmés tanácsadó rendszereket egyaránt adni fognak. Egyáltalán nem tisztázott még az orvosok felelőssége e technikai innovációval kapcsolatban. Az egyik lehetséges reakció az lehetne, hogy "falat akar-jának építeni" e technológia köré, hogy a rendszert csak maguknak tartsák meg és megakadályozzák a széleskörű használatát. Bizonyára sokkal kíváncsiabb annak az igénynek a teljesülése, hogy e technológia elterjedése révén csökkenjenek az egészségügyi költségek és humanizálódjék az ellátás.

A harmadik az információ értéke. Az ember mindig értékelte az információt. Ahogyan a változások gyorsulnak, úgy lesz az információ egyre fontosabb. Eddig is felismert értéke még általánosabban elismert lesz. A tudáshoz való hozzáférés, a gyors, pontos, lényegi információ lesz a jövő tőkéje, mértéke fogja meghatározni, hogy a vállalkozás sikert, vagy balsikert hoz-e.

A negyedik az információ ára. A felhasználónak a technológiára áldoznia kell, azonban a szolgáltatások magas investálási költségei ellenére a folyamatosan növekvő példányszámok következtében csökken az egyes szolgáltatások ára.

Így volt a nyomtatóprésszel is, amely ugyan sokkal többbe került, mint a lúdtoll, de jelentősen megnövelte az előállított példányszámot és drámaian csökkentette az egyes produktum előállításának idejét és árát. Hasonló drámai produktivitás-növekedést és árcsökkenést látunk a mikrokomputer szoftvereknél.

Ugyanakkor a technológiai innovációk következetesen megnövelik az innovációs periódusba fektetett munkát és a befektetett pénzösszeget. A csökkenő egyedi ár és a növekvő befektetési összeg olyan jelenség, amely úgy tűnik, mindaddig meglesz, amíg az információs világ az új technikákat igénybe fogja venni.

A negyedik: a titkosság, az információnak érzékelhetően nagy értéke miatt az információ számos fajtájának a szétsugárzása korlátozva lesz. Egy kiadó nemrég bizalmasan közölte velem, hogy biotechnológiai folyóiratát, annak ellenére, hogy elég drága, annyi előfizető rendelte meg, amennyire egyáltalán nem mertek számítani. Mégis két nagy problémával kell küszködnie. A szerkesztője a biotechnológiai társaság nyomására lemondott és a kiadó nagyon nehezen tud nívós cikkeket szerezni. Sokan akarják a lapot olvasni, de kevés az olyan szakember, aki hajlandó volna írni a lapnak.

A szabadalmak révén fokozódni fog a titokvédelem, épp úgy, ahogy a kereskedelmi szempontból értékes információkat is megvédi a teljesítéstől. A nagymértékű információk a publikált dokumentumok számára egyre kevésbé lesznek hozzáférhetők.

Mint ahogy gyári titokként korlátozva van az információ szabad terjedése a magánszektorban, ugyanúgy a nemzetbiztonsági szempontok is egyre jobban érvényesülnek a nyilvános információ redukálásában. A Reagan adminisztráció egyre jobban igyekszik betenni a lábát mind az akadémiai, mind a kereskedelmi tudományos egyesületekbe, hogy megakadályozza a "katonai szempontból fontos"-nak nyilvánított technológiák információfolyamatát. A kormánynak e technológiákat felsoroló listája terjedelmes és önkényes s ez megakadályozza fontos információk ismertté válását. A szövetségi kormánynak a tudományos közösségekbe való behatolása ellen alig volt tiltakozás néhány emlékezetes kivételtől eltekintve, mint amilyen a tudományos akadémia tiltakozása volt.

Hatodszor: az információ létrehozásának költségei növekedtek. Az információ érték növekedésének következtében az információ előállításának ára is megnövekszik. A feltalálók rá fognak jönni, hogy sokkal nagyobb pénzösszeghez juthatnak, ha eladják találmányaikat, mintha csak egyszerűen publikálják azokat. A jövő tudósa számára az elismerés és a cím már nem elég ellenszolgáltatás. Néhány kutató elkezd majd kereskedni kutatása eredményeivel, úgy, ahogy ma a kutatás-kereskedelmi társaságok teszik. Esetleg speciális ügynököket fog alkalmazni, hogy a potenciális foglalkoztatókkal szerződéseket kössenek, úgy, ahogyan ma a hivatásos atléták teszik. A bevétel bizonyos százalékának a követelése mindennapos gyakorlattá válhat.

Az információs folyamatban résztvevők a folyamat minden pontján azt fogják indokoltan vagy akár indokolatlanul állítani, hogy nagy értéket tettek hozzá és így az információs rendszernek rájuk eső szakaszáért több pénzt fognak kérni. Így annak ellenére, hogy az új technológiák eredményei kevesebbe kerülnek, az információ összára mégis a magasba fog szökni más termékek és szolgáltatások árához képest.

Hetedszer: a hivatásos és nem-hivatásos kutatók közötti különbség elmosódik. A költségek növekedésével, ami a kutatók bérigényében a kutatások fejlesztésével foglalkozó intézmények költségvetésében jelentkezik, az egyetemeket és a nem-nyereségorientált kutatóintézeteket egyre kevésbé lehet majd a profit-szervezetektől megkülönböztetni.

Fennmaradásuk érdekében az egyetemek egyre növekvő mértékben tesznek erőfeszítéseket arra, hogy profit-szervezetekhez kapcsolódjanak vagy saját nyereség-orientált központokat hozzanak létre vagy pedig egyszerűen nyíltan profit-intézményekké válnak. A kutatás és az oktatás költségei ebbe az irányba kényszerítik őket. Ez a váltás világosan megfigyelhető vezető egyetemeinknél, mint amilyenek a Harvard, a Stanford és a MIT., épp úgy, mint a kevésbé ismert intézeteknél, amelyek fennmaradásukért küzdenek. Sok egyetem bizonyos testületekkel kötött kizárólagos kutatásra vonatkozó egyezményt. Az egyik egyetem nemrégiben kötött egyezséget egy tőkés vállalattal arra, hogy kutatási eredményeit kereskedelmi forgalomba hasznosítsa.

Nyolcadszor: elmozdulás figyelhető meg az alkalmazott technológia irányába. A fentebb említett gazdasági dinamizmussal együtt az érdek nélküli kutatástól erős eltolódás fog végbemenni az olyan erőfeszítések irányába, amelyek viszonylag hamar hoznak anyagi hasznot. Elismerve, hogy az alaptudományok és az alkalmazott technika közötti megkülönböztetés a múltban is inkább az elméletben és nem a gyakorlatban érvényesült, tudjuk, hogy azok az egyéni és intézményi igények, amelyek jelentkezésének már ma tanúi lehetünk, fogják meghatározni, hogy melyiknek adjunk elsőbbséget.

Kilencedszer: az információban gazdag és az információban szegény nemzetek közötti szakadék növekszik. Az információ ma tapasztalható dinamizmusának egyik másik eredménye az lesz, hogy a szegény országok a ma meglévőnél is nagyobb és egyre fokozódó információhiányban fognak szenvedni. Az információ magas ára és fokozódó titkosága sok ország számára lehetetlenné fogja tenni, hogy hozzáférjenek olyan információkhoz, amelyek lehetővé tennék, hogy egészségesen önálló társadalmakká fejlődhessenek s így növekedni fog a gazdasági különbség a gazdag és a szegény nemzetek között.

A kiadók szerepe a jövőben

Úgy tűnhet, hogy a kiadókra ragyogó jövő vár. A kiadók száma valóban jelentősen növekedni fog. A Faxon Company ma körülbelül 25.000 különböző kiadóval áll üzleti kapcsolatban a világon. E kiadók közül sok csak igen rövid ideig marad fenn, de a számuk sokkal gyorsabban nő, mint amennyien kimúlnak.

E kiadók kis száma, nem több, mint 100, adja ki a világ műszaki-tudományos irodalmának 80%-át. Úgy tűnik, ez a koncentráció fenn is fog maradni.

Kiadóvá válni egyre könnyebb. Amire szükség van, az nem más, mint egy mikroszámítógép, néhány szókövető és postázó szoftver és egy fotomásoló gép. A befektetési összeg nem megfizethetetlen. Szembetűnően növekedni fog a szűk területre specializált kiadók száma, amelyek erősen specializált intézményeket fognak létrehozni s ezek közül többen termékeiket inkább személyi tulajdonban lévő elektronikus hálózatokon fogják sugározni, és kevésbé a nyilvános piacokon. Ez a hálózat lesz tulajdonképpen elektronikus változata annak a történelmi (és egyúttal mai) szerepnek, amit a tudósok személyes levelezése jelentett.

Az a változás, ami a postai levelezéstől az elektronikus felé mutat, azonban a tudósok közötti érintkezési szokásokat is nagy mértékben meg fogja változtatni. Mindenféle fajta információ olyan zűhatalgára kell számítanunk, ami szükségessé fogja tenni, hogy olyan eljárások iktatódjanak közbe, amelyek a hasznos információkat elválasztják a nemhasznosaktól.

Ugyanakkor a nagy kiadók még nagyobbakká válnak. Fejlett terjesztő és kereskedelmi rendszereikkel, szilárd gazdasági helyzetükkel a nagy kiadók folyamatosan meg fogják vásárolni a kis publikálókat is, azokat, amelyek a speciális igényeket elégítették ki. Az új piaci igényeknek megfelelően, a kiadók kettéválásának leszünk a szemtanúi, kevés nagy kiadó és sok speciális kis kiadó fog kialakulni.

A kiadók fő funkciója, amelyet több, mint négy évszázada teljesítenek, minden bizonnyal meg fog maradni. És jelentőségük minden jel szerint meg fog növekedni. Véleményem szerint az információs társadalomban a kiadóknak mintegy "szakrális" funkciójuk van. Az a feladatuk, hogy magukhoz vonzzák, szelektálják és finomítsák az információkat, majd tegyék közzé azokat. Ezek a funkciók, amelyek természetesen az új technológia révén valósulnak meg, az információs társadalomban központi kérdéssé válnak.

A könyvtárak szerepe a jövőben

Mi lesz a könyvtárak szerepe?

Valamennyiünket erősen igénybe vesz az információtömeg. Az információs források számának növekedése, amit mi a publikációs expanzió lecsapódásaként észlelünk, az információk árának gyors inflálódása valamint az a feladat, hogy a hasznos információt megkülönböztessük a nem hasznostól, kritikus méreteket kezd ölteni.

A könyvtárak felelőssége a jövőben négy részterületre fog kiterjedni:

A szakmai szerepkör: A könyvtárak központi szerepe, hitem szerint továbbra is a következő feladathármas teljesítésében marad:

figyelni a változó információforrásokat úgy, hogy a felhasználó biztos lehessen afelől, hogy széles bázisról kurrens adatokat kap;

válogatni az információkat egy, az intézetben hozzáférhető adatbázisból, úgy, hogy a teljesen friss információk olvasható formában és elfogadható áron kerülhessenek a felhasználóhoz;

szintetizálni az információkat az egyéni felhasználónak testre szabottan illetve bizonyos tárgyköröknek megfelelően, szerkesztve, könnyen olvasható formában.

A technikai szerepkör. A könyvtárosok második és egyre növekvő jelentőségű szerepe az, hogy intézményük információ-technikai forrásává váljanak. Ez azt jelenti, hogy kifejlesztik és működtetik a következő intézményi technológiákat:

a tárolási technológiát, azt, hogy nemcsak szöveget és grafikai információt archiválnak, hanem az információformák széles skáláját, beleértve az audiovizuális információkat is;

a szétsugárzó hálózatokat - a helyi és a távoli adatbázisokhoz kapcsolódó hálózati készülékeket;

az információ visszakeresést, a felhasználók számára létrehozott munkaállomások működtetését, amelyek tanulásra és kutatásra egyaránt felhasználhatók, amelyek felhasználóbarátok és hozzáférhetők.

Az oktató szerepkör. Legjobb fejlesztési erőfeszítéseink ellenére is szükség lesz a felhasználók oktatására, ezt a jövő információs rendszerek követelik meg. Az ügyek intézésének régi szokásai ugyanis nem tűnnek el egyszerre és a könyvtárosoknak készen kell lenniük arra, hogy részt vegyenek a felhasználó oktatásában és begyakoroltatásában. Gyakorlott felhasználók sokkal többet kaphatnak a rendszertől, mint a kezdők. A könyvtár az a hely, ahol az információs technológia begyakorolható.

Az irányító szerepkör. Végül, de nem utolsó sorban a könyvtárak fokozódó mértékben az információirányítás fókuszába kerülnek. Ez a szerep a következő feladatokban fog megnyilvánulni:

A könyvtárosnak létre kell hoznia egy olyan döntési rendszert, amely megvizsgálja a létező információs rendszereket, vajon működtetésük megéri-e az árát, mérlegeli az új és a megváltoztatott rendszerek képességeit és javaslatokat tesz az intézményi információs rendszerek eredményesebbé tételére.

A könyvtárosok tovább képezik az embereket. Társadalmunkban egyre kevesebb lesz a kvalifikált ember. A tehetségek felkutatása és a tehetségnek a szükségletekhez történő adaptálása is az intézmények feladatává válik. A könyvtáraknak kvalifikált emberekre lesz szüksége és ezeket nem lehet már majd úgy tekinteni, mint olyanokat, akik

kevés bérért is megszerezhetők, hanem ennél sokkal fontosabb szempont lesz az, hogy megtalálják azokat a megfelelő személyeket, akik révén maximálisan biztosítható az információs rendszerek eredményes kihasználása.

A könyvtáros kezeli az intézmény gazdasági forrásainak egyre növekvő részét. Az információ értékének és az egyes információk árának növekedése révén a könyvtárosoknak módjuk van arra, hogy kezdeményezzék a gazdasági irányítás kulcsszerepének a betöltését. Mint hozzáértő gazdasági szakemberek nagyobb részvételt biztosíthatnak maguknak intézményük pénzügyi irányításában.

A felsorolt szerepek: a szakmai, a műszaki, az oktató és az irányító szerepkörök egyikét sem nélkülözheti a jövő könyvtára. Ezek kétségkívül kulcsszerepek valamennyi intézményben és ezek teljes bizalommal oszthatók majd a hivatásos könyvtárosokra. Az már az egyes könyvtárosokon múlik, hogy eldöntsék: e feladatok közül melyiket fogják teljesíteni.

Az orvosi könyvtárosok különleges kihívásnak néznek elébe. A műszaki haladás lehetővé tette, hogy diagnosztikai és terápiás tanácsokat nyújtó rendszerek jöjjenek létre. Az orvosi könyvtárosok különleges szakértökként kulcsszerepet tölthetnek be az információs rendszer, az orvosok és a laikusok között. Az orvosi könyvtárosoknak tudatosan kell vállalniuk e technológiák elsajátítását és új szerepüket az információláncban.

Információ és ideológia

Az itt körvonalazott társadalmi irányzatok minden bizonnyal az információ negyedik forradalmához kapcsolódnak. Ezek természetesen nem a technológiából magából következnek, hanem abból, hogy milyenek a magunkról és a világról vallott nézeteink.

Az individualizmus ideológiája

Mai kulturánk társadalmi irányzatait olyan eszmék és gondolatok összessége jellemzi, amelyeket tömören "az individualizmus ideológiájának" nevezhetünk. Ezeket az eszméket egységes egészbe John Locke, az angol filozófus foglalta a 17. században. A gondolatot Thomas Jefferson fejlesztette tovább és beépítette alkotmányunkba valamint

jogrendszerünkbe, és a humanitásról és a világról alkotott elképzeléseinkbe.

Az "individualizmus ideológiájának" kulcskérdése, hogy az egyénnek joga van az önmegvalósításhoz és ez életének legfőbb értelme. Az egyén a társadalom legértékesebb eleme, semmi sem lehet ennél fontosabb. Ez az ideológia elfogadja Darwin elméletét az életképes egyed fennmaradásáról. Az, aki életképes lesz, fenn fog maradni, fenn kell maradnia. Az alkalmatlannak és a gyengébbnek ilyen vagy olyan módon el kell tűnnie.

Ideológia és közösség

Társadalmelemzők, mint Daniel Yankelovich, George Lodge és újabban Robert Bellah kinyilvánították, hogy ez a hagyományos ideológia társadalmunkra többé már nem érvényes, nem felel meg világunk realitásainak. A "magányos vándor", a "kimagasló egyén" ideológiája elavult, a mai időkhez nem illő metafora. Az önmegvalósítás emberi szükségletét össze kell egyeztetni a közösség iránti elkötelezettségünkkel. Nemcsak önmagunk, hanem mások iránt is van felelősségünk. Nem tűrhetjük el azokat a súlyos, szinte végzetes különbségeket, amelyek kis égitestünkön települések és népek között fennállnak. Olyan ideológiára van szükségünk, amelyre jellemző az elkötelezettség és önmagunk értékei, a társadalmi felelősség, a megegyezés és az együttérzés iránt.

Egy ilyen ideológia meg fogja hozni az egyensúlyt az emberi társadalom valamint az egyén jogai és szükségletei között. Fejtegetésünk célja szempontjából az a legfontosabb, hogy ezzel a gondolat-tal hangsúlyozzuk: osszuk meg a felfedezéseinket és a nyomukban megvalósult gyakorlati eredményeket. Az emberi transzakciókban a jövőben az egyezés nagyobb szerepet fog kapni, mint a szerződés.

Cselekvéseinket számunkra, mint akik méltók vagyunk az egyéniség névre, az emberiség tagjaként járó jogok és kötelességek kell, hogy szabályozzák.

A közösségi szükségletek és az egyéni szükségletek közötti egyensúlyt meg kell találni.

Munkánkat a szűk irányultsággal szemben egyre inkább az általánosan fontosnak kell jellemeznie.

A közösségi szükségletek kielégítéséről törvény szerint és alapvetően a kormányzatoknak kell gondoskodniuk.

A közszolgálatnak megfelelő tiszteletet kell kapnia.

A felfedezési folyamat

A felfedezési folyamatot a közösségi ideológia közvetlenül befolyásolhatja. A felfedezési folyamat maga az emberi közösségnek fontos ügye és egyben olyan jellemzője, amellyel a távolabbi jövő befolyásolható. Az az ideológia és azok az értékrendek, amelyek ezeknek a folyamatoknak a kialakulását befolyásolják, át fogják járni az egész társadalmat. A felfedezések mindig is részesei voltak a közösségi ideológiának. Ámbár nyilvánvaló, hogy az individualista, az önző mentalitás ideológiája terjedőben van és lehet, hogy még jellemzőbbé fog válni, mint amilyen a múltban volt, rajtunk múlik, hogy ne engedjük megerősödni társadalmunk önző jellemvonásait, azt, hogy felfedezéseinkből egyesek üzleti hasznot húzzanak, hogy fokozzák az egyének és a nemzetek versenyfutását, hogy bezáródjanak az ajtók az információk előtt, a kereskedelem, sőt a gondolatok előtt, rajtunk múlik, hogy szembe szállunk-e az egyéni, a testületi és a nemzeti hatalommal és mindazokkal, akik szembe akarnak velünk szegülni.

Az információpolitika

Miután meghatároztuk az információ egyre fontosabb szerepét az egész emberi társadalom számára, itt az ideje, hogy legyen az információnak társadalomelmélete is, amely meg tudná adni az elméleti kereteket és a gyakorlati vezérfonalat a felfedezési folyamat és a felfedezések megosztása társadalompolitikájának kidolgozásához.

Az alapkérdések máris megfogalmazhatók:

Ki férjen hozzá a tudományos felfedezésekhez?

Ki fizesse a tudományos felfedezések kutatására fordított összeget?

Ki részesüljön a felfedezések eredményeiből?

Milyen erőfeszítéseket tegyen egy bizonyos közösség vagy milyen globális erőfeszítéseket tegyünk ahhoz, hogy az eredményekhez mindenki hozzáférhessen?

Ezek azok a központi kérdések, amelyekkel ma szembetalálkozunk és amelyek egyre erőteljesebben fognak felvetődni a következő években.

Szükségünk van olyan új ideológiára, amely szabályozni tudja a közösségi és egyéni politikánkat arra vonatkozóan, hogy mi legyen hozzáférhető, mi titkos, olyan politikára, amely meghatározza az egyetemek, az üzleti világ és a kormány szerepét a felfedezési és terjesztési folyamatban, olyan politikára, amely szabályozza a lakosság egészének adott információt és az információk eljuttatását a fejlődő országokba.

Világunk kutatóinak e történelmi pillanatban különleges elkötelezettségeik vannak a felfedezési folyamatban és a szétsugárzási folyamatban egyaránt. Nem elég, hogy csak megfigyeljük és leírjuk, ami végbemegy. Az a kötelességünk, hogy a jövőt olyanná alakítsuk, hogy a világ életképesebbé váljék. Az információs rendszerben elfoglalt különböző szerepünk - az eredeti alkotótól a kiadón, az információközvetítő ügynökön át a könyvtárosig - mindannyiunkat potenciálisan nagy befolyással ruház fel egy rendezetlen és zavaros világban. Az a kötelességünk, hogy megalkossuk információs ideológiánkat, mert erre szükségünk van a jövőben, majd ezt az ideológiát meggyőződéssel és kitartóan terjesztenünk kell.

A huszonegyedik órában vagyunk. Már most szükségünk van egy olyan megállapodásra, amely a felfedezések finanszírozásának és irányításának politikájára és az információk hozzáféréseinek politikájára vonatkozik. Ez nem könnyű feladat s ezekre a dolgokra nem könnyű választ adni. De az e kérdésekre adott válaszok fogják égitestünk jövőjét alakítani.

A szerzőről

Dr. Richard R. Rowe elnöke és főtisztviselője a Faxon Company-nak, egy olyan előfizetői rendszernek, amely megkönnyíti az információk megszerzését. Dr. Rowe vezetésével a Faxon kifejlesztette a LINX rendszert, egy olyan online rendszert, amely összekapcsolja a forrásokat és az információk felhasználóit. 1979 előtt, mielőtt a Faxon társasághoz került volna, Dr. Rowe az amerikai kutatóintézetek (az American Institutes for Research) cambridgei irodájának volt az

igazgatója, amelyet 1973-ban ő maga alapított. Dr Rowe a Harvard egyetem dékánja és a Clinical Psychology and Public Practice elnevezésű program igazgatója volt 1967-1973-ig.

Dr Rowe aktív résztvevője az állami és nemzeti gyermek- és családvédelmi politikának. Hosszú idő óta tagja a nemzeti információ-szabványügyi szervezet (a National Information Standards Organization, NISO) és a szociális oktatók (Educators for Social Responsibility) igazgatótanácsainak. Pszichológiai bölcsészdoktorátusát a Columbia egyetemen 1963-ban szerezte.

M E G H Í V Ó

az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók
1986. évi augusztus 18-19-1

XIII.

T Á J É R T E K E Z L E T É R E

a Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának
25. évfordulója alkalmából

Az értekezéslet színhelye:

P É C S

Orvostudományi Egyetem, Szigeti út 12.

N A P I R E N D

Augusztus 18. Üléseknök:

Dr FÜLDVÁRI Rózsa, Pécs

Pécs 9 óra: Megnyitó. Tartja:

Dr HUTÁS Imre,
egészségügyi államtitkár

Bevezető szavakat mond:

Dr VARGA Ferenc, tudományos
rektorhelyettes, Pécs

Az orvosi könyvtári hálózat hetedik
ötéves terve

Előadó: Dr BENDA Mária, Budapest

A számítógépes információs rendszer
kialakítása az orvostudományi egye-
temeken

Előadók: Dr RUZSÁS Lajosné, Pécs
VILMON Gyuláné, Budapest
Dr VIRÁGOS Zsoltné, Debrecen

10.30 óra: Szünet

11 óra: Az állománygyarapítás kérdései

A külföldi orvosi folyóiratok beszer-
zésének alakulása

Előadók: KOVÁCS Katalin és
BERECZ Katalin

A folyóiratbeszerzés gondjai. Takaré-
koskodás és választékbővítés a Dél-
dunántúli régióban

Előadó: MARTOS Vera, Pécs
VITA

Augusztus 19. Üléselnök:

BENICZKY Gáborné, Szekszárd

9 óra: Késszámítógépek könyvtári alkalmazása

Előadó: Dr VÁSÁRHELYI Pál

Könyvtáraink gazdasági-műszaki ellátottsága

Előadók: Dr SÁNDOR István, ORFI,

Budapest

Dr GAÁL Istvánné, Városi

Kórház, Szeged

FORGÁCS Péter, OIK,

Budapest

A Soros-Alapítvány Könyvtári Programirodájának működéséről

Előadó: VARGA Judit, MKE, Budapest

VITA

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának megtekintése.

XX

Konferenciák - Értekezletek

XX

Megnyitó

dr VARGA Ferenc

a Pécsi Orvostudományi Egyetem tudományos rektorhelyettese

Elnökasszony, tisztelt vendégeink!

Egyetemünk rektorának, vezetőségének és minden kutatójának nevében szeretettel üdvözlöm az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók XIII. tájértekeztetésének résztvevőit, előadóit és ezek közül is az OIK vezetését. Egyben sajnálattal kell közölnöm, hogy váratlanul közbejött akadályok miatt dr Hutás Imre egészségügyi államtitkár az értekeztet munkájában nem tud részt venni, pedig nagy figyelemmel kísérte a konferencia előkészítő munkálatait, s az orvosi könyvtárak ügyét mindig megkülönböztetett figyelemmel és segítőkészséggel kezelte és kezeli.

Kedves Vendégeink!

A mai értekeztet nemcsak azért kiemelkedő esemény számunkra, mert itt Pécsen rendezik meg, hanem azért is, mert ebben az évben ünnepljük a POTE könyvtára önállósulása, önálló szervezeti egységgé válása 25. évfordulóját. Ez annakidején nagy tett és jelentős előrelépés volt egyetemünk életében. Egy lelkes, hozzáértő és szakmásméretű gárda közreműködésével dr Ruzsás Lajosné igazgatóval az élen könyvtárunk nőtt, gyarapodott, szolgálatai fokozatosan bővültek, s feladatait egyre magasabb és korszerűbb színvonalon tudta megvalósítani. A prosperálás évei körülbelül a hetvenes évek végéig tartottak. Azóta nehezebb évek köszöntöttek ránk. Anyagi lehetőségeink beszűkültek, folyóiratválasztékunk fejlődésében megállt, majd a nyolcvanas évektől a növekvő árak mellett fokozatosan csökkent. A folyamatot

nem érdemes részletezni, Önök mindezt nálam jobban ismerik. 1986-ra a POTE könyvtára olyan helyzetbe került, hogy fel kellett tennünk a kérdést: vajon további folyóiratcsökkentés után beszélhetünk-e még regionális feladatkörű könyvtárról, egyáltalán egyetemi könyvtárról vagy már csak archív raktárnak tarthatjuk-e? Az orvosi informálódás beszűkülésének veszélyét szerencsére főhatóságunk is felismerte. Modern műszerek beszerzése, pótlása nélkül egy-két évet, esetleg még egy évtizedet is át lehet vészelni, de folyóirat nélkül, információforrás hiányában nem lehet szó egyetemi szintű munkáról.

Mi lehet a teendő ilyen helyzetben? Egyáltalán: lehet-e tenni valamit? Úgy gondolom, igen. S a megoldandó feladatokat az Önök két napos programja világosan tükrözi. A nagy kérdéscsoportokon belül vagy ezek mellett van számos olyan terület, ahol kíváncsok és - az Önök áldozatkész munkája mellett lehetséges a változások meggyorsítása.

Mire gondolok?

A fiatal orvosok bevezetésére adatok kikeresésére, témák feldolgozására, olykor elemi dolgok megtanítására, többségük hálás eze-kért az ismeretekért.

Tudatosítani kellene orvosainkban, hogy a modern tudományok legfontosabb nyelve az angol és nem a német. Szerintem még mindig sok könyvtárunkban van Beiträge, Zentralblatt stb.

Tanítsák meg orvosainkat az információszerzés modern módszereire.

Álljanak ellent a szakmai vezetők túlzott selejtezési igényeinek. Nemcsak egy első kiadású Bánk bán lehet érték, hanem az orvosi könyv is, még ha használati értéke már csekély is.

Végül, de nem utolsó sorban minonyáján tudjuk, hogy rendkívül fontos a modern információs rendszerhez szükséges eszközök beszerzése. Mindenképpen hozzá akarunk jutni ezekhez. De ne feledjék, hiába jutunk hozzá a Medline legújabb adataihoz, ha nincsen meg a primer forrás, az a folyóirat, amelyben az eredeti cikket elolvashatjuk.

Jó munkát kívánok, érezzék magukat jól egyetemünkön, városunkban!

Az orvosi könyvtári hálózat hetedik öt éves tervéről

BENDA Mária

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

Hálózatunk a tervidőszak végére elérte működésének 25. évét. Ez a negyed század létrehozott egy olyan szervezetet, amelyen azelőtt nem volt: az orvosi könyvtárak hálózatát és amelynek az a különleges sajátága, hogy magában foglalja az orvostudományi egyetemek könyvtárait is, ami minőségfokozó tényező.

Az első években ténylegesen megteremtődött a könyvtári munka módszereinek egysége, létrejöttek a központi katalógusok, megindult a könyvtárközi kölcsönzés és könyvtárosaink képzése, aminek hatásaként a helyi tájékoztatómunka is megindulhatott.

Az állománybeszerzésben mindig arra törekedtünk, hogy az igényeket a lehető legteljesebben kielégítsük, ugyanakkor a kínálható dokumentumválaszték szélesedjen. Minthogy a hálózati központ, az OIK sohasem volt abban a helyzetben, hogy központosított állományt hozzon létre, amelyből szolgáltatásokat ad, szinte kezdettől fogva decentralizáló törekvések nyilvánultak meg az állományalakítási politikában s ennek mindig viseltük jó és rossz következményeit.

Időközben a kezdeti egységes módszereket - különösen az új bibliográfiai leírás felbukkanása óta - a többféleség váltotta fel - s a könyvtárak egymás közötti kapcsolatainak egyöntetű lebonyolítását egyre inkább az egyes intézmények gazdasági előírásai szabályozzák, színesítik, nehezítik. A postai küldemények megfizettetése a címzetel, a másolatok különböző ára - kényszerűség, de nem mozdítja elő az ügyintézés egyszerűségét.

Egy dolog azonban feltétlenül megmaradt: a Központ és a hálózati könyvtárak ugyanezt akarják: jól és korszerűen ellátni a hozzájuk fordulókat információval és ebben olyan egységes gondolkodásmód és gyakorlat nyilvánul meg, ami nem frott malseszt, hanem valóság.

A hetvenes években olyan terveink voltak, hogy minden alközpontunk váljék egy-egy kis információközponttá, fordító és referáló-szolgálattal, hozzáféréssel számítógépes adatbázisokhoz. Ezek a tervek - többek között gazdasági okokból - nem váltak valóra, "szerényebben" magasabb szintekre tevődtek át, ti. a később megszervezett regionális központjaink szintjére, itt azonban tervünk elérkezett a megvalósulás stádiumába, főképpen a számítógépesítés területén. Eről majd egyetemi könyvtáraink előadói számolnak be.

Összefoglalva az első 20 év általános tapasztalatait: a sok kis információs központ elgondoláson kívül terveinket keresztülvittük; a számítógépes késés nemcsak a mi hálózatunkra jellemző. Az alközpontok, ha nem is lettek igazi értelemben vett információs intézményekké, sokféle tájékoztató szolgáltatást nyújtottak: végeztek irodalomkutatást, itt-ott fordítószolgálat is létesült, végeztek témafigyelést és mindenütt volt referenz-tevékenység. Emellett irányították a tagkönyvtárak munkáját. Ha azonban a szakszerűséget, a minőséget és a tájékoztatómunka mennyiségét nézzük, azaz, hogy együttesen központ és hálózat a potenciális olvasók hány százalékát látta el információval és azok mennyire voltak vagy lehettek elégedettek, már korántsem mondhatom, hogy terveink valóra váltak volna.

Az objektív okok:

- nem megfelelő több könyvtárunk elhelyezése. Huszonöt év alatt el akartuk érni, hogy minden alközpontunk modern követelményeknek megfelelő helyiségekben és felszereléssel működjék. Hiába tudjuk, hogy egészségügyi intézményeink sem állnak a kor színvonalán, a tény akkor is tény marad. Éppen ezért a néhány új létesítményt, rekonstrukciót nagyra kell becsülnünk s ezek megvalósulásában benne van könyvtárosaink törekvő igyekezete, jó elégedetlensége és ügyessége. A létesítmények, átalakított könyvtárak száma azonban kevés és még ahol létre is jöttek, ott sem mindenütt oldódnak meg még a tárolás gondjai sem. Rossz helyzetben van a budapesti könyvtárak többsége, a Pest megyei, a Fejér megyei könyvtárunk, de ahol új könyvtár épül, mint pl. Kecskeméten, ott is vannak kisebb-nagyobb technikai hibák, amelyek rosszul befolyásolják a működést; évek óta húzódik a SZOTE könyvtárának bővítése-rekonstrukciója és folytathatnám.

- Az országos dokumentumállomány ma 1,8 millió bibliográfiai egységet tesz ki. Nem lenne kevés, ha az állomány megoszlása, országos terítettsége megfelelő volna. A minőséget illetően ennek az állománynak jó része (20-25 %-a) nem értékes, elavult vagy egyes műveket már beszerzésükkor kár volt állományba venni. A helyhiányon segíthet egy jól átgondolt, az igazi értékeket szem előtt tartó selejtezési program.

- Elmaradott könyvtáraink felszereltsége is: mintegy 100 könyvtárunknak van (a 200-ból) másológépe vagy hozzáfér másológéphez. Mindössze 9 intézménynek van microfiche másolóviszeszanagyító készüléke, 40-50-nek mikrofilm leolvasója. Nem korszerű az összeköttetés sem, alig 70 könyvtárnak van telexelési lehetősége.

A szubjektív okok: könyvtárosaink száma kb 300, közülük 110-nek van felsőfokú, 90-nek középfokú végzettsége, 100-nak alapfokú végzettsége vagy szakképzetlen, sűrűn cserélőnek. Ez társadalmi jelenség. De nem lehetünk rá büszkék, hogy hálózatunknak is csökken a megtartó ereje.

- A szakképzettséggel, a szakmai műveltséggel is baj van. Ha a hatvanas évek végén, a hetvenesek elején megállapíthattuk, hogy könyvtárosaink a kor színvonalán állnak - és ezt bizonyították könyvtáros-versenyünk eredményei is - ma már korántsem állíthatjuk ugyanezt illetve nem mondhatjuk ki általánosan. Ezt bizonyítják a beküldött könyvbejelentések bibliográfiai leírásai és a régebbi könyvtári kutatómunka (igényvizsgálatok, kihasználtsági vizsgálatok stb.) úgyszólván teljes abbamaradása. Ebben elmarasztalható az OIK is és a helyzet kialakulásáért a Hálózati és módszertani osztály is felelősnek érzi magát.

- A jól képzett, megbízható kollégák egy részének a kicserélődése folytán a rutinmunka sem kifogástalan, még leltározási, nyilvántartási hibák is akadnak. Igaz, a tájékoztatási munka szempontjából ma jóval nagyobbak a szakmai követelmények, mint 10 évvel ezelőtt.

- Ami az olvasókat illeti, a kezdeti idők több helyben olvasó-jához és kevesebb kölcsönzőjéhez képest a helyzet megfordult, több a kölcsönző és az országos intézeti valamint a kórházi könyvtárakban alig van helyben olvasó. Ennek oka az orvosok és a szakdolgozók nagy

elfoglaltságán kívül az is, hogy nincs igazán elmélyülésre, olvasásra inspiráló kellemes könyvtárunk vagy a számuk nagyon kevés. Ha az "olvasó" helyett a "felhasználó" szót használom, ez a szám növekedett ugyan, de még mindig csak 30-40%-a a potenciális olvasótábornak. Nem tudtuk rendszeres felhasználóinkká tenni a körzeti orvosokat s ezért a látszatigénytelenségért gyenge ismertető és propagandatevékenységünk is hibáztatható.

Egyértelműen rosszul befolyásolja országos információs munkánk színvonalát a hálózati központnak, az OIK-nak rossz elhelyezése, munkakörülményei. Évtizedek óta folynak próbálkozások új épület létesítésére, megfelelő bérlemény megszerzésére, más intézménnyel való társulás révén a helyzet javítására, sikertelenül s ebben a hálózati központ nem érezheti magát hibásnak. Egészen bizonyos, ezt tapasztalatok is bizonyítják, hogy a decentralizált szervezetnek is erős centrumra van szüksége. Az OIK nemcsak hasonló külföldi központokkal összehasonlítva van rossz helyzetben, hanem hazai könyvtári-információs központokkal szemben is. Nem beszélünk az OMIKK-ról, amelynek kiemelt információs intézményi státusza van, információ-kereskedelmi tevékenységgel, az OMFB és az UNESCO anyagi támogatásával, de hasonlíthatjuk magunkat az Agroinformhoz, amelynek ugyancsak nem jó, bár a miénknél sokkal jobb az elhelyezése és - termelő ágazat információs központja lévén - összehasonlíthatatlanul több támogatást kap. Így könyvtári állománya, dokumentumforgalma, információbázisokhoz való hozzáférése, kiadványok, szolgáltatások szempontjából és azok időszerűsége szempontjából is jobb a miénknél.

Ez tehát a helyzet nagy vonásokban a hatodik öt éves terv végén, ezen kell indítanunk 7. öt éves tervünket az ismert gazdasági körülmények között.

Ma már nem készíthetünk a hálózat egészére vonatkozó globális tervet, hanem szintekben kell gondolkodnunk.

A hetedik öt éves terv feladatai nagy vonásokban

Ami általában egész hálózatunkra vonatkozik, az, hogy munkánkban, tervezéseink során nem téveszthetjük szem elől egészségügyünk 7. öt éves és távlati terveit, amelyeknek főbb pontjai: a kutatások fejlesztése, különös tekintettel gyakorlati hasznosíthatóságukra, a

betegségek megelőzésének, diagnosztikájának, terápiájának és gondozásának javítása, elsősorban a szív- és érbetegségek, a daganatos betegségek gyógyító és rehabilitációs programjának, a csecsemőhalandóság csökkentésére irányuló programnak, a balesetek, öngyilkosságok megelőzésére, gyógyítására irányuló programnak, a környezetvédelmi programnak, mint legfontosabb irányoknak a támogatása. Végül, támogatnunk kell az Egészségügyi Világszervezet "Egészséget mindenkinek 2000-re" elnevezésű világprogramját is. Itt kap teret aktív információs munkánk (a klasszikus "olvasó elébe menéssel").

Fejlesztenünk kell a hálózati központot, az egyetemi könyvtárakat és a két kórházi regionális központot; a kor színvonalához közelítő anyagi, tárgyi és személyi fejlesztésük ui. kihat a hálózat egészére, egyrészt, mert szolgáltatási színvonaluk, szervezési kapacitásuk ezzel megnő és mert húzó erőt is képviselnek. Az országos intézetek könyvtárait és a hálózati alközpontokat azért említem a második helyen, mert helyzetük a többihez képest jó. Végül tagkönyvtárainkat is fejlesztenünk kell, hogy helyi és közvetítő funkcióikat az eddiginél jobban el tudják látni.

Regionális központjaink 7. ötéves tervének egyik fő pontja a számítógépesítési program, aminek eredményes megvalósítása egész hálózatunkra ki fog hatni. Az a tervünk ugyanis, hogy 1990-ig a régióközpontok mikroszámítógépet szereznek, közvetlen kapcsolatot létesítenek első lépésként a svájci Medline adatbázissal, saját feldolgozást is végeznek majd, az adatokat számítógépbe táplálják és onnan szolgáltatnak információkat, mihelyt egymással terminál-kapcsolatba tudnak lépni. A régióközpontoknak számítástechnikai feladatokon kívül is van számos új feladatuk. Fel kell nőniük régiójuk tervszerű és aktív információellátásához. Kíváncsok, hogy a fentemlített egészségügyi programokhoz kapcsolódva nyújtsanak célzott bibliográfiákat, végezzenek témafigyelést. A programok lehetséges megindításának tervére 1987-ben még visszatérünk.

Megmarad, sőt növekszik az alközpontok feladata és felelőssége megyéjükért. A központhoz és a régióközpontokhoz kapcsolódó, a tagkönyvtárak és az egyes olvasók irányába történő közvetítő funkciójuknak, a lehetőségek ismeretének, az információ propagálásának egyre nagyobb hangsúlyt kell kapnia, miközben eddigi tájékoztató munká-

jukat és tagkönyvtárakat szervező tevékenységüket megtartják, helyenként, ahol szükség van rá, fejlesztik.

Kíváncsi volna, hogy az országos intézetek közül a szakterületi feladatokra kijelöltek ellássák e feladatokat. Eddig csak igen szerény eredményeink vannak e téren a Korányi Pulmonológiai Intézet, az Országos Ideg- és Elmegyógyintézet és az ORFI könyvtárának jóvoltából.

A tagkönyvtáraknak helyi, az olvasókhoz közvetlenül kapcsolódó feladataikat, közvetítő funkcióikat kell az eddiginél jobban ellátniuk. Ehhez elsősorban az kell, hogy a könyvtári munkák rendben legyenek (egyszer már elmondhattuk ezt hálózatunkról) és eleget tudjanak tenni közvetítő funkcióiknak, azaz tudják, hogy olvasóiknak mire van szükségük, és hogy az igények teljesítéséhez kihez vagy hová fordulhatnak.

Mindezekhez a nagy vonásokban ismertetett tervfeladatoknak a teljesítéséhez szükség van a tárgyi és személyi feltételek javítására. A hálózati központ igyekszik mindent megtenni, ami hatásköre és kapcsolatai révén lehetséges, de törekvéseinek találkoznia kell a helyi törekvésekkel, amin egyaránt értem a könyvtárost és fenntartó intézményünk vezetőit. Tudjuk, hogy a könyvtárosok fejlesztési igényeikkel gyakran falba ütköznek, hogy az egészségügyi intézmények anyagi kilátásai sem jók, mégis az a tapasztalatunk, hogy az okosan képviselt, jó érvekkel alátámasztott, kitartóan képviselt igények előbb-utóbb teljesülnek.

Minden várható körülményt tekintetbe véve kiemelt pontokba foglalva 7. ötéves tervünkben a következők megvalósítása szerepel:

1. A számítógép hálózat megteremtése. Pénzigény: 8 millió Ft.
2. A folyóiratválaszték kiszélesítése: 1990-ig országosan 2700 féleségre. Pénzigény 1988-ban, a tervidőszak harmadik évében: 120 millió Ft.
3. A könyvbeszerzések növelése, 1990-ig országosan 6000/év-re. Pénzigény: a tervidőszak harmadik évében: 30 millió Ft.
4. Minden hálózati alközpont és országos intézet felszerelése korszerű másológéppel (ahol még nincs, vagy a gép elavult). Pénzigény: 3 millió Ft.

5. Újabb státuszok megszerzése (az egyetemi könyvtárakba legalább 5-5 fő, azokba az intézményekbe, ahol másológép van és írásos (nem csak referenzs) tájékoztatómunka is folyik, a szükséghez és a szolgáltatásokhoz képest 1-1 újabb fő.

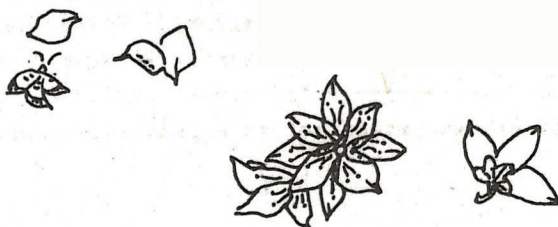
6. A könyvtárosok felkészítése a korszerű könyvtári és információs munkára.

Ez az utóbbi, a "szubjektív tényező" egyenértékű az előző öttel. A mai helyzet az, hogy könyvtárosaink nincsenek tisztában a világtrendekkel, nem ismerik más országok és a többi hazai intézmény eredményeit és - tapasztaljuk - nem ismerik még a hazai szakirodalmat sem. Ennek oka nemcsak a sok rutin feladat, amit a másológépek beállítása óhatatlanul magával hozott, hanem az is, hogy az OIK alapképzési munkája csökkent, a tanfolyamok megritkultak és nem volt mód olyan továbbképző tanfolyamok tartására, amilyenekre a mindennapi munka folytatásához szükség van és amelyeknek a tartalma a saját munka fejlesztésére inspirálhatta volna a könyvtárosokat.

A képzés tartalmi, módszerbeli fejlesztése elsősorban a hálózati központ, második vonulatban a régióközpontok feladatai illetve az lesz.

A továbbképzés viszont egyértelműen a hálózati központ feladata, amelynek keresnie kell a megváltozott szabályok, az új ismeretek elsajátításának módszereit és meg kell találnia azt az utat, amelyen a széleskörű szakmai műveltség elsajátítása és naprakészen tartása megvalósítható.

Mindehhez kérem könyvtáros kollégáink eddigi jószellemű együttműködését.

On the seventh five-year plan of the network of medical libraries

Mária BENDA

The aim of the development of the Hungarian network of medical libraries till 1990 is the better supply of specialists with literature and information according to the Plans of the Ministry of Health; the main aspects are as follows: development of research, especially considering its practical use; the prevention of diseases; development of diagnostics and treatment, primarily in the field of cardiovascular diseases; treatment and rehabilitation of cancer patients; decrease of the mortality of the newborn; prevention of accidents and suicides; protection of environment. We also support the WHO Program "Health to everybody by 2000".

The main aspects of the development are:

- 1/. Installation of computers in the 6 Regional Library Centers in order to reach the Medline Subcenter in Bern and to create our own data base; financially: 8 mill.Ft.
- 2/. Further expansion of journal collection to 2700 by 1990. Financially; 120 mill. Ft/year.
- 3/. Further expansion of book collection to 6000 books/country by 1990; financially: 30 mill. Ft/year.
- 4/. Supply of 15 national research institutes and 20 subcenters with copying equipment.
- 5/. Creation of new jobs: 5 librarians for each medical university and one librarian for other research institutes by 1990.
- 6/. Preparing librarians for modern means of information treatment. Organization of their further training.

О седьмом пятилетнем плане сети медицинских библиотек

Мария Бенда

Сеть медицинских библиотек Венгрии должна развиваться до 1990г. таким образом, чтобы она была способна снабжать специалистов медицинской литературой и информацией на лучшем уровне в соответствии с планами Министерства Здравоохранения.

Основные пункты этого плана заключаются в следующем:

развитие научных исследований, особенно подчеркивая важность их практического применения, профилактика заболеваний, развитие диагностики и терапии, прежде всего в области заболеваний сердца и сосудов, программа лечения и реабилитации опухолевых больных, программа снижения смертности новорожденных, предотвращение несчастных случаев и самоубийств, программа защиты окружающей среды. Кроме того, мы поддерживаем программу БОЗ "Здоровье для всех к 2000г."

Основные аспекты развития заключаются в следующем:

- 1/. Установка компьютеров в 6 региональных библиотечных центрах, установление связи с подцентром Медлайн в Берне и с целью создания собственной базы данных. Финансовые затраты: 8 млн.форинтов.
- 2/. Дальнейшее расширение ассортимента журналов до 2700 изданий до 1990г. финансовые затраты: около 120 млн форинтов/год.
- 3/. Увеличение закупки книг до 6000/страну до 1990г. финансовые затраты около 30 млн.форинтов/год.
- 4/. Снабжение всех подцентров сети /20/ и 15 государственных научно-исследовательских институтов копирующими устройствами.
- 5/. Обеспечение новых рабочих мест: по 5 человек в библиотеки мед. БУЗов и по 1 человеку в другие исследовательские институты.
- 6/. Подготовка работающих в сети библиотекарей к современным методам подачи информации. Организация курсов повышения квалификации.

Számítógépes információs tervek a Pécsi Orvostudományi
Egyetemen

RUZSÁS Lajosné

Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára, Pécs

Rektor: Dr. Bauer Miklós

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára nevében nagy szeretettel üdvözlöm mindazokat, akik megtiszteltek bennünket XIII. Tájértkezőnkön való részvételükkel! Köszönöm, hogy eljöttek és velünk együtt megemlékeznek Könyvtárunk alapításának 25. évfordulójáról is. Segítenek tervezni a következő évek szakmai programját.

25 év nem nagy idő a történelemben, de még nagymúltú, több száz éves könyvtárainkkal összehasonlítva sem. Madách szavai jutnak eszembe: "Néked silány szám, nékem egy világ!" Igen, nekünk, akik ezt a 25 évet végigéltük és harcoltunk, egy világot, kis mikrovilágot jelent a Könyvtár, alapításától a mai napig, a manufaktúra korszakától a gépesítések részben megvalósult, részben küszöbön álló korszakáig.

A következő 25 év megkezdésével tervezzük a számítógépes információ rendszerbe való közvetlen csatlakozásunk kivitelezését, valamint a mikroszámítógép segítségével egyes könyvtári állományegységeink memória-tárolási és visszakeresési lehetőségét.

Könyvtárunk 7. öt éves tervében szerepel a gépesített információ rendszer bevezetése. Előadásomban elmondom, hol tartunk ezzel a munkával.

Egyetemünk vezetésének még a múlt évben javasoltuk a rendszer bevezetését és vázoltuk az evvel kapcsolatos technikai és pénzügyi feltételeket. Tervünkkel egyetértettek, a megvalósítást feltétlenül szükségesnek tartották. Az Egészségügyi Minisztérium illetékesei, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár vezetősége is segíti nemcsak a pécsi, de mind a 4 orvosegyetem hasonló törekvését. Értekezletünk programjában ezért is szerepel a jelenlegi helyzet feltárása, az eddigi elért eredmények ismertetése.

Tervünket két lépcsőben szeretnénk megvalósítani:

1./ 1987-ban megindítani a közvetlen on-line csatlakozást a Radio Austria-n keresztül a MEDLARS-adatbázishoz.

2./ Az 1988/89-es években megteremteni az Egyetem, majd később a Dél-dunántúli régió és a pécsi könyvtárak folyóiratállományának számítógépes nyilvántartását, memóriákban tárolását és visszakeresési lehetőségét.

Ad 1./ Nézzük meg, mi történt eddig és mi fog történni a közeljövőben, hogy tervünk első pontját megvalósíthassuk:

a./ Egyetemünk rektora ez év tavaszán rendelkezésünkre bocsátott egy kb. 30 m² alapterületű szobát, amely a könyvtár III. emeleti folyóiratolvasójának közvetlen szomszédságában van. Itt kerül kiépítésre a postai kábelvonal és itt lesz felállítva a terminál a csatlakozó készülékekkel együtt. A helyiség jelenleg teljesen kész, bebútorozott állapotban van, belső ajtaját zárható vasráccsal szereltük fel.

b./ Megrendeltük a kábelvonal kiépítését a budapesti Posta Adátviteli Csoportjánál, még május folyamán. A vonalkiépítés pénzügyi fedezete rendelkezésünkre áll abból a forrásból, amelyet az Egészségügyi Minisztérium éves könyvtárfejlesztés címén rendelkezésünkre bocsátott. A vonalat a Radio-Austria-hoz kértük csatlakoztatni.

c./ A következő lépés a végkészülékek beszerzése lenne. Ez évben erre fedezetünk nincs, kétféle megoldás között választhatunk:

- az ideális megoldás egy IBM-PC/AT 620-as kompatibilis, intelligens terminál beszerzése, a hozzá tartozó sornymatítóval és egyéb tartozékokkal, mely az on-line csatlakozáson kívül adattárolásra és különböző munkák számítógépes elvégzésére is alkalmas. Egyetemünk megpróbálja különböző utakon az ehhez szükséges anyagi fedezetet előteremteni, esetleg pályázat útján;

- a másik - kevésbé jó - megoldás lenne Egyetemünk központi számítógépéhez csatlakozva kölcsön-terminál és sornymatító beállításával beindítani on-line szolgáltatásunkat. Ennek 1987-re reális lehetősége lenne. Szerintünk azonban jobb, ha kivárjuk a végleges és nagyobb perspektívát nyújtó lehetőséget, mint ideiglenes fél-megoldással kezdeni el információs szolgálatunkat.

d./ A folyamatos működtetés feltételeiről is beszélnünk kell. Az Egyetemen belüli kéréseket a témát kérők saját célhiteleikből fizetnék. Bizonyos összeget azonban központi keretből is biztosítani kellene a célhitellel nem rendelkezők, illetve a Könyvtár központi kérései részére. Ez további tárgyalások, megbeszélések kérdése.

A pénzügyi rész devizális finanszírozását az OMIKK, a forint kifizetéseket - az OMIKK negyedévi számlái alapján - Egyetemünknek kell teljesíteni.

A működtetéshez szükséges passwordöt, - esetleg többet is - szintén az OMIKK adja. Amint reális közelségbe lép a megvalósítás, ezt azonnal megrendeljük náluk.

e./ Ha sikerül a végkészülékek beszerzése és az on-line csatlakozás beindítása, gondolnunk kell arra is, hogy orvosi könyvtáraink regionális igényeit is kelégtítsük. Amint kis gyakorlatot szereztünk próba-üzemelésünkkel, a lehetőséget propagálnunk kell régióink könyvtáraiban is. További lépés a pécsi könyvtárak esetleges igényeinek kielégítése a Baranya Megyei Könyvtárközi Bizottság keretében.

f./ Gondoskodnunk kell megfelelő személyzet betanításáról is. Tájékozódásunk szerint szűkeg van olyan munkatárs beállítására, aki elvégezte a megfelelő OMIKK-tanfolyamot és aki megismerte a Medline adatbázist. Ő kezelné a kéréseket és adminisztrálná az adatokat, úgy, ahogy azt a BM megkívánja. A searchprofil (keresőprofil) kialakítását, tehát az egyes kérések konkrét számítógépes nyelvre való átalakítását a kezelő együtt végezné a kérővel, aki szakmájának legjobb ismerője. Ehhez feltétlenül szükség lesz arra is, hogy a számítógép kezelője az OIK-ban dr Borsy Tamástól szerezzon ismereteket és tegyen szert tapasztalatokra, hiszen Tamás évek óta végez irodalomkutatást a számítógépes adatbázisokban és sok jó, gyakorlati tanácsot is tud majd adni. Ennek a munkatársnak a beállítását - akinek természetesen nagyon jól kell tudnia angolul -, 1987-re tervezzük.

Az on-line keresőszobát fel kell szerelnünk a megfelelő kézikönyvekkel, teaurusz-kiadványokkal stb., amelyek a számítógépes keresésben nélkülözhetetlenek.

Ad. 2./ További tervünk a számítógép felhasználására előreláthatóan 1988-89-ben valósulhatna meg: a folyóiratállomány nyilvántartása, elsősorban egyetemi, majd regionális szinten.

a./ Megfelelő szoftver birtokában a kezdő évtől visszamenően vinnénk számítógépre folyóiratállományunk adatait, hogy naprakész információt tudjunk adni akár a helyi kölcsönzőnek vagy érdeklődőnek, akár a könyvtárközi kérésekhez. Az évek során memóriába tudnánk vinni egyetemünk teljes folyóiratállományát, a régió és a pécsi könyvtárak külföldi folyóiratainak egy részét (kb 1980-ig visszamenően). Ha ezt sikerülne megvalósítani, országos viszonylatban is figyelemreméltó, értékes és gyors információkat biztosító szolgálatot tudnánk létrehozni.

b./ További lehetőségek éves vagy nagyobb periódusban kumulált folyóiratjegyzékek kiadása, amelyek országosan, regionálisan és területileg is igen fontos, hasznos tájékoztató eszközök lennének könyvtárosok és kutatók számára egyaránt.

Befejezésként pár gondolatot még: sokat töprengtem azon, hogy a technika viharszerű fejlődésének eredményeként megvalósulófélben lévő rendszerünket igényelnék-e olvasóink, kutatóink? Tényleg szükség van az információ pillanatok alatt előhívható gyorsaságára? Nem nemzetközi, nem országos, csak pécsi vonatkozásban gondolkodtam. Többször és többfelé tettem fel a kérdést, vezetőinknek és szakembereinknek. Nagy örömmre és megnyugtatósomra sürgető igenlés volt a válasz. Ez még nagyobb erőt ad a további harcokhoz, a kifejlesztés megvalósulásához. Evvel együtt pedig továbbra is harcolnunk kell másik nagy törekvésünkért: a széles-spektrumú periodikabázis megtartásáért, minden nehézség ellenére, mert ez az on-line szolgáltatás háttérbázisa. De ez a kérdés már a következő előadás témája, amelyet Könyvtárunk részéről Martos Veronika fog bővebben kifejteni.

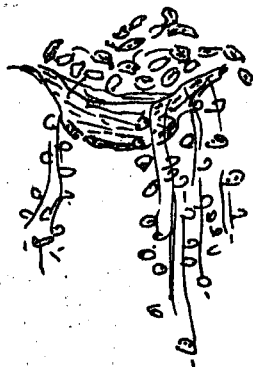
A 25 évet lezártuk, megkezdjük a következő negyedszázadot. Akik annak végét megérik közülünk, kívánom, hogy sokkal nagyobb fejlődésről számoljanak be, mint amit mi tudtunk produkálni az elmúlt évtizedek alatt.

Plans concerning computerized information at the Medical University
of Pécs

Veronika RUZSÁS

Introduction of computerized information system is mentioned in the seventh five-year plan (1986-1990). In 1987, a computerized literature research work will be started on the base of Medline data bank in Bern; Radio Austria will maintain the connection with this data base.

Our second goal is to computerize the journals of the South-Danube Region to produce a possibility of on-line check-up. This plan is to be realized by 1989. The University gave premises and the NEDIX cable is ordered from the Post. The computer will be an IBM/PC/AT intelligent terminal to make the whole system of the libraries compatible. Preliminary work in 25 medical libraries in the Region will start in 1987.

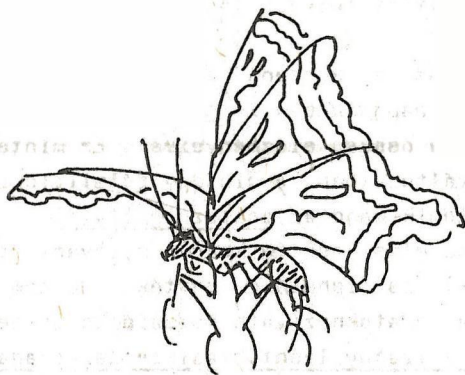

Информационные компьютерные программы в Медицинском Университете
в г.Печь.

Вероника Рухаш

В седьмом 5-летнем плане /1986-1990г./ подчеркивается внедрение автоматической системы информации. В 1987г. планируется начать компьютерный поиск литературы на основании базы данных Медлайн в Берне. Связь с базой будет поддерживаться через Радио Австрия.

Второй задачей является компьютеризация всего журнального фонда в Южно-Задунайском Венгрии, поиск литературы будет проводится по методу on-line. Претворение в жизнь этого плана мечается на 1989г. Необходимые помещения будут предоставлены Университетом, а NEDIX-кабель - почтой. Компьютер IBM/PC/AT представляет собой интеллигентный терминал, совместимый со всей системой библиотек. Организация подготовительных работ во всех 25. библиотеках принадлежащих к сети региона начнется в 1987г.

A számítógépes információs rendszer kialakítása az
orvostudományi egyetemeken

VILMON Gyuláné - RÓZSÁNÉ VASAS Lívia - SZÁNTAI Lászlóné
GOSZTONYI Gábor

Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára,
Budapest

Rektor: Dr. Somogyi Endre

A SOTE Központi Könyvtára számítógépes munkáit három csoportba osztotta:

1. Folyóirat nyilvántartó és adatszolgáltató rendszer
2. Nemzetközi adatbázisokhoz való kapcsolódás
3. Egyes könyvtári munkák számítógépes programjainak kifejlesztése, felhasználása.

Bővebben a folyóirat nyilvántartó és adatszolgáltató rendszerről szólunk. (L. az 1. ábrát.)

A rendszer célja az, hogy a folyóiratokat nyilvántartsa és adatokat szolgáltatson s ezt az állományt naponként aktualizálja. Saját, központi könyvtári folyóiratállományából adatbázist hozzon létre.

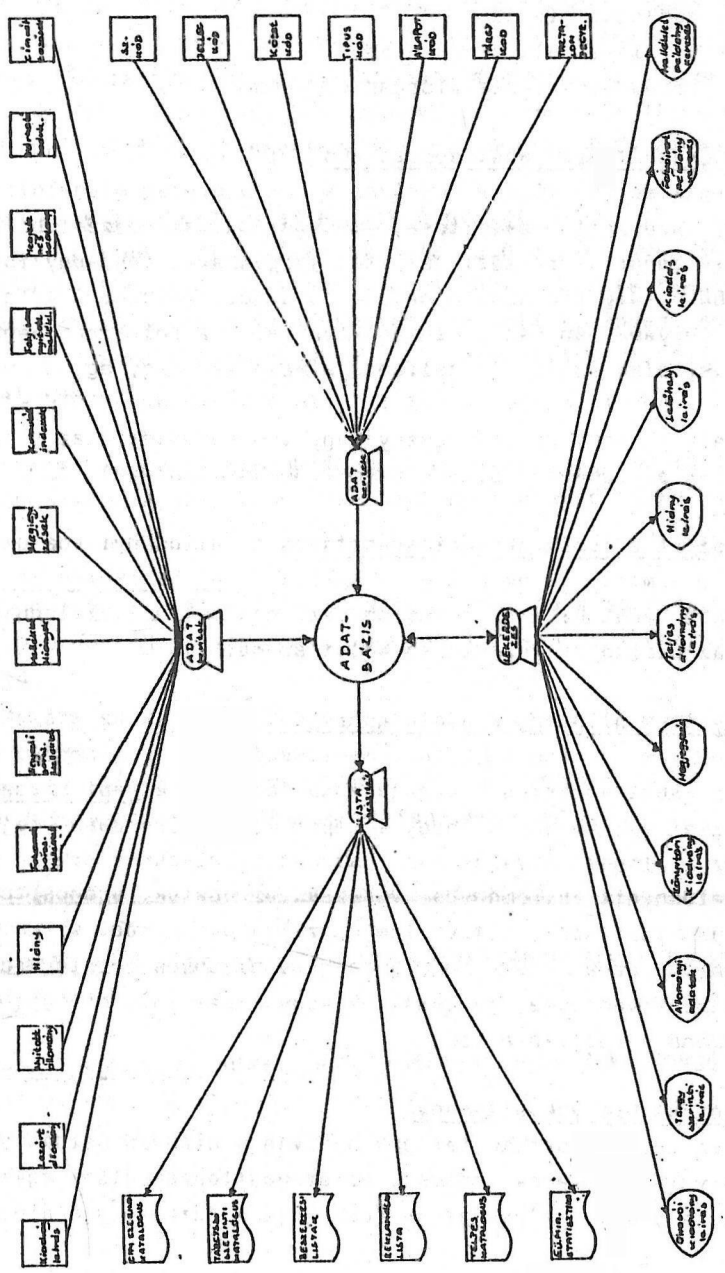
Első lépésként a kurrens folyóiratállomány feldolgozása fog megtörténni: élő, napjainkban is járó folyóiratok teljes állományának nyilvántartása összes előzményeivel. Ez mintegy 800 folyóiratot jelent 3000 címváltozatban. A mintegy félmillió példány nyilvántartása alapján történik majd az adatszolgáltatás.

Ezt a hagyományos módszerek (a kardex nyilvántartás és a folyóirat-lelőhelyjegyzékek) is lehetővé tették, de nem elég pontosan, nem elég gyorsan és az adatokhoz való hozzáférés is nehézkes volt.

1/a A folyóiratnyilvántartási rendszer adatleírása

Az adatok elrendezése az ábrán látható./1. ábra/

RENDSZER MŰKÖDÉSI MODELL ADATÁLLOMÁJA

Az adatok kódolása a következő adatcsoportokban történt:

- a gyorsabb elérés
- a tárolási hely csökkentése
- a kevesebb tévedés elérése érdekében.

A/ A kiadvány leírás adatcsoportjába

került: a kiadvány főcíme, nyelve, a kiadó ország megjelölése, a cím szabvány szerinti rövidítése, ISSN száma, származási helye (tökés vagy más import), raktári jelzete, tárgyszavai (egy-egy folyóíratra 3 különböző tárgyszó adható magyar és angol nyelven. A tárgyszavazás munkája folyamatban van). Ezután következik a folyóírat megelőző címe, utóbbi címe (ha van), jellege: elméleti-e vagy egyéb, majd a lelőhelyek. 50 lelőhely vehető fel, köztük vannak a SOTE klinikái és intézetei, a többi orvostudományi egyetem könyvtára, az OIK, a régi-
központok és néhány országos orvostudományi intézet.

B/ A lezárt állományok adatcsoportjába az állományi adatok azon része kerül - mellékletek nélkül - amelyekre új beérkezés már nem várható. Főbb adatok: azonosítószám, az indulás éve, az indulás kötet-száma, az utolsó év, az utolsó kötet száma.

C/ A nyitott állományok adatcsoportjába tartozik az adatok azon része, amelyek a még várhatóan megérkező folyóíratokra vonatkoznak. Erre az adatcsoportra vonatkozóan történik a napi kardexelés. Az adatbevitel úgy történik, hogy a képernyőn betűrendben megjelenő címek közül lehet kiválasztani azokat, amelyeknek érkező példányát vagy példányait állományba vesszük. Az adatok: azonosítószám, év, kötet és füzettség, a tartalomjegyzékre utaló kód, az un. állapot-kód, amely arra utal, hogy a tárgyév bizonyos füzete vagy füzeteti kötetésben vannak-e, reklamáltak vagy hibás ill. hiányos-e, végül, hogy átmenő évről van-e szó.

D/ Folyóírat hiányok állománya

Ebben az adatcsoportban tartjuk nyilván a hiányzó példányokat (teljes folyóíratcsaládra érve). Az azonosítószám utáni egyetlen adat itt maga a hiány: az év, az év folyam és a füzet megjelölése.

E/ Folyamatos sorszámu mellékletek lezárt adatcsoportja

Ha a folyóirat-szupplementum önálló ISSN számot visel, akkor a len-
tebb leírt adatcsoport kitöltése helyett önálló kiadványként vesszük
fel. Pl. Acta Paediatrica Scandinavica Supplementum. Az adatok: azo-
nosítószám, sorszáma, típuskód: Supplementum. Ennek a jelölésére csak
akkor kerül sor, ha a szupplementumnak nincs önálló ISSN száma.

F/ Egyedi sorszámozású mellékletek adatcsoportja

Vannak olyan esetek, pl. ilyen az Acta Paediatrica Scandinavica,
amikor a folyóirat megelőző címéhez - esetünkben az Acta Paediatrica
Scandinavica előző címe: Acta Paediatrica volt -, egyedi sorszámu
mellékletek tartoznak. Ilyenkor az adatok: azonosítószám, év, kötet,
füzet megjelölés.

G/ Egyedi származású melléklet hiányok adatcsoportja. Ide is csak az
azonosítószámokat, az év, kötet és füzet szám megjelöléseket vesszük
fel.

H/ a Megjegyzés-állomány az azonosítószámon és a sorszámon kívül
szöveges információkat tartalmaz. Pl. a 1976-os év mikrofilmen is
megtalálható.

I/ Kumulált indexek

Az adatok: az azonosítószám, a kezdő év, a kezdő évfolyam, a záró
év, a záró évfolyam, a kumuláció megjelenésének éve.

J/ Folyamatos sorszámu nyitott melléklet állomány

Adatai: azonosítószám, év, szám.

K/ A megjelenés adataihoz kerül az azonosítószámon kívül a kiadó ne-
ve és székhelye.

L/ A várható beérkezés adata azt mutatja, mely füzet megérkezése
esedékes. Pl. 75/6

M/ Címváltozatok

Ebben az adatszoportban tároljuk - helytakarékosági okok miatt - a párhuzamos címet, az esetleges alcímet.

1/b Az adatszolgáltatás

Munkafázisai: lekérdezések és listakészítés. A lekérdezés struktúráját a 2. ábra mutatja be.

1/c A fenti munkához szükséges eszközök

Hardver: IBM kompatibilis számítógép

külső adattároló egysége 1 db 20 Mbyte

(fix lemezes mágneslemezegység)

Winchester

1 floppy disc

1 streamer

1 nyomtató

2 képernyő (terminál).

Szoftver: Rendszerünket Dbase adatbázis kezelő rendszer segítségével építjük fel.

1/d Költségek forintban ill. munkaórán

Hardver: kb 1 millió forint.

Szoftver: A SOTE Számítóközpontjának részéről:

I. Rendszerszervezési munkák	1500-1800 munkaóra
II. Programozási munkák	1200-1500 "
III. Gépóra ráfordítás:	kb 700 óra

A Központi Könyvtár részéről:

I. A folyóiratállomány adatainak előkészítése		
rendszerzése		
ellenőrzése	együttesen	kb 2500 munkaóra
II. A fejlesztésben való részvétel		1000 munkaóra
III. Az adatbevitel /3 fő		
1/2 napi munkaidőben		
1/2 évig		kb 2000 munkaóra

1/e További terveink

Azt tervezzük, hogy a könyvtár adatszolgáltatási kötelezettségeinek egy részét mágneses adathordozókon fogjuk teljesíteni. Pl. az Országos Széchényi Könyvtár Nemzeti Periodika Adattára, az NPA számára, az OIK lelőhelyjegyzéke számára stb.

A teljes kurrens és inkurrens folyóiratállomány feltárása után szeretnénk a klinikák, intézetek, tehát saját hálózatunk állományát is bekapcsolni rendszerünkbe. A távolabbi cél, hogy a négy orvosegyetem és a régióközpontok kompatibilis rendszerének kialakításával együttesen biztosítsuk, hogy az egészségügyben országos szintű, gyors és pontos adatszolgáltatás valósuljon meg az orvostudománynak és határterületeinek irodalomnyilvántartásában.

2. A nemzetközi adatbázisokhoz (elsősorban a Medlinehoz) történő kapcsolódás

Technikai feltételek:

A Központi Könyvtárban 1983-tól tervezett számítógépes nyilvántartó és lekérdező rendszerhez való technikai berendezések (IBM kompatibilis számítógép és tartozékai) a Medline-nal való kapcsolatra alkalmasak. A továbbfejlesztéshez azonban újabb gépre van szükség.

Adathálózati feltételek

A Magyar Posta Táviróhivatala Adatátviteli csoportjánál kell kérni adathálózati állomás létesítését. A várható költségek, mint egyszeri ráfordítás: 200.000,-Ft.

Az elhelyezés

érdekében a központi könyvtárban bizonyos helyiségátalakításra van szükség. Várható költsége: 50.000,-Ft.

Személyi feltételek

1 orvosi diplomával rendelkező munkatárs /bére: 8000,-Ft/hó

1 adminisztrátor /bére 5000,-Ft/hó.

Szolgáltatás

Az Egészségügyi Minisztérium anyagi támogatásának megszerzése, olyan értelemben, ahogyan az az OIK-nál van. 1 lekérdezés 1.500-2.000,-Ft-ba kerülne az igénylő orvosnak vagy kutatócsoportnak, a lekérdezés felét a minisztérium és nem az egyetem fizetné.

3. Egyes könyvtári munkák számítógépes programjainak kifejlesztése

Itt könyv előszerzeményezésre, a hálózat nyilvántartására, az egyetemi dolgozók évi bibliográfiájának elkészítésére, a kontinuált könyvrendelések nyilvántartására gondolunk. A megvalósítás megtörténhet Commodore 64 mikroszámítógépen. A géprevitel a közeljövő feladata számunkra.

Többéves tapasztalatunk eredményeit - úgy véljük - hálózatunk más könyvtára is felhasználhatja. Az orvosegyetemek könyvtárainak, a régióközpontoknak nem érdemes a rendszervezési, programozási munkákkal előlről kezdeni. A hálózati központ feladata, hogy a hálózati adatfeldolgozást egységessé, leendő országos rendszerünket kompatibilissé tegye.

Creation of computerized information system in medical
universities.

Katalin VILMON, Livia RÓZSA-VASAS, Erzsébet SZÁNTAI, Gábor GOSZTONYI

The computer activities of Semmelweis Medical University Central Library are as follows:

- 1/. System of journal register and reference service;
- 2/. Connection with international data bases;
- 3/. Creation and utilization of computer software in libraries.

The lecture gives a detailed account the journal register and the reference service system. The purpose of this system is the creation of a data base from the journal collection the library. The first step was the registration of presently circulating journals. It makes 800 issues and about 3000 titles. Reference service is performed on the basis of the record of about half-million issues.

Data concerning the description of publications, closed and opened issues, description of the lacking journals, publications with continuous and individual numbers are presented. The reference service consists of the following steps: questionnaire and working out a list. The structure of a questionnaire is given in fig. 2. The necessary hardware and software as well as the financial aspects are also presented (forint and time).

The central library will carry out information supply using magnetic records (for the data base of the national periodicals (NPA) of the National Library, for the Medical Information Institute, for the National Journal Catalogue of the Network Center, etc.).

Формирование компьютерной системы информации в медицинских Университетах.

Каталин Вилмон, Ливия Роха-Вашап, Эржевет Сантаи, Гавор Гостони

Круг обязанностей Центральной библиотеки медицинского Университета им. Семмелвейса г. Будапешта состоит в следующем:

- 1/. Система учета журналов и выдачи информации,
- 2/. Присоединение к международной базе данных,
- 3/. Разработка и применение программ для некоторых видов библиотечных работ.

В докладе рассматривается система учета журналов и выдачи данных. Задача этой системы - создание собственной базы данных на основании центрального фонда журналов. В качестве первого шага рассматривают фонд периодических журналов, когда на учет принимаются актуальные журналы вместе с их предшественниками. Это составляет около 800 журналов и 3000 названий. На основании взятых на учет журналов /около полумиллиона/ будет проводиться выдача информации.

Далее в докладе рассматриваются группы данных, касающиеся описания изданий, группы закрытых и открытых фондов, группы с непрерывной и индивидуальной нумерацией и т.д.

Рабочие фазы выдачи информации заключаются в следующем. опрос и составление перечня. Структура опроса представлена на рис.2. Далее приводится необходимый для работы и затраты в форинтах и часах рабочего времени.

Выдача информации Центральной библиотекой будет проводиться с помощью магнитных носителей информации /например, для Национальной Библиотеки - Национальной базе данных Periodica, Государственного Института Медицинской информации - журнальному КATALOGу центра системы и т.д./.

A számítógép használata az orvosi könyvtárakban

VIRÁGOS Márta

Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtára

Rektor: Dr Lebvey András

Daniel Bell amerikai szociológus szerint 1788-ban vette kezdetét az a folyamat, melynek során civilizációnk egyre inkább elveszítette uralmát információs eszközei fölött. Nem véletlenül választotta ezt az évszámot, ugyanis ekkor jelent meg az Encyclopaedia Britannica 3. kiadása. Az előző két kiadás anyagát csupán 3-4 szerző állította össze, ami azt jelentette, hogy az enciklopédiában megjelenő tudásanyagot szerkesztői valóban birtokolták, vagy legalábbis át tudták látni. A következő kiadásoknál már egyre növekvő számú tudósgárdára volt szükség.¹

Ettől a kortól kezdve a felhatalmazott ismeretanyag mértani haladvány szerint növekedett és a modern kor egyik fő problémájává az információ robbanásszerű felhalmozódása vált. Ezt a hatalmas méretű ismeretanyagot az ember már nem tudta saját erejéből feldolgozni. Az emberi tudás megdöbbentő felhalmozódásával függ össze a társadalom bonyolultsága. Csupán a természettudomány évenként 6 millió új tényt termel ki. Whittaker megállapítása szerint abban az ütemben, ahogy a tudás nő, egy most megszületett gyermek, mire diplomát szerez, a világ tudásmennyisége négyszeresére emelkedik és mire ez a gyermek 50 éves lesz, ez a tudáshalmaz 32-szeresére fog nőni. Hozzáteszi még, hogy az ember világról szerzett ismereteinek 97 %-a a hipotetikus gyermek születése óta fog összeállni.²

A felduzzadt ismeretanyag feldolgozásában óriási lemaradás állt be, s ezt a hátrányt az emberiség csak a számítógépek segítségével képes behozni. Ez az igény hívta életre a komputereket a 40-es években. A számítógép megszületése pontosan 1945-re esik, de még 20 évnek kellett eltelnie, hogy elinduljon teljes hódító útjára. A könyvtárügy figyelme 3 fő ok miatt fordult a számítógépek alkalmazása felé:

1. nyilvánvalóvá lett, hogy információrobbanással van dolgunk és ezt az adathalmazt szervezni kell:

2. felismerték, hogy a modern társadalom egyre bonyolultabbá válik és egyre inkább függ az információtól:

3. az elméleti tudás egyre nagyobb szerepet játszik a társadalom életében és úgy tűnik, hogy a szellemi termelés fokozódása várható.

Mielőtt a számítógép könyvtári alkalmazásáról szólnok, emlékeztetek röviden arra, hogy a könyvtár világában a gépesítés nagyobb lépcsőt a mikrofilmtéchnika és a másolóberendezések bevezetése jelentette.

A könyvtárautomatizálás ügye és üteme az elmúlt három évtizedben erősen függött a számítógépes és kommunikációs technika lehetőségeitől és ezek árától. Kezdetben - az akkori technikai színvonal miatt - a helyi rendszerek domináltak. "A korai hetvenes években megjelentek az első nagyteljesítményű olcsó számítógépek, az intelligens rendszerek és a hatékony távközlési lehetőségek. A kereskedelmi szervek hozzáálltak a miniszámítógépes, kulcsrakész könyvtári rendszerek kifejlesztéséhez és azokat egyedi könyvtáraknak, majd hálózatoknak ajánlották fel. A hetvenes évek további nagy vívmánya a MARC formátum és a MARC elosztási rendszer széles körű bevezetése volt, továbbá az DCLC típusú könyvtári számítógépes hálózatok megteremtése, amelyek mind az osztott katalogizálási rendszerekre támaszkodtak." ³

A számítógépre alapozott szolgáltatások között a tudományos élet igényei tükrében a gépi információkeresés áll az első helyen. Az adatbázisok létrehozása a II. világháború utáni információs és számítógépes fellendülés idejére esik. Ismeretes, hogy az adatbázisoknak két nagy csoportját különböztetjük meg:

- az egyik a bibliográfiai fájl, amely egy-egy dokumentumot ajánl a felhasználó figyelmébe,
- a másik az adatbank, amely a végső tényleges információt nyújtja (ezek általában numerikus információk, közgazdasági, demográfiai vagy egyéb statisztikák).

A bibliográfiai indexeket a számítógép segítségével gyorsabban és nagyobb hatásfokkal lehetett előállítani, így számuk is rohamosan nőtt. Ma már nyilvánvaló adalék, hogy a fellendülésben az állami indíttatású vállalkozások játszották a döntő szerepét. Az USA-ban először azokhoz az indexekhez lehetett online hozzáférni, amelyek révén a kormányzat a megnövekedett információs igényeknek próbált eleget tenni az úrkutatás, a nevelés és egészségügy, majd a környezeti problémák, valamint a világ élelmiszer és energiaellátása területén. Ezek ma a világ legnépszerűbb bibliográfiai fájljai közé tartoznak. Érdemes megemlíteni, hogy 1978-ban a világ valamennyi online bibliográfiai keresésének egynegyede a MEDLARS-t érintette.⁴

Európai vonatkozásban 1980 számít jelentős mérföldkönek a nyilvános adatátviteli hálózatok kifejlesztése terén. Ekkor helyezték üzembe a brit posta országos csomagkapcsolt adatátviteli hálózatát, és az EURONET DIANE hálózat is ebben az évben állt be teljes üzembe. A skandináv országok saját nyilvános adatátviteli hálózatot alakítottak ki, Franciaországban és az NSZK-ban is hasonló méretű előrehaladás történt. Megemlítené ugyanakkor, hogy a gyors fejlődésnek vannak hátrányai is, melyek közül leginkább szembetűnő a számítástechnikai berendezések inkompatibilitása, vagyis, hogy az egyes készülékek egymással nehezen vagy nem kapcsolhatók össze.⁵

A legalább 10 éves lemaradást felmutató magyar könyvtárügy sikerrel hasznosíthatja most nekilendülő automatizálási programjában a külföldi információs szakemberek figyelmeztetéseit és fenntartásait a mindenáron való gépesítéssel szemben. A legfontosabb, amit figyelembe kell venni, hogy a hiedelemmel ellenétben a rendszerek bevezetése nem csökkenti a költségeket, csak a szolgáltatások hatékonyságát növelik. Másrészt, alaposan elemezni kell, hogy a könyvtári munka és szolgáltatások mely területén érdemes és szükséges a számítógép segítségét igénybe venni.

Két példával kívánom ezt súlypontosítani. Az egyik a svédországi tapasztalat, mely negatívan értékeli az elért eredményeket: annak ellenére, hogy Svédországban nem volt és ma sincs könyvtári törvény, a központi szolgáltatásokat igen gyorsan kialakították a svéd könyvtárosegyesület irányításával. A központi katalogizálás, válogatás és elosztás kifejlesztése 1952-70 közé esett és a rendszer olyan költ-

séghatékonyság mellett működött, amely a legtöbb számítógépes rendszert megelőzte. A 70-es évek automatizálási láza itt is eluralkodott és kifejlesztették a BUMS és LIBRIS programokat, amelyek ugyan jól működnek, de fejlesztési költségeik elképesztően magasak voltak és a további fejlesztési költségek is sokba fognak kerülni.

A másik és egyben követendőnek tekinthető példa az osztrák megoldás, Ausztriában az 1975-ben megalkotott oktatási törvény az egyetemi könyvtárak jogállását és szerepét egyértelműen meghatározta: a törvény a könyvtárügyet egységes, integrált szervezetté tette, nem pedig egymástól elszigetelt kísérletezések halmazává. Ennek fontos vonatkozása az, hogy a különböző könyvtári munkafolyamatoknak megfelelő könyvtárgépesítési fázisokat nem külön-külön az egyes könyvtárak kísérletezik ki, hanem országos terv alapján határozzák meg, hogy melyik könyvtár a felelős az egyik fázis kikísérletezéséért, s mikor a próbaüzemelés bevált, akkor veheti át a rendszert a többi könyvtár is. További tetemes előny az, hogy minden könyvtár kizárólag az előzőleg már egyeztetett és kipróbált berendezéseket vásárolhatja meg és üzemeltetheti, ezáltal az egész országban biztosított a kompatibilitás a rendszerek és a számítógépek között. Az online rendszer kiépítése alig másfél év alatt történt. 1980-ban 12 egyetemi könyvtár közül hétben működött online lekérdezést biztosító rendszer.

Hazánkban a tudományos élet szempontjából igen fontos, hogy az ország szakirodalmi ellátottsági színvonalát megtartsuk, sőt az adatbázisok használata révén keltett igényekhez viszonyítva differenciáltan javítsuk.

Az orvosi hálózatban, ahol közepes illetve kisméretű könyvtárak találhatók, igen hatékonyan oldható meg a számítógépes információkeresés és a könyvtári műveletek gépesítése, a kisebb teljesítményű, de a nagy gépeknél lényegesen olcsóbb miniszámítógépekkel.

Ha használóink érdekeit vesszük figyelembe, első lépésként az online információszolgáltatást kell megvalósítani elvileg minden potenciális kérő számára. Tudjuk azt, hogy az országban több helyen működik már ilyen, pl. a Számítástechnikai Koordinációs Intézetben, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtárában stb., legátfogóbb és leg-

nagyobb felhasználási körrel azonban az Országos Műszaki Könyvtár indította be ezt a szolgáltatást 1982-ben. Roboz Péter írja le tapasztalataikat a TMI-ben. Ezek azért is hasznosak, mert a mi hálózataunknak is ezeket kell követnie. Az online szolgáltatás bevezetésének és üzemvitelének alapvető feltételei a következők:

1. külföldi fizetőeszközök
2. szerződések az adatbázisok hozzáférésére a külföldi vagy nemzetközi online központokkal
3. technikai eszközök (terminál, adatátviteli vonal stb.)
4. képzett közvetítő szakemberek és informatikai segédletek.

Az első két feltétel most már adott az ország könyvtári hálózata számára. Az OMFB megfelelő összegű valutát biztosított az OMIKK-TECHNOINFORM részére. Több nagy adatbázissal is megkötötték a szerződést, mégpedig a DATA-Star és a DIALOG Information Service vállalattal. Ezenkívül kapcsolatuk van a Bécsben üzemelő INIS központtal is.

Számunkra a DATA-STAR és a DIALOG a fontos, mert a két rendszer szolgáltatja a legfontosabb orvosi adatbázisokat.

- a legfontosabb a MEDLINE (Medlars online), amely 1966-ig visszamenőleg szolgáltat irodalmat

- a National Institute of Mental Health - amely az ideg és elmegyógyászat irodalmából szolgáltat,

- és a PREMED, amely orvostudományi előzetes információkat nyújt.

A DIALOG a világ legnagyobb online szolgáltató vállalata, mely 170 bibliográfiai adatbázishoz nyújt hozzáférési lehetőséget, többek között az Excerpta Medicához és a Science Citation Indexhez.

A harmadik pont a technikai eszközökre vonatkozik. Ezen a téren a legfontosabb szempont az, hogy a hálózaton belül kompatibilis készülékek kerüljenek beszerzésre. A egyetemi könyvtárak és regionális központok közül néhány (és természetesen az OIK) már rendelkezik intelligens terminállal és a postai hálózatban bekövetkezett bővítések következtében hamarosan meg is indulhat a terminálok tényleges üzemeltetése.

A negyedik pontban leírt elvárásoknak eleget tenni jóval nehezebb. Ugyanis képzett szakemberrel nagyon kevés könyvtár rendelkezik. Márpedig ez nemcsak a felhasználó szempontjából lényeges, de jórészt az üzemeltetési költségek is tőlük függenek. Mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a személyi feltételek biztosítása éppoly fontos, mint a tárgyiaké.

Roboz Péter kimutatása szerint a jól üzemelő online keresés díja általában kisebb, mint a hagyományos kézi irodalomkutatásé, nem beszélve a gyorsaságról.

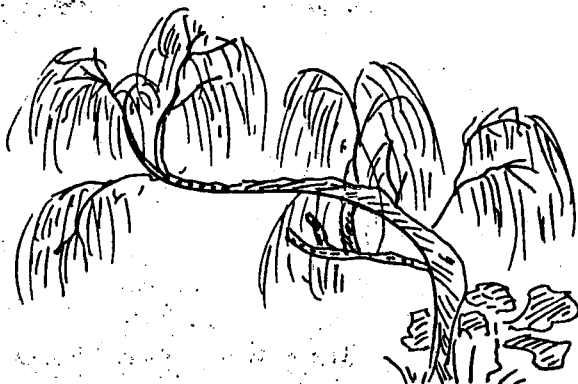
Az online szolgáltatás legnagyobb árnyoldalának a primer dokumentum beszerzésének nehézségeit tartják a szakemberek. Ez különösen érvényes az orvostudományra, hiszen köztudomású, hogy viszonylag kevés az országba járó nyugati folyóiratfélések száma. Szűrőpróba-ként a könyvtár állományának két területén végeztünk összehasonlítást. Az Index Medicus 71 immunológiai és 64 szülészeti és nőgyógyászati folyóiratot dolgoz fel: ebből 36 illetve 26 folyóirat jár a Kenézy Könyvtárnak, ami százalékban kifejezve 50,7% és 40,6%.

A hálózat dokumentumállományának feldolgozását és online hozzáférést tartom a következő megvalósítandó feladatnak, de az idő rövidsége miatt ezzel most nem kívánok részletesen foglalkozni.

A könyvtár jövőre vonatkozó trendjeivel foglalkozó elképzelések eltérnek egymástól, főleg azért, mert a könyvtárosoknak különböző nézeteik vannak arról, hogy a telekommunikációs technikák milyen szerepet fognak betölteni a jövő könyvtárában. A vitázókat alapvetően két nagy csoportba oszthatjuk. Az első nézet szerint az új mikroelektronika még több speciálisan képzett információkezelőt fog igényelni, tehát a szakmában még nagyobb lesz a specializálódás. A másik nézet szerint az információtárolás és visszanyerés és terjesztés hagyományos feladatait átveszik az online információs rendszerek, így a "hagyományos" könyvtáros szakma kihalásra van ítélve.

Véleményem szerint a könyvtárosoknak el kell ismerniük, hogy az újítások mögött társadalmi cél áll és az új technológia ésszerű alkalmazásában kezdeményező és irányító szerepet kell vállalnunk.

1. Rodrigo Magalhaes: The impact of the micro-electronics revolution in library and information work: an analysis of future trends. UNESCO J.Inform.Sci.Libr.Arch.Adm. 5. 2-11. 1983.
2. Rodrigo Magalhaes: The impact of the micro-electronics revolution in library and information work: an analysis of future trends. UNESCO J.Inform.Sci.Libr.Arch.Adm. 5. 2-11. 1983.
3. De Gennaro, R.: A könyvtárgépesítés három szakasza. (Töm. Zoltán Imre) Könyvtári Figyelő. 31. 313-316. 1985.
4. Tonberg A.: The development of commercially available databases in Europe. Online Review. 3. 343-352. 1979.
5. Rigg P.: The new data network now and in the near future. (Töm. Roboz Péter, TMT 28. 306-308. 1981.) Program. Automated Library and Inform. Systems. 14. 62-. 1980.

Utilization of computers in medical libraries

Márta VIRÁGOS

The author highlights three main reasons that have given rise to an added preoccupation with the application of computers in library science: (1) it has become apparent that a kind of information explosion is underway on a world scale; (2) it has been recognized that modern society is bound to be increasingly dependent on information; (3) Theoretical knowledge has been given a more and more decisive role in society, and a gradual increase in intellectual production can be expected. The present study also offers a brief survey of the major steps in library automatization and a special emphasis is given to relevant experience pertaining to automatized information search on an international scale. Against the background of the existing conditions at home, the author cites two foreign examples against automation at all costs (experience gained from the case of Swedish and Austrian libraries). In Hungary, from the point of view of scientific activity, it is essential that the level of the dissemination of literary data should be maintained and, moreover, that in compliance with the new demands originating from the use of data bases, a differentiated process of improvement should be facilitated. In the medical network, which includes small-medium-size libraries, computerized information retrieval and the automatization of library operations can be solved with a high rate of efficacy by means of smaller and thus cheaper mini computers. Compatibility within the operative network is a most essential criterion in installment.

Применение компьютеров в медицинских библиотеках

Марта Вирагош

В своей статье автор упоминает три причины необходимости внедрения компьютеров в библиотечном деле: 1. Совершенно очевидно, что в мире произошел информационный взрыв и необходима организация этой базы данных. 2. Современное общество находится в большей зависимости от информации. 3. Теоретические знания играют все большую роль в жизни общества и ожидается усиление духовного творчества. Затем докладчик рассматривает значительные шаги, сделанные в области автоматизации библиотечного дела, более подробно останавливаясь на машинном поиске информации за границей, приводит пример автоматизации в Швеции и Австрии и сравнивает с положением в Венгрии.

В Венгрии с точки зрения научной жизни очень важно поддерживать уровень обеспечения научной литературой, а также улучшать его в связи с применением базы данных и возросшими требованиями. В сети медицинских библиотек, состоящей из средних и маленьких библиотек, можно весьма эффективно применять компьютерный поиск информации и автоматизацию библиотечных работ с помощью небольших и достаточно дешевых микрокомпьютеров.

Основным аспектом при внедрении компьютеров является их совместимость внутри библиотечной сети.

Az állománygyarapítás kérdései. A külföldi orvosi
folyóiratok beszerzésének alakulása

KOVÁCS Katalin - BEREZ Katalin

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

Előljáróban visszatekintünk az orvostudományi folyóiratok beszerzésének alakulására.

Az 1950-es évektől az Egészségügyi Tudományos Tanács rendelkezett a külföldi folyóiratok vásárlására biztosított hitelkerettel. Ezzel elkezdődött az a folyamat, amely napjainkban is tart: a folyóiratbeszerzés összehangolása a kölcsönös érdekek alapján, az országos szempontok figyelembevételével.

Az orvostudományi könyvtári hálózat megalakulása után a központi devizaelosztás 1961-től az Országos orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ (OOKDK) - a mai OIK elődje - feladata lett. Ennek az intézkedésnek az volt az alapja, hogy az OOKDK, mint hálózati központ jobban tudta érvényesíteni a szakkönyvtári szempontokat, s így az egészségügyi-orvostudományi könyvtárak tervszerűbben, következetesebben gyarapíthatták állományukat. Az alapvető célkitűzés - amely ma sem változott lényegesen - az volt, hogy az egészségügyi intézmények rendelkezzenek a gyógyító, kutató munkához elengedhetetlenül szükséges szakirodalommal. Az OOKDK a devizaelosztás lehetőségeit felhasználva arra törekedett, hogy a külföldi orvosi szakirodalom a nagyobb intézmények - elsősorban az egyetemek, és országos intézetek, valamint a megyei kórházak - könyvtáraiba koncentrálódjon.

A devizakeret összegét az Egészségügyi Minisztérium határozta meg, további bontását az Országos Orvostudományi Könyvtári Tanács (OOKT) végezte az egyetemek, az országos intézetek, a fővárosi alközpontok és a megyék esetében. Az egyes megyéken belül az ún. Alközponti Könyvtári Tanácsok osztották tovább a devizakeretet. A folyóiratrendeléseket országosan, a hálózati központ, az OOKDK koordinálta.

Az Országos Orvostudományi Könyvtári Tanács az első években a szakkönyvtárak periodika-állományának mennyiségi és minőségi fejlesztését tűzte ki célul. A 60-as évek közepére a fejlesztés helyett a szintentartás lett a megvalósítandó cél. Ennek a megtorpanásnak az áremelkedések mellett más okai is voltak. Időközben új intézmények létesültek, amelyek új szakirodalmi igényekkel léptek fel. Fejlődött az egészségügyi intézményekben folyó tudományos kutatómunka is, s így újabb folyóiratok beszerzése vált szükségessé. A helyzetet tovább nehezítette, hogy a devizakeret éveken át nem változott.

A kötött devizagazdálkodás hátrányai egyre inkább kezdtek mutatkozni. Az egyre nagyobb mértékű drágulás miatt jelentősen csökkent a megrendelhető nyugati szakirodalom. Ez a tendencia fokozott gondot okozott a szakkönyvtárak számára. Kialakult az a gyakorlat, hogy a többes példányok egy-egy egyetemen belüli beszerzése megszűnt, s az alközpontok hatókörében működő könyvtárak között pedig a minimálisra csökkent.

A könyvtárak nagy része még ilyen körülmények között is csak úgy volt képes a folyóiratállomány szintentartására, hogy minimálisra csökkentették könyvmegrendeléseiket, s a rendelkezésre álló devizakeret 75-80 %-át folyóiratvásárlásra fordították.

1968 január 1-vel megszűnt a devizakorlátozás, valamint a központi devizaelosztás. Ettől kezdve az intézmények saját szükségleteik és a rendelkezésre álló forint fedezet korlátai szerint határozták meg könyv- és folyóiratbeszerzésük nagyságát. Az országos koordinálás szükségessége továbbra sem szűnt meg.

A cél továbbra is a folyóiratválaszték bővítése volt. Ennek érdekében a többszörösen előfizetett folyóiratok lemondása és új folyóiratok megrendelése lett volna kívánatos. Ezt a célkitűzést több ok miatt is elég nehéz volt megvalósítani.

Részen azért, mert a lemondott folyóiratok árából a megrendelt folyóiratok árdrágulását kellett fedezni, részben pedig a meglévő periodikumok népszerűsége, olvasottsága miatt lemondásuk nagy ellenállásba ütközött.

A hetvenes években az ismertetett okok ellenére is javulás volt tapasztalható. Nem utolsósorban az országos koordinálás eredményeként, az évtized végére mintegy 2000 félé külföldi orvostudományi-biológiai folyóirat járt a hálózat könyvtáraiba.

E történeti bevezető után érkeztünk el tulajdonképpen napjainkhoz. Bár a választék szélesítése terén további eredményekről számolhatunk be, a bevezető részben elmondottakból nagyon sok minden napjainkban is érvényes. Gondolunk itt elsősorban a folyamatos, évi 15-20 %-os árdrágulásra, amely számos egészségügyi intézménynél már a szinttartást is lehetetlenné teszi. Emellett számos egyéb probléma sem megoldott. Így például: hálózati könyvtáraink közül csak kb. 100 rendelkezik közvetve vagy közvetlenül másolási lehetőséggel. Bár a Soros alapítványnak köszönhetően a múlt évben több könyvtárunk jutott korszerű másológéphez, a géppark jelentős része túlterhelt, elavult. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy sokszor akadozik a könyvtárközi kölcsönzés. De ezeknek a kérdéseknek részletes kifejtése messzire vezetne eredeti témánktól.

Visszakanyarodva a folyóiratválaszték kérdéséhez, lássuk, hogyan alakult a helyzet a 80-as években.

Köztudomású, hogy a tágan vett egészségügyi-orvostudományi folyóiratok száma - beleértve a humán biológiai és gyógyszerészeti folyóiratokat is - napjainkban meghaladja a 10.000-et; ennek mintegy 20 %-a jut el a magyar orvosokhoz, egészségügyi szakemberekhez.

Annak érdekében, hogy a választék további bővítéséhez megfelelő támpontot tudjon nyújtani az OIK, Kominka László, a módszertani osztály munkatársaként 1984-ben ajánló listákat készített négy szakterület különösen fontos folyóiratairól, az ún. magfolyóiratokról. Az endokrinológia, immunológia, kardiológia és az onkológia folyóiratait vizsgálta abból a szempontból, hogy a legjelentősebb, az orvosi könyvtári hálózatban általánosan használt indexáló és referáló lapok, valamint a Science Citation Index melyeket dolgozzák fel közülük illetve melyek ezen szakágazatok legtöbbet idézett periodikumai. A vizsgálat alapja az Excerpta Medica és a Medicinskij Referativnij Zsurnal megfelelő szekciói, valamint az Index Medicus és az SCI volt. A vizsgálat során elkészült a két referáló szolgáltatás egy-egy évfolyamában feldolgozott folyóiratok rangsora a referátumok

száma alapján - a referátumok számának csökkenő sorrendjében. Az SCI-ben feldolgozott folyóiratok listája az impakt faktor csökkenő sorrendjében készült. (Mint bizonyára tudják a tisztelt kollégák, az un. impakt faktor értékét úgy állapítják meg, hogy valamely adott folyóirat két egymás utáni évben megjelent cikkeinek számával elosztják a harmadik évben az e cikkekre történt összes szakirodalmi hivatkozás számát. Minél nagyobb szám a végeredmény, annál több hivatkozás történt az adott folyóiratban közölt cikkekre, s így annál informatívabbnak tekinthető a vizsgált periodikum.)

Az egyes források - Excerpta Medica, Medicinskij Referativnij Zsurnal, SCI - alapján készült fontossági listák különböző eredményeket mutattak. Ezért a négy szakágazat mindegyikéhez összesítő jegyzék is készült. E listák az egyes jegyzékeken szereplő folyóiratokat az impakt faktor csökkenő sorrendjében tartalmazzák. Az impakt faktor mellett fel lett tüntetve az egyes folyóiratok "fontossági sorszáma" - a referáló lapokban való feldolgozottságuk alapján, továbbá az, hogy az egyes kiadványokat feldolgozza-e az Index Medicus, valamint a hálózat könyvtáraiban meglevő folyóiratok példányszáma.

Kominka László vizsgálatának egyik megállapítása, hogy általános orvostudományi folyóiratmaglisták összeállítása helyett gyakorlati szempontból célszerűbb a szakágazatonkénti ajánló listák elkészítése. Szakágazatonként kell megállapítani, hogy egy-egy adott időszakban melyek a leginformatívabb folyóiratok. A beszerzési ajánlójegyzékek kiadása szempontjából az látszik a legjobb megoldásnak, ha kiindulási alapnak az SCI impakt faktort tekintjük. És bár az SCI idézettségi mutatója tudományos szempontból alapvető fontosságú, a gyakorlat szempontjából az itt kevésbé idézett kiadványoknak is nagy a jelentőségük. Ezért ezt a folyóiratlistát bővíteni kell azokkal a kiadványokkal, melyeknek ugyan alacsony az impakt faktora, de a nagy referálólapok vagy a Medline adatbázis rendszeresen feldolgozza azokat.

Meg kell említenünk azt is, hogy az elkészült négy maglistán szereplő folyóiratok kb. 95 %-ban megtalálhatók voltak a hálózat könyvtáraiban.

Bármennyire is biztatóak voltak ezek az adatok, nem lehetünk teljesen elégedettek a jelenlegi helyzettel. Már csak azért sem,

mert a többi szakágazat helyzetéről nem készült vizsgálat. Legfrissebb adataink szerint 2400 féle külföldi orvostudományi és határterületi folyóirat jár az országba mintegy 11 és fél ezer példányban. Ebből kb. 1300 példány csak a koordinációs kör könyvtáraiban található.

Ez a választék az informatívnak tartott 4-5000 féle folyóirathoz képest mindenképpen kevés, kívánatos lenne a további fejlesztés, elsősorban ezekből a folyóiratokból. Ez a törekvés ugyanakkor semmiképpen nem jelenti azt, hogy mindenáron ragaszkodni kell a már járó folyóiratokhoz. Igazolja ezt azoknak a könyvtáraknak a gyakorlata, amelyek folyóiratkihasználtsági vizsgálataik alapján számos, nem használt folyóirat helyett, új, nagyobb érdeklődésre számot tartó periodikumokat szereztek be. A helyzetet nehezíti, hogy a külföldi folyóiratok jelentős része 1 illetve 2 példányban jár csak az országba. (1986-ban a külföldi folyóiratok közül 928 jár 1, 378 pedig 2 példányban - azaz a folyóiratok több mint fele tartozik ebbe a kategóriába.) Ez a tény - a már felvázolt könyvtárközi kölcsönzési problémák miatt - tovább nehezíti az országos folyóiratállomány hasznosítását. A reális képhez az is hozzátartozik, hogy a jelenlegi folyóiratok közül 180 féle csak a koordinációs kör könyvtáraiba jár. Bár a hálózaton kívüli szakkönyvtárakkal igen jó kapcsolatok alakultak ki eddig is, az egészségügyi-orvostudományi információellátás fejlesztése érdekében tovább kell erősíteni ezeket a kooperációs kapcsolatokat is.

Megvizsgálva, hogy milyen területi megoszlást mutat a külföldi folyóiratok vásárlására fordított összeg, az egyes megyék között szembeszökő különbségeket tapasztalunk. Míg egyes megyék megközelítően 2 millió forintot fordítanak a külföldi folyóiratok beszerzésére, addig máshol az e célra szánt összeg alig haladja meg a fél milliót. Félreértés ne essék, nem a 2 milliót tartjuk soknak, hanem a néhány százezer forintot keveseljük. Ezen a területen jelentős segítséget tudnának nyújtani az orvostanácsadók, akik szakmai tudásukkal és tekintélyükkel támogatva a könyvtárosok munkáját, közben tudnának járni az intézmények főigazgatóinál, esetleg a megyei főorvosoknál a nagyobb anyagi ráfordítás érdekében.

Az eddig ismertetett problémákon csak úgy tudunk segíteni, ha újabb folyóiratbeszerzéseinket is összehangoljuk. Ennek érdekében megvizsgáltuk az Index Medicusban illetve a Medline adatbázisban feldolgozott folyóiratok és az országba járó külföldi periodikumok számát, a következő eredményt kaptuk: az Index Medicusban feldolgozott folyóiratok mintegy 60 %-a, a teljes Medline adatbázisban indexelt illetve referált kiadványok kb. 53 %-a jár Magyarországra. Az eltérés abból adódik, hogy - mint bizonyára tudják a tisztelt kollégák - a Medline az Index Medicus anyagán túl tartalmazza az Index to Nursing Literature és az Index to Dental Literature bibliográfiai adatait is.

Ha megfordítjuk a kérdést, és az országba járó folyóiratok felől közelítünk, azt tapasztaljuk, hogy a bekerülő folyóiratok közül 67 %-ot dolgoz fel a Medline adatbázis. Ennek magyarázata elsősorban az, hogy a külföldi cserekapcsolatokkal rendelkező könyvtárak állományába számos kevésbé informatív, helyi, intézményi kiadvány kerül, amelyet nem dolgoznak fel a Medline-ban. A Medline-ban feltárt és az országba járó folyóiratok 53 %-os arányával még kevésbé lehetünk elégedettek. Még akkor sem, ha tudjuk, hogy az adatbázisban a 3000-nél valamivel több folyóirat hetvennél több országból származik, több mint 30 nyelven íródik, s hogy Magyarországon - példaként említve - nem elsősorban norvég vagy portugál nyelvű folyóiratokra van szükség. Ha leszámítjuk az un. kis nyelvek és kis országok szakiroalmát, még akkor is több száz olyan - elsősorban angol és német nyelvű - folyóirat marad, amelyet a Medline rendszeresen feldolgoz, de az országban hozzáférhetetlen. Ezért azt javasoljuk, hogy amennyiben mód van új folyóiratok megrendelésére, abban az esetben kollégáink elsősorban az Index Medicus List of Journals c. kiadványból válasszanak - természetesen a helyi igényeknek megfelelően -, de lehetőleg olyan kiadványokat, amelyek még egyáltalán nem, vagy csak egy-két példányban járnak az országba.

A Medline alapján történő választékbővítés annál is inkább kívánatos lenne, mert már nincs messze az az idő, amikor az orvostudományi egyetemek központi könyvtáraiból és a többi regionális központból közvetlenül párbeszédes, online üzemmódban lehet az irodalmat lekérdezni. (Mint ismeretes, az OIK-ban már néhány éve lehetőség

ven számítógépes irodalomkutatás és témafigyelés végzésére.) A hazai és a külföldi tapasztalatok pedig azt bizonyítják, hogy a számítógépes irodalomkutatás és SDI következtében ugrásszerűen megnő a szakirodalom iránti igény is. A felhasználók természetes kívánsága, hogy a számítógéppel előállított bibliográfiák mellett az eredeti dokumentumokhoz is szeretnénk hozzájutni. A jelenlegi helyzetben pedig ez csak részben valósulhat meg, s az országba nem járó szakirodalmat csak hosszabb idő és több pénz ellenében lehet külföldről beszerezni.

Folyóiratok átrágulása 1987-ben megyék szerinti bontásban
(1985-höz viszonyítva 20 %)

Bács-Kiskun	Kecskemét	933.562 Ft	Baranya	Pécs	150.450 Ft
	Kiskunfélegyháza	60.000 Ft		Mohács	228.319 Ft
	Kiskunhalas	130.000 Ft		Pécs Városi Kh	180.176 Ft
	Baja	340.000 Ft		-----	-----
	Kalocsa	164.958 Ft			558.945 Ft
	KÖJÁL	33.546 Ft		20%	111.789 Ft
	-----	-----		-----	-----
		1.662.066 Ft		összesen:	670.734 Ft
	20 %	332.413 Ft		-----	-----
	-----	-----			
	összesen:	1.994.479 Ft			

Békés	Gyula	488.558 Ft	Borsod	Miskolc	1.039.000 Ft
	Békéscsaba	25.138 Ft		Ózd	79.843 Ft
	Gyula Tüdőkh.	50.305 Ft		Miskolc	
	-----	-----		(Csabai kapu)	120.000 Ft
		564.001 Ft		Sátoraljújhely	40.000 Ft
	20 %	112.800 Ft		Edelény	25.000 Ft
	-----	-----		KÖJÁL	55.571 Ft
		676.801 Ft		-----	-----
					1.359.414 Ft
				20 %	271.862 Ft
				-----	-----
				összesen:	1.631.296 Ft

Csongrád	Szeged	420.000 Ft	Fejér	Székesfehérvár	717.239 Ft
	Szentes	299.106 Ft		Mór	123.834 Ft
	Deszk	41.051 Ft		Dunaújváros	256.531 Ft
	Makó	165.080 Ft		KÜJÁL	23.000 Ft
	KÜJÁL	47.893 Ft		-----	-----
		-----			1.120.604 Ft
	20 %	973.130 Ft		20 %	221.120 Ft
		194.626 Ft		-----	-----
	összesen:	1.167.756 Ft		összesen:	1.344.724 Ft
		-----		-----	-----
Győr-Sopron	Győr	683.750 Ft	Hajdú-Bihar	Debrecen	446.488 Ft
	Mosonmagyaróvár	68.000 Ft		KÜJÁL	73.740 Ft
	Sopron Városi Kh.	227.330 Ft		-----	-----
	Sopron Szanatórium	83.225 Ft			520.228 Ft
	KÜJÁL	39.084 Ft		20 %	104.045 Ft
		-----		-----	-----
		1.101.389 Ft		összesen:	624.273 Ft
	20 %	220.277 Ft			

	összesen:	1.321.666 Ft			

Heves	Eger	610.000 Ft	Komárom	Tatabánya	643.490 Ft
	Gyöngyös	292.143 Ft		Tata	85.373 Ft
	Mátraháza	71.363 Ft		Dorog	20.800 Ft
				Esztergom	90.489 Ft
				KÜJÁL	83.364 Ft
	20 %				
	összesen:	1.168.207 Ft		20 %	923.517 Ft
					184.709 Ft
				összesen:	1.108.220 Ft
Nógrád	Salgótarján	602.248 Ft	Pest	Semmelweis Kh.	217.957 Ft
	Balassagyarmat	236.710 Ft		Cegléd	212.000 Ft
	Pásztó	107.760 Ft		Vác	151.701 Ft
	KÜJÁL	69.815 Ft		Kerepestarcsa	260.000 Ft
	20 %			20 %	841.658 Ft
	összesen:	1.219.839 Ft		összesen:	1.009.989 Ft

Somogy	Kaposvár	1.163.776 Ft	Szabolcs	Nyíregyháza	1.400.000 Ft
	Mosdós	98.000 Ft		Fehérgyarmat	50.126 Ft
	Siófok	60.000 Ft		Kisvárd	62.928 Ft
	Marcali	120.000 Ft		Mátészalka	54.023 Ft
	KÜJÁL	52.000 Ft		Vásárosnamény	28.168 Ft
				KÜJÁL	27.866 Ft
				Nagykálló	28.665 Ft
	20 %	1.493.776 Ft			
		298.755 Ft			
	összesen:	1.792.531 Ft			1.651.776 Ft
				20 %	330.355 Ft
				összesen:	1.982.131 Ft
Szolnok	Szolnok	800.000 Ft	Tolna	Szekszárd	571.300 Ft
	Jászberény	181.933 Ft		KÜJÁL	39.101 Ft
	KÜJÁL	86.000 Ft			
					610.400 Ft
		1.067.933 Ft		20 %	122.080 Ft
	20 %	213.576 Ft			
				összesen:	732.480 Ft
	összesen:	1.281.519 Ft			

Vas	Szombathely	987.103 Ft	Veszprém	Veszprém	554.496 Ft
	Szentgotthárd	5.476 Ft		Pápa	179.963 Ft
	KÜJÁL	47.523 Ft	"	Gyógyszertári kp.	14.226 Ft
	-----	-----		Balatonfüred	115.107 Ft
		1.040.102 Ft		Doba	33.640 Ft
	20 %	208.020 Ft		KÜJÁL	145.248 Ft
	-----	-----		-----	-----
	összesen:	1.248.122 Ft			1.042.680 Ft
				20 %	208.536 Ft
				-----	-----
				összesen:	1.251.216 Ft
				-----	-----
Zala	Zalaegerszeg	945.791 Ft			
	Nagykanizsa	449.000 Ft			
	Hévíz	62.000 Ft			
	KÜJÁL	23.946 Ft			
	-----	-----			
		1.480.737 Ft			
	20 %	296.147 Ft			
	-----	-----			
	összesen:	1.776.884 Ft			

Problems of the expansion of journal collection; acquisition of
foreign medical journals

Katalin KOVÁCS, Katalin BERECS

The aimed creation of the imported journal collection in the network of the Hungarian libraries has begun in the 1960-s. The coordinating activity of the Center of the network - the National Medical Information Institute and Library expanded the journal collection, reduced duplications and made possible the center investigated what the most informative publications were in various branches of medicine, first of all in endocrinology, immunology, oncology and cardiology. They also investigated the extent of processing this literature in the index-and reference publications (Excerpta Medica, Medicinszkij Referativnij Zsurnal, Index Medicus, Science Citation Index). On the basis of these data, a list of importance was produced. 95% of the enlisted issues are available in Hungary. However, numerous journals are missing, at the same time, they exist in the data base of Medline. 40% of these issues are not available in the country. The politics of purchasing of new journals in world languages must reflect the publications of the Medline data base. The fact that some journals occur only in one or two copies in the country is an obstacle in their utilization, for they are available only by interlibrary loan. However, it is the only way to solve this problem due to the continously rising prices.

Вопросы увеличения ассортимента. Проблемы получения иностранных
Медицинских журналов.

Каталин Ковач, Каталин Берец

Целенаправленное формирование журнального фонда в медицинских библиотеках Венгрии началось в 60-х годах. Координирующая деятельность центрального звена сети - Информационного Института и Библиотеки - привела к расширению ассортимента журналов, снижению количества дубликатов, отказу от редко читаемых журналов или их замене на другие. Сотрудники Центра постоянно следят, какие из медицинских журналов наиболее информативны.

Это относится прежде всего к эндокринологии, иммунологии, онкологии и кардиологии. При этом учитывается, насколько они представлены в международных реферативных и индексных журналах Index Medicus Excerpta Medica, Медицинский Реферативный Журнал.

На основании такого анализа составляется список по важности.

95% журналов, фигурирующих в этом списке имеются в Венгрии.

С другой стороны не хватает многих журналов, имеющих в базе данных Медлайн. 40% таких журналов отсутствует. В политике приобретения новых журналов, издающихся на общеизвестных языках, нужно учитывать журналы, имеющиеся в базе данных Медлайн.

Определенные трудности представляет тот факт, что некоторые импортруемые журналы имеются в стране лишь в одном-двух экземплярах и могут попасть в другие библиотеки лишь путем межбиблиотечного обмена. Другой возможности, в связи с постоянным ростом цен, нет.

A folyóiratbeszerzés gondjai. Takarékoskodás és
választékbővítés a Dél-dunántúli régióban

MARTOS Veronika

Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára, Pécs

Igazgató: Dr Ruzsás Lajosné

Navigare necesse est... - mondja a régi latin közmondás, ami úgy érzem, mostanában igencsak érvényes a könyvtárak állománygyarapítási munkájára. Navigálni az áremelkedési Szküllek és a példányszámcsökkenési Kharüboiszek között nagyon nehéz, de a mostani helyzetben minden könyvtárnak ill. dokumentációs intézménynek ezt kell tennie, ha meg akarja tartani eddigi presztizsét, olvasóit és persze a fenntartók jóindulatát is.

Könyvtárunk, a Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára nagyságánál és a könyvtári rendszerben elfoglalt helyénél fogva - mint egyetemi könyvtár, tudományos szakkönyvtár és regionális központ - fontos helyet tölt be az egészségügyi-orvostudományi koordinációs kör folyóiratbázisában. Ezek alapján sokoldalú tevékenységet kell kifejtenie a szakemberek, a hallgatók és a régió más könyvtárainak információigénye kielégítésében. Ennek legfontosabb eszközei a folyóiratok, mert periódikusan hozzák a legfrissebb kutatási eredményeket, módszereket; tehát a szakma jelenlegi állását naprakészen (up to date) tárják az olvasó elé.

A naprakész információnak azonban ára van, méghozzá nem is kevés. Az állománygyarapítás (mind a folyóiratoké, mind a könyveké) ugyanis szorosan kötődik az adott intézmény ill. maga az állam gazdasági helyzetéhez.

"A könyvtáraknak a népgazdaság realitásait figyelembe kell venniük, a társadalomnak viszont a könyvtárak támogatása, pénzügyi ellátása mértékének mindenkorai meghatározásakor tudatában kell lennie annak, hogy döntései nem csupán az adott jelenre, de igen nagymértékben saját eljövendő fejlődésére gyakorolnak - esetleg igen káros - befolyást." - írja Mándy Gábor. (1.)

Egy adott könyvtár beszerzési keretének összhangban kell(ene) lennie a dokumentum piac helyzetével is. Ha a fenntartó a kelletnél kisebb összeget áldoz a dokumentumbázis fejlesztésére illetve ha az árak emelkednek, megbomlik ez az összhang; a könyvtár alapszolgáltatásai veszélybe kerülnek. Mivel mostanában nálunk mindkét tendencia érvényesül: kevesebb is a pénz és drágábbak is a folyóiratok, a beszerzés komoly gondokat okoz minden évben.

Közbeszúrom: ha áremelkedések egyáltalán nem lennének, a könyvtáraknak évente akkor is kb. 5 %-kal emelni kellene beszerzésre forrított keretüket, hogy lépést tudjanak tartani a dokumentumtermés egyre bővülő választékával. Ugyanis a tudományos-technikai forradalom kirobbanása óta a címek mennyisége exponenciálisan növekszik; az ezirányú kutatások szerint 15 évenként megduplázódik. Ez különösen érvényes az alkalmazott tudományokra, azon belül az orvostudományra. És mert a Gutenberg-galaxis még mindig áll, a kutatók hazai és nemzetközi elismerésének ma is első számú fokmérője a nyomtatott publikációk száma.

Az állománygyarapítási munka leglényegesebb vonása a folyamatosság. Ha ez nincs meg, az információadás, tájékoztatás és bármiféle szolgáltatás lehetősége alapjaiban rendül meg.

Könyvtárunkban ez a folyamatosság a 70-es évek végén kezdett ingadozni. A beszerzési nehézségeket a nyugati folyóiratok ún. árrobbanása idézte elő. Nemzetközi adatok szerint legnagyobb mértékben a műszaki lapok drágultak meg kb. négy és félszeresre, de utánuk előkelő helyet foglal el az orvostudomány közel négyszeres áraival. Az áremelkedések üteme 10-15%-os évente a katalógusárakhoz képest. De ha ehhez hozzávesszük azt, hogy

- 1./ A HELIR katalógusai kb. 2-3 évvel járnak a tényleges árak mögött
- 2./ Sokszor több év (2-3) is eltelik a rendelés és az utolsó póttérhelés között,

akár 30%-os drágulással is számolhatunk.

Hogy a drágulás és a példányszám-változás hogyan alakult az elmúlt 5 évben a POTE-n, az a következő táblázatban látható.

1 táblázat

Év	TÓKÉS		DEM		MAGYAR		ÖSSZESEN	
	db	Ft	db	Ft	db	Ft	db	Ft
1982.	733	5.704.285	163	58.809	1042	306.272	1938	6.069.366
1983.	719	5.844.688	180	58.392	1060	301.109	1959	6.204.189
1984.	612	7.134.558	186	57.180	1022	309.642	1820	7.501.380
1985.	554	7.949.777	186	57.015	1006	442.028	1746	8.448.820
1986.	531	9.018.088	190	57.955	1023	378.219	1744	9.451.262

(86. aug. 15-ig)

Példányszámok és árak alakulása 1982-1985. között a POTE-n (2.)

Kitűnik, hogy a demokratikus rendelés szinte stagnál, hazai rendelésünk alig változik, a tőkés címek azonban jócskán megfogytak, az előfizetési összegek pedig igen csak megemelkedtek.

Ilyen árdrágulás mellett nagyon nehéz tervszerűen fejleszteni az állományt. Ezt még nehezíti az a - gondolom, nemcsak helyi - tény, hogy a költségvetési keretek szinte évek óta változatlanok, vagy ha emelkednek is, csak elhanyagolható mértékben.

Magyarul: a költségvetési szervek nem vesznek tudomást a külföldi lapok árdrágulásáról és a devizasorzók változásairól.

(Köztünk legyen mondva: még a magyar lapok árdrágulásáról sem.)

Ebből következik, hogy minden évben átlépjük a költségvetési keretet. Jelenleg kb. 3 milliónál tartunk, mint az a 2. táblázatban látható.

2. táblázat

DÁTUM	Költségvetési keret	Tényleges kifizetés
1982.	T.: 5.660.000,-Ft	5.704.285,-Ft
	D.: 60.000,-Ft	56.809,-Ft
	M.: 305.000,-Ft	306.272,-Ft
1983.	T.: 5.710.000,-Ft	5.844.688,-Ft
	D.: 60.000,-Ft	58.392,-Ft
	M.: 305.000,-Ft	301.109,-Ft
1984.	T.: 5.860.000,-Ft	7.134.558,-Ft
	D.: 60.000,-Ft	57.180,-Ft
	M.: 360.000,-Ft	309.642,-Ft
1985.	T.: 6.050.000,-Ft	7.949.777,-Ft
	D.: 60.000,-Ft	57.015,-Ft
	M.: 365.000,-Ft	442.028,-Ft
1986.	T.: 6.790.000,-Ft	9.018.088,-Ft
	D.: 60.000,-Ft	57.955,-Ft
	M.: 365.000,-Ft	378.219,-Ft

1986. aug. 15-ig

Ezen próbálunk segíteni azzal, hogy egyre nagyobb arányban vesszük igénybe a tanszékek és klinikák rendelkezésére álló célhiteleket: MTA, ETT, OGYI stb. Ez az összeg az eddigi kb. 450.000,-Ft-ról jövőre 1 millió Ft körüli értékre emelkedik. Függetlenül ettől, 1987-re kb. 4-5 millió Ft túllépésre kell számítanunk. Ezt a hatalmas összeget a mostanában hangoztatott szintentartás mellett érjük el. Új folyóiratot az utóbbi 2-3 évben nem is rendelünk, vagy ha igen, csak lemondások árán. De ha nem ezt tennénk, kizárnánk magunkat a legújabb diszciplinák kutatási eredményeinek megismeréséből.

A következőkben részletesen térek ki a tőkés, demokratikus és magyar folyóiratrendeléseink problémáira.

TÖKÉS:

1982-ben helyzetünk mind példányszámok, mind pedig pénzügyi fedezet tekintetében még jónak mondható. Az 1983-ban történt, 1984-re szóló központi törlések után azonban meredeken csökkent a POTE-ra járó folyóiratok száma (egyik évről a másikra 107 címmel lett kevesebb), és ez a csökkenés azóta is tart.

Jelenleg mi is az országos jelszóként kiadott "szintentartás" elérésére törekszünk, de egyre kevesebb sikerrel. Ha ugyanis a példányszámot akarjuk szintentartani, (4. duplumon kívül már mindent lemondunk 1983-ban) akkor jócskán túllépjük a rendelkezésünkre álló pénzkeretet; ha pedig mereven ragaszkodnánk a pénzügyi korlátokhoz, akkor olymértékben kellene csökkenteni címeinket (kb. 40 %-ka), hogy az már létében kérdőjelezné meg könyvtárunk működőképességét.

Igy minden évben újra és újra lavírozni kényszerülünk a két módszer külön-külön vagy együttes alkalmazása között, de akármelyiket is vállaljuk magunkra, a döntés mindig népszerűtlen. Viszont, ha meg akarjuk őrizni eddigi eredményeinket, kénytelenek vagyunk vállalni a népszerűtlen döntéseket is.

Könyvtárunkban eddig két alkalommal végeztünk folyóiratkihasználtsági felméréseket (3., 4.) ; azok eredményeit is felhasználva alakítottuk rendeléseinket. A mindenkor lemondások vagy esetleges új előfizetések eldöntésében 6 tagú könyvtárbizottság segíti munkánkat. Új lapok indításánál figyelembe vesszük az egyetemen folyó kutatási témákat, a könyvtárközi kölcsönzést; szem előtt tartjuk a régió érdekeit is. Volt arra példa, hogy olyan folyóiratot rendeltünk meg, amelyet kutatóink sokszor kértek könyvtárköziben, és nem volt meg a régióban sem. Az ellenpélda pedig a Journal of Immunological Methods c. lap, amit szintén sokszor kérnek, de nem rendeljük meg, nemcsak az ára miatt, hanem mert jár a régióba (Zalaegerszeg) és onnan rögtön megkapjuk. Köszönet érte!

Más példa: a Journal of Andrology c. folyóiratot szinte senki nem használja nálunk, de nem mondjuk le, mert az egész országban egyedül mi fizetjük elő. Rendeléseink alakításánál tehát nemcsak a saját, hanem a régió ill. az egész hálózat helyzetét is figyelembe vesszük.

De hiába próbálunk meg mindent, ránk is jellemző az országos tendencia: egyre több pénzért egyre kevesebb folyóiratot vagyunk képesek járattatni. Ez elég elkésztő, mert a kutatókat, orvosokat nem vigasztalja az, hogy az általuk keresett cikk megvan valahol az országban; ők azt szeretnék, ha rögtön kézbevehetnék, elolvashatnák, mert bizony a könyvtárközire sokszor heteket, hónapokat kell várni. Ezért próbáljuk 1987-től kezdve a tanszékeket jobban bevonni az előfizetések pénzügyi fedezetének biztosításából való nagyobb rész vállalásába. Így esetleg lehetőség nyílik arra is, hogy saját keretükből olyan lapokat rendelhessünk számukra, amelyekre csak nekik van szükségük. Központi keretből ezt valószínűleg nem tennénk meg.

Különösen áll ez a tendencia az igen drága holland lapokra. 1983-ban úgyszintén egyik legnagyobb szívfájdalmunk az volt, hogy egyik legjobb referáló lapunk, az Excerpta Medica szekciói közül 29-et le kellett mondanunk, csak így tudtuk megtartani "igazi" folyóiratainkat. Az elmúlt két évben ilyen tartalékaink zöméről már lemondunk; a jelenlegi állományból már semmit sem áldozhatunk fel anélkül, hogy az ne csökkentené szolgáltatásaink színvonalát.

Hogy hogyan lehet egyszerre takarékoskodni és választékot is bővíteni, arra még nem jöttünk rá. (A kettő egyelőre antagonistikus egymással!) Próbálkozunk tagdíjas előfizetésekkel, olcsóbb, paperback vagy ún. personal edition-ok rendelésével, a nemzetközi csere bővítésével vagy azzal, hogy szupplementumok nélkül rendelünk folyóiratot, mert így kevesebbe kerül, de ezek cseppek a tengerben.

Abban látnék még lehetőséget, ha a Kultura elfogadna több éves előfizetéseket is. A külföldi kiadók hirdetik ezeket, nekik úgy látszik megéri; könyvtáraink és az állam is legalább 20%-nyi valutát takaríthatnának meg e módon. De amíg a Kultura olyan, amilyen, nincs mit tennünk, minden problémára helyi megoldásokat kell keresnünk.

DEMOKRATIKUS:

A demokratikus folyóiratok rendelése sem a múltban, sem a jelenben nem okozott problémákat, és úgy gondolom, a jövőben sem fog. Amint a táblázatból kitűnik, példányszáma is, előfizetési ára is szinte évek óta változatlan; sosem léptük még át az erre kapott évi 60.000,-Ft-os keretet. Ezenkívül nemzetközi cserét ill. ajándékot is

a demokratikus országokból kapunk többet. Végre valami, amivel nincs probléma!

Ezen állományunkon nem akarunk változtatni: lemondani semmiképpen nem mondunk le, új folyóiratokat - válogatva - a jövőben is minden különösebb következmény nélkül rendelhetünk.

MAGYAR:

A magyar folyóiratokkal már más a helyzet. Ezeknek rendelésében - egyelőre - nincsenek megkötések, de az 1985-ös áremelés érzékenyen érintette a magyar lapok vásárlására szánt keretünket. Az eddigi 350.000,-Ft helyett tavalytól kb. félmillió Ft kiadásra kell számítani évente. Ezt a többletköltséget úgy igyekeztünk kompenzálni, hogy a kötelesepéldányból is megkapott lapok közül lemondtunk jónéhányat vagy csökkentettük a példányszámot. Ennek azonban az a hátulütője, hogy a különben is késedelmesen érkező magyar folyóiratokra még többet kell várni, és esetleges reklamációink alól is kihúztuk a talajt. De mivel választanunk kellett a plusz költségek és a várakozás között, mi az utóbbit választottuk. Így viszont kevesebb lesz a duplumpéldány, amit különben is szűkös raktárunkban el kell helyeznünk. Tehát: a duplumok csökkentése is egyik fontos szempontja belföldi rendeléseink alakításának.

Vannak azonban olyan lapok is, amelyek példányszámát nem csökkentjük, minden intézet és klinika könyvtárában ott kell lenniük akár több példányban is, mert szinte munkaeszközök. Ilyenek pl. az Orvosi Hétlap, amit 40, és az Egészségügyi Közlöny, amit 57 példányban rendelünk.

(Egy mondat erejéig visszakanyarodva tökések rendeléseinkhez: ilyen munkaeszköz-jellegű lapnak kellene lennie a Current Contents és az Excerpta Medica szekcióinak és az Index Medicusnak, de sajnos, ez az előrelátható jövőben elérhetetlen álom marad. Jelenleg kutatóink sorban állnak a Currentekért és szinte vadásznak a legfissebb számokra.)

A belföldi előfizetésről még annyit, hogy magyar lapokkal való ellátottságunkat megfelelőnek tartom; csökkenésről itt nincs szó, sőt: igyekszünk és tudunk is lépést tartani a szakirodalom legújabb kiadványaival. Egy példa erre: a Tudomány c. folyóiratot 17 példány-

ban rendeljük a kezdetektől; a könyvtárnak két példány jár, egy a kutatók, egy pedig a hallgatók rendelkezésére áll.

Összefoglalva az elhangzottakat: nagyon bízom abban, hogy módszeres, körültekintő és mindenekelőtt szívós fejlesztési politikával, a legjobb kutatók, orvosok és az egyetemi vezetők magunk mellé állításával talán elérhetjük, hogy könyvtárunk folyóiratállománya ne csökkenjen tovább, a jövőben alapja legyen olvasóink széleskörű szakirodalmi ellátásának, a könyvtárközi kölcsönzésnek, a regionális központ létünkéből fakadó elvárásoknak, és ráépíthető legyen kb. 1-2 év múlva beinduló on-line szolgáltatásunk is, amelynek zökkenőmentes működéséhez stabil és változatlan, de állandóan bővülő folyóiratbázisra van szüksége. Remélem, egyetemünk vezetői megértik ezt, és minden támogatást megadnak a könyvtár munkájának zavartalan biztosításához.

Bízom abban, hogy nem valósul meg Fogarassy Miklós apokaliptikus látomása a könyvtárak "szép, csöndes visszafejlődési trendje"-iről, hanem ha lassan is, de sikerül kimozdulni a holtpontonról - még-hozzá előrefelé!!!

Források:

- 1./ Árak és könyvtárak: Tanulmányok a dokumentumáremelkedésnek a könyvtárak állománygyarapítására gyakorolt hatásáról/
(szerk. Mándy Gábor); (kiad. az) Országos Széchényi Könyvtár
Könyvtártudományi és Módszertani Központ. - Bp.
OSZK-KMK, (1985).-
- 2./ Ruzsás Lajosné: Jelentés a Pécsi Orvostudományi Egyetem
Központi Könyvtára és hálózata működéséről 1982-1985/86.
(Kézirat).
- 3./ Borsy Márta: Külföldi folyóiratok igénybevételének elem-
zése a POTE Központi Könyvtárában. = Orvosi Könyvtáros,
1983. 23. 3. 220-243.
- 4./ Tényi Zoltánné: Kurrens orvosi-biológiai folyóiratok felhasz-
nálásának vizsgálata 1982-ben a Pécsi Orvostudományi Egyetem
Központi Könyvtárában. = Orvosi Könyvtáros, 1983.
23. 4. 311-336.

Problems of acquisition, economy and enlargement of collection in
South-Danube Region

Veronika MARTOS

The library of the Medical University in Pécs is a specialized library and a regional center, playing an important role in the journal supply of the network and in medical coordination work.

In accordance with other libraries of the country, the expansion of journal assortment met serious problems in the previous 5 years. Due to centralized cancellations in 1983, the number of journals decreased and their prices showed an increasing tendency.

The contradictive problem of economy and enlargement of collection is especially serious considering the western journals. In order to further expand the collection, we have to work out a very close cooperation with the Clinics and Institutes of the University to gain additional money (academic and medical research, pharmacological research).

Other methods also exist: international publication change from the orders of associations and paperback issues; it is also possible to cancel the previously ordered issues.

The local, regional and coordination interests must be considered in a form of a discussion and only following that an order is to be made for the next year.

The aim of the systematic development of the University library is the maintainance of journal collection, providing literature for specialists and inter-library exchange. In future, an on-line service is planned to be introduced.

Проблемы получения журналов. Экономия и расширение ассортимента
в Южном Задунайском Регионе.

Вероника Мартош

Библиотека медицинского Института г. Печь представляет собой специализированную библиотеку и региональный центр. Таким образом, является базой журналов и координационным учреждением в системе венгерской медицины и здравоохранения.

Так же как и в других библиотеках Венгрии, расширение ассортимента и заказ журналов за последние 5 лет встретился с определенными трудностями. В связи с централизованной отменой заказов в 1983г. отмечается снижение количества изданий и повышение цен.

Взаимно противоречивые проблемы экономии и выписки новых, особенно западных журналов, вызывают серьезные трудности. С целью расширения ассортимента необходимо более тесно сотрудничать с кафедрами университета с целью получения денег из собственных фондов /академические и медицинские исследования, суммы, предоставляемые фармакологическими заводами для клинического тестирования новых препаратов и т.д./.

Существуют и другие возможности, например, международный обмен ненужными изданиями и *rareback* изданиями. В случае венгерских журналов – отказ от ранее заказанных журналов.

Заказ журналов на следующий год следует проводить лишь после совместного обсуждения, принимая во внимание интересы собственной библиотеки, региона и всего координационного округа.

С помощью методического развития удалось добиться того, чтобы журнальный фонд библиотеки далее не уменьшался и был бы достаточен не только для удовлетворения широких потребностей специалистов в научной литературе и межбиблиотечного обмена, но и для создания услуг *on-line* в будущем.

Mikroszámítógépek alkalmazásának néhány lehetősége
az orvostudományi dokumentációs és könyvtári munkában

VÁSÁRHELYI PÁL

Magyar Tudományos Akadémia, Számítástechnikai és
Automatizálási Kutató Intézet, Budapest

A mikroszámítógép már ma is számos könyvtárban és információs központban megjelent Magyarországon és az elkövetkező néhány évben minden valószínűség szerint eljut a kisebb könyvtárak szintjére is.

Ezen feltételezést indokolja az a rohamos és folyamatos árcsökkenés, amely e berendezések tekintetében a világpiaci tendenciákat követve a magyar piacon is megfigyelhető.

A könyvtárosoknak és információs szakembereknek a mikroszámítástechnika alkalmazásához alig kell a berendezés (hardware) műszaki kérdéseivel és a programozási (software) feladatokkal foglalkozniuk.

A fejlődés iránya ugyanis olyan, hogy "felhasználóhoz barátságos" számítástechnikai rendszerek állnak rendelkezésre.

Ez azt jelenti, hogy a műszaki és programozási ismeretek jelentősége ugyanolyan a mikroszámítógép felhasználója számára, mint pl. a gépipari műszaki ismeret a gépkocsivezető esetében: segíti a célnak legmegfelelőbb műszaki tulajdonságokkal bíró berendezés kiválasztását és hatékonyabbá, gazdaságosabbá teszi az üzemeltetést.

E cikkben ezért csak olyan hardware és software kérdésekkel foglalkozunk, amelyek a felhasználót közvetlenül érintik.

1. Néhány szempont a mikroszámítógép kiválasztásához

A mikroszámítógép, bármennyire csökkent is a mérete a teljes géptermet igénylő nagy számítógépekhez képest, mindig több, egymástól funkcionálisan elkülöníthető de együttműködő egységből tevődik össze, vagyis nem egy gép, hanem rendszer.

Fő részei:

- matematikai és logikai műveleteket végrehajtó mikroprocesszor (feldolgozó egység)
- a feldolgozás tárgyát képező adatokat és programokat tároló belső memória. Ez lehet olyan, amelybe a fel-

használó nem írhat be információt (csak olvasható = Read Only Memory = ROM) vagy olyan, amelybe írni, ill. amelyből olvasni egyaránt lehet (közvetlen hozzáférésű: Random Access Memory = RAM)

- billentyűzet, adatok és utasítások beadására
- megjelenítő
- háttér tároló, nagyobb mennyiségű adat, ill. program tartós tárolására. Ez lehet a hangfelvétel területén megszokott magnetofon, hajlékony (cserélhető floppy) lemezes, vagy merev (fix, Winchester) lemezes tároló
- nyomtatóberendezés
- esetleg adatátviteli berendezés, más számítógépekkel való kapcsolat céljaira.

1.1 A központi egység megítélése

A központi feldolgozó egység kiválasztása, megítélése szempontjából a leglényegesebb kérdések közé tartozik az alkalmazott mikroprocesszor típusa, az egyidejűleg kezelt bitek száma és az órajel frekvenciája.

A mikroprocesszor típusa azért alapvető fontosságú, mert meg szabja a gép belső utasítás-nyelvét. Valamely mikroprocesszorra kidolgozott program nem használható olyan gépen, amely más mikroprocesszor típust tartalmaz. Gyakorlatilag 3 nagy mikroprocesszor család tagjait használja a számítógépgyártó cégek döntő többsége: a Zilog, Intel és Motorola mikroprocesszorok valamelyikét.

Mint ismeretes, a számítógépek kettes számrendszer-beli számjegyekből (binary digit): bitekből felépülő számokkal dolgoznak. Az utasítás-szavak is ilyen bitekből épülnek fel; első felük a megfelelő memória-rekesz címét tartalmazza.

Ha hosszabb az utasítás-szó, akkor több rekesz címezhető közvetlenül, vagyis nagyobb a kezelhető belső memória s ezzel együtt nő a végrehajtható program bonyolultsága, a feldolgozás sebessége. Ebből a szempontból 8, 16, 32 bites gépeket, valamint közbenső megoldásokat tartalmazó 8/16, ill. 16/32 bites gépeket találhatunk ma a piacon. Egyes könyvtárak más lehetőség híján megkísérelték 8 bites gépek használatát, de ezek komoly segítséget a munkájukhoz nem nyújthatnak. Legalább 8/16, ill. 16 bites gépet célszerű tehát könyvtári és dokumentációs célokra kiválasztani.

Az órajel a működés: a feldolgozás sebességét döntően befolyásolja: növekedésével nő a másodpercenként végzett műveletek száma. A piacon ma másodpercenként 1-8-25 millió impulzussal (1-8-25 MHz-es) frekvenciával dolgozó órák találhatók a mikroszámítógépekben.

1.2. Billentyűzet

A billentyűzetet elsősorban az jellemzi, hogy melyik nyelv jelkészletét tartalmazza: az első hat betű-billentyű sorrendjével kifejezve QWERTY (angol), AZERTY (francia), QWERTZ (német) stb. billentyűzetekkel találkozunk. A könyvtári munka szempontjából igen fontos és külföldről behozott billentyűzet esetén nem közvetlenül kielégíthető követelmény a magyar ékezetes betűk jelenléte. Hangsúlyozni kell azonban, hogy gyakorlatilag minden billentyűzettel rögzíthető minden betű, de egyes, a billentyűkön nem szereplő betűket pl. két billentyű egyidejű leütésével kell előállítani.

A kezelő munkáját megkönnyíti, ha a numerikus billentyűk nem csak az alfabetikus billentyűk felett egy sorban, hanem egy külön; általában a betű-billentyűktől jobbra elhelyezett mezőben is rendelkezésre állnak.

Az írógépekkel szemben lényeges különbség, hogy a számítógépek billentyűzete speciális; vagyis nem karakterek rögzítésére, hanem valamilyen művelet elvégzésére szolgáló billentyűket is tartalmaz. Ilyenek pl. a képernyőn az éppen hozzáférhető pozíciót jelző kurzor jobbra, balra, felfelé, lefelé történő mozgatására szolgáló billentyűk, vagy a DELETE feliratú, törlésre szolgáló billentyű stb. Minél több ilyen speciális billentyű áll rendelkezésre, annál könnyebb és gyorsabb a kezelő munkája.

Lehetnek végül a miroszámítógép billentyűzetén olyan billentyűk, amelyek programozhatók, vagyis valamely összetettebb művelet kezdeményezésére szolgálnak. Az ilyen billentyűkhöz a különböző programcsomagok természetesen különböző műveleteket rendelhetnek. Nyilvánvaló, hogy a felhasználó számára előnyös, ha vannak az általa használt mikroszámítógép billentyűzetén programozható billentyűk s a munka hatékonysága az ilyen billentyűk számának növekedésével emelkedik.

Ma már egyre inkább olyan mikroszámítógépek kerülnek piacra, amelyek billentyűzete külön egységet képez, vagyis nincs egybeépítve a képernyős megjelenítővel. Ez előnyös, mert a billentyűzet a kezelőnek legmegfelelőbb módon helyezhető el és szükség esetén (pl. világítás, testtartás változásakor stb.) könnyen mozgatható.

1.3 Képernyő

A mikroszámítógépek megjelenítő egysége speciálisan a berendezésekhez készített monitor, vagy a berendezésekhez kapcsolt televíziós készülék lehet. Az utóbbi szükségmegoldásnak tekintendő, egyrészt mivel a szövegek megjelenítésekor az eredetileg nem ilyen célal készített televíziós berendezések képminősége, felbontóképessége rosszabb a monitorokénál, másrészt, mivel a nehéz tv készülék nehezebben mozgatható, mint a monitor. A felbontóképesség a monitoroknál is különböző lehet; ahhoz, hogy információs munka területén felhasználható legyen, legalább 24 sor és soronként 80 karakter megjelenítésére kell a mikroszámítógép képernyőjének lehetőséget nyújtania. Előnyösebb azonban a 40 soros, esetleg soronként 132 karakter megjelenítésére is alkalmas egység.

Gyakori a téves megítélés az egyszínű és többszínű képernyők között történő választás esetén. A többszínű berendezés (amely természetesen drágább) csak akkor szükséges, ha olyan grafikus ábrázolásra van igény, amelyben több szín alkalmazása növeli az információtartalmat, pl. különböző jellemzők egyetlen grafikonon történő ábrázolásakor. A kizárólagosan szövegeket kezelő könyvtári, dokumentációs rendszerekben a többszínű képernyő használata fárasztóbbnak bizonyult, mint az egyszínű képernyőé, s az utóbbi tekintetében a narancs színt találták a legmegnyugtatóbbnak.

A tartós számítógépes munka megkönnyítése érdekében lehetőség szerint olyan monitort kell választani, amely

- stabil, vibrálás-mentes képet ad, de oly módon, hogy a kép váltásakor nem marad vissza még rövid időre sem az előző szöveg.
- nem tükrözi vissza a háttérrel, mert ez nagyon zavarja a munkát
- könnyen mozgatható, függőleges és vízszintes irányban állítható, valamint függőlegesen tengely körül elfordítható.

1.4 Háttértárolók

A könyvtári és dokumentációs munkához jelentős mennyiségű információt kell tárolni, így nyilvánvaló, hogy mikroszámítógép használatakor is megfelelő tárolási kapacitást kell biztosítani. Erre egyrészt kazettás magnetofon, másrészt mágneslemezes egység használható. A kazettás magnetofon olcsó, de nagy hátránya, hogy csak soros hozzáférést biztosít, vagyis csak úgy lehet valamely adatot, vagy programot megtalálni és behívni a számítógép belső memóriájába, hogy az összes előbb tárolt adaton, programon végigmegyünk. Ebből adódóan igen lassú. A mágneslemez gyakorlatilag közvetlen hozzáférést biztosít, mivel a lemez egyetlen körülfordulása elegendő valaminek a megtalálásához. A gyakorlatban az adatok elérési ideje az író-olvasó fej mozgási sebességétől és a fordulatszámától függ. - Arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a kifejezetten számítástechnikai, adatfeldolgozási céllal készített lemezek megbízhatósága lényegesen jobb, mint az eredetileg hangfelvételi igények kielégítését szolgáló kazettáké.

A könyvtári és dokumentációs munkában a fentiekből adódóan gyakorlatilag csak a mágneslemezes adattárolás jön számításba. Erre a célra hajlékony, cserélhető (floppy) és merev, az egységből ki nem vehető (Winchester) lemezek használatosak. Egy lemezre annál több adat rögzíthető

- minél nagyobb a megengedett írássűrűség,
- minél nagyobb a sávok száma (48, ill. 96)
- minél nagyobb az átmérő (3 1/2, 5 1/4, 8").

A fejek számától függően vannak 1 és 2 oldalas írást-olvasás megengedő rendszerek. - A fenti szempontok természetesen együttesen érvényesülnek s pl. egy kis méretű, de nagy írássűrűségű lemez, ill. tároló egység kedvezőbb lehet, mint egy viszonylag nagy átmérőjű, de kis írássűrűségű lemez használata.

A hajlékony, cserélhető lemezek kapacitása ma 180.000 - 1 millió jel között van, míg egy Winchester lemez 10-40 millió kapacitást biztosít. A fejlődés mindkettő tekintetében igen gyors. - Általában azt mondhatjuk, hogy dokumentáció, könyvtári alkalmazásokhoz Winchester lemezekre szükség van.

Amire a felhasználónak feltétlenül gondolnia kell, az, hogy a cserélhető (floppy) lemezek tekintetében nincs nemzetközi szabvány, sem a méret, sem a kapacitás, sem az alkalmazott adattárolási struktúra tekintetében. Ebből adódik, hogy különböző cégek mikroszámítógépei között gyakran nem lehetséges az adatok hajlékony lemezen történő cseréje, sőt, egyazon cég különböző típusú berendezései is sokszor eltérő lemezeket használnak. Egy Commodore 64 és egy IBM-PC között pl. nem lehet lemezt cserélni s az IBM-PC és IBM System 34 lemezei is eltérőek.

Ügyelni kell végül a felhasználónak arra, hogy egy újonnan vásárolt lemez nem használható fel adattárolásra előkészítés, u.n. formattálás nélkül, amelynek során a gép kialakítja a saját magának megfelelő sávokat, szektorokat stb.

1.5 Nyomtatók

A nyomtatóknak igen sok típusa van forgalomban, amelyek között a legfontosabb különbségek az írás minősége, a sebesség és természetesen az ár tekintetében jelentkeznek.

A termikus nyomtatók speciális papírral dolgoznak, amelyre ráégetik a szöveget. Egyszerűek, olcsók, de az írás minősége gyenge, az ílymódon készített dokumentum kevésbé időtálló és a nyomtatás sebessége kicsi (15-40 jel/mp.).

A matrix nyomtató a karaktereket pontokból állítja elő. Ez nagyobb sebességet tesz lehetővé (40-300 jel/mp), de az írás minősége még mindig gyengébb az írógépeknél megszokottnál. Fordított a helyzet a betűkerekés nyomtatóknál: ezek írásminősége megegyezik a jó

írógépével, de sebességük nagyjából azonos a termikus nyomtatókéval és áruk magasabb a matrix nyomtatókénál.

A jó minőség és a nagy sebesség a tintabefecskendezéssel, valamint a lézeres technikával dolgozó nyomtatóknál egyesül. Ezeknek ára természetesen sokszorosan meghaladja az előzőekben említett típusokét.

A könyvtári és dokumentációs alkalmazások esetén a legalkalmasabb nyomtató kiválasztásához abból kell kiindulni, hogy a kinyomtatott termék milyen célt szolgál. Kiadványszerkesztés, levelezés esetén pl. alapvető követelmény a kitűnő minőség, míg a könyvtári adminisztráció (kölcshözésnyilvántartás stb.) esetén gyengébb minőséggel is megelégedhetünk, s inkább a gyorsaságra törekedhetünk. - Arra is gondolni kell, hogy a mikroszámítógépek kapacitása elég korlátozott, így esetleg több gépet kell beállítani a különböző feladatok megoldására s a konfiguráció kialakítása az adott feladat követelményeinek megfelelően történhet. Másrészt a mikroszámítógépek hálózatba kapcsolhatók s egy hálózatba beépíthetünk egy gyors, de gyengébb minőséget adó s egy kitűnő minőségű, de lassúbb nyomtatót is.

1.6 Példa könyvtári-dokumentációs célra alkalmas berendezésre

A hazai piacon több olyan számítógép-típus található, amely kielégíti a könyvtári, ill. dokumentációs munka által támasztott követelményeket. Ezek ára kiépítettségétől függően 400.000 - 1,600.000 Ft között mozog. Példaként a COSY Műszaki Fejlesztő Leányvállalat által forgalmazott Varyter, XT ill. AT mikroszámítógépeket említjük meg, amelyekben a későbbiekben bemutatásra kerülő információ tároló és visszakereső program is installálást nyert, az MTA Központi Könyvtárában. E berendezés Intel 8088 processzorral dolgozik, /4,77 MMz az órajel frekvenciája), s maximálisan 640 K belső memóriával. 360 K kapacitású hajlékony lemezes egységek és maximálisan 40 MByte kapacitású Winchester lemezes egységek kapcsolhatók hozzá, mégpedig 2-2 mindkettőből.

A billentyűzet 10 programozható billentyűvel, a kurzor mozgatására szolgáló billentyűkkel és különálló numerikus billentyű-mezővel rendelkezik. A képernyő lehet egyszínű és többszínű. A nyomtató általában matrix típusú.

1.7 Programozási kérdések

Még mindig gyakori az a feltételezés, hogy a mikroszámítógéppel dolgozó dokumentátornak, könyvtárosnak programozási ismeretekkel kell bírnia. Valójában azonban a feladatok megoldására ma már általában menüvel vezérelt programok állnak rendelkezésre, amelyek megfelelő használata a rendszer jó megismerését és gyakorlatot igényel, de nem valamely programozási nyelv (pl. BASIC) ismeretét. Vannak természetesen olyan rendszerek is, amelyek tulajdonképpen egy-egy sajátos nyelv használatát igénylik, mint pl. az adattárak kezelésére szolgáló dBase II, de ezeket mint önálló rendszereket kell jól elsajátítani, amihez hasznos ugyan, de nem feltétlen követelmény a magas szintű programnyelvek ismerete.

Általában azt mondhatjuk, hogy egy kisebb könyvtári, dokumentációs egységnek nem kell különlegesen képzett számítástechnikusokkal rendelkezni ahhoz, hogy mikroszámítógépeket alkalmazzon, s a nagyobb egységeknél is inkább készen vásárolt rendszerek megfelelő alkalmazását kell biztosítani, mint új programokat írni.

2. Alkalmazások

Az alkalmazások közül azzal a kettővel foglalkozunk, amelyek az információs munkában a leggyakoribbak: a szövegfeldolgozás és az információ tárolás/visszakeresés jellemzőivel s az ezekből adódó követelményekkel, ill. lehetőségekkel.

2.1 Szövegfeldolgozás

A szövegfeldolgozás legfontosabb szakaszai a következők:

- a szöveg leírása, folyamatosan (sorok végére, esetleg bekezdésekre stb. való tekintet nélkül) s csupán az azonnal észrevett elütések kijavításával

- lehetőség szerint a helyesírási hibák automatikus kijavítása
- a leírt szöveg megjelenítése, az elírásokból adódó vagy értelem, stílus szempontjából szükségesnek ítélt javítások végrehajtása, ami kiterjedhet szavak cseréjére, beszúrásokra, törlésekre is.

- szerkesztés, szükség esetén mondatok, bekezdések sorrendjének megváltoztatását is elvégezve

- tárolás későbbi kinyomtatás, ill. esetleg részleges vagy teljes felhasználás, feldolgozás céljaira
- nyomtatási kép, formátum meghatározása
- kinyomtatás, folytonos papíron, vagy szabad lapokon.

Ahhoz, hogy egy mikroszámítógép szövegfeldolgozási feladatok végrehajtására alkalmas legyen, eleget kell tennie néhány alapvető követelménynek. Nevezetesen:

- képesnek kell lennie legalább 24 sor és soronként legalább 80 karakter megjelenítésére a képernyőn
- rendelkeznie kell a használni kívánt nyelvnek megfelelő betűkészlettel, funkcióbillentyűkkel és a használni kívánt program által nyújtott lehetőségeket maximálisan kihasználó programozható billentyűkkel
- a folyamatos, tartós írási-olvasási tevékenység miatt különösen fontos, hogy a billentyűzet és a megjelenítő egység külön-külön mozgatható, a képernyő magassága, távolsága, iránya változtatható legyen. Hasonlóan fontos a fényerő szabályozhatósága, az ernyő tükrözésmenassége s hogy a szöveg a képváltáskor azonnal eltűnjön.
- 50 oldalnyi szöveg egyidejű kezeléséhez /szerkesztéséhez legalább 100 K kapacitású hajlékony lemezre, 100 oldalnyi szöveghez 200 k kapacitású lemezre van szükség. Egy 10 MByte kapacitású Winchester lemez mintegy 50.000 oldal tárolására alkalmas.
- a nyomtatónak jó minőséget kell biztosítania.

A műszakilag legjobb berendezés is csak annyit tud a leírási munkálatokban segíteni, amennyire az alkalmazott program képessé teszi. Ezért egy jó minőségű szövegfeldolgozó programtól elvárjuk, hogy nyújtson lehetőséget a következő típusú műveletek minél egyszerűbb és gyorsabb végrehajtására:

- a kurzor léptetése karakterenként, ill. ugratása a következő vagy előző szóra, mondatra, speciális jelre, valamint a teljes szöveg elejére, vagy végére
- szövegrészek mozgatása függőlegesen, egyik képről a másikra, ill. vízszintesen jobbra, vagy balra

- valamely meghatározott karaktersorozat kikeresése, pl. egy SZ1 szó valamennyi esetben automatikusan SZ2 szóval vagy esetenként változó szavakkal való helyettesítése, ill. szótövek, betűcsoportok (pl. "dokument" kezdetű szavak) kikeresése.

A programtól természetesen elvárjuk, hogy beszúrás, ill. törlés esetén automatikusan átrendezze a bekezdést, bekezdések elmozdításakor a régi helyen biztosítsa a törlést.

A programnak magán a szövegfeldolgozásnak az elvégzésén túlmenően u.n. "háztartási" funkciókat is el kell látnia. Így pl. nyilván kell tartani a névvel ellátott szövegkonzerveket, vezetni kell azok névjegyzékét. Hasznos, ha lehetővé teszi a biztonsági célból történő másolást, feleslegessé vált szövegek végleges törlését és a javított, módosított változatok egymástól történő megkülönböztetését.

Igen fontos elvárás a szövegfeldolgozó programmal szemben, hogy sokoldalúan biztosítsa a nyomtatási kép kialakítása tekintetében a felhasználó szabadságát. Lehetőséget kell nyújtania olyan jellemzők tág határok között történő meghatározására, mint

- a jobb és baloldali, alsó és felső margó szélessége
- a bekezdések mélysége
- a sorközök nagysága
- a karakterek egymástól való távolsága
- az egy oldalra nyomtatott sorok száma
- az oldalszámozás elhelyezése.

A programnak kívánság esetén biztosítania kell a sorkizárást, a címek központosítását, az oldalak automatikus számozását, ábrák, stb. céljára üres oldalak kihagyását.

A nyomtatás vezérlése érdekében elvárható az indexek megfelelő kitételére, különböző vastagsággal, ill. többé-kevésbé erős fekete színnel történő nyomtatására vonatkozó utasítások kezelése.

A kiadványok szerkesztését nagyon megkönnyíti, ha a program módosít

- megjelölt szavak automatikus feltüntetésére egy indexben
- címek automatikus feltüntetésére a megfelelő oldalszámmal a tartalomjegyzékben.

A fentiekből megállapítható, hogy azonos műszaki jellemzőkkel bíró mikroszámítógépes rendszer is nagyon nagy mértékben eltérő szolgáltatásokkal segítheti a könyvtári, dokumentációs szövefeldolgozási, szerkesztési munkát, attól függően, hogy milyen programot futtatunk rajta. Választási lehetőség esetén ezért alaposan meg kell vizsgálni a számításba jövő programok felsorolt jellemzőit, s a feladat szempontjából legmegfelelőbbet kell kiválasztani.

2.2 Információk tárolása és visszakeresése

Az információk tárolására és visszakeresésére szolgáló dokumentációs és könyvtári célú rendszerektől azt várjuk, hogy tegyék lehetővé a következő munkaszakaszok végrehajtását:

- az adatbázis definiálása: az adatelemek meghatározása és egyértelmű azonosítása; vagyis a rekordok leírása, valamint az adatbázist alkotó azonos típusú rekordokból összetevődő file-ok azonosítása (dokumentum-file, olvasói-file stb. névvel való ellátása stb.)
- az adatbázis létrehozatala
- új rekordok létrehozatala adatok bevétele, esetleg más rekordokból történő átvétele útján, a bevitel során javítási, szerkesztési műveletek végrehajtásával
- a tárolt rekordokhoz történő hozzáférést meggyorsító, hatékonyabbá tevő kisegítő index, invertált stb. file-ok létrehozatala és az adatállományon végrehajtott változtatásoknak megfelelő naprakész állapotban tartása
- a rekordok visszakeresése tartalmuk alapján, magas szintű kereső nyelv és logikai műveletek alkalmazásával
 - visszakeresett rekordok
 - módosítása és visszatárolása
 - törlése
 - kinyomtatása
 - további feldolgozás érdekében munka-file-ban történő tárolása
- a visszakeresett rekordok kívánt sorrendbe történő rendezése

- a visszakeresett rekordok egészének, vagy egyes adatelemeinek kinyomtatása, oly módon, hogy az adatelemek megjelenési sorrendje s a nyomtatási kép a felhasználó kívánsága szerint alakuljon
- a tárolt anyag egészéről, vagy kiválasztott részeiről többszintű címekkel ellátott listák és indexek készítése.

Tekintettel arra, hogy a gépi információ-visszakeresés szükségessége általában az adatok nagy mennyiségéből adódik, gyakorlati jelentőséggel bíró mikroszámítógépes tároló- és visszakereső rendszert csak Winchester lemez igénybevételével lehet kialakítani.

Azt, hogy egy jónak minősíthető információ tároló és visszakereső program ilyen jellemzőkkel bír, az UNESCO által kifejlesztett, CDS/ISIS megjelölésű program bemutatásával illusztráljuk. Tesszük ezt egyrészt azért, mert a program kifejezetten a dokumentációs és könyvtári igények kielégítésére készült, világszerte használatos és - nem utolsósorban - ingyenesen áll valamennyi ország nemzeti, tudományos, oktató célokat szolgáló könyvtárai és dokumentációs intézményei rendelkezésére.

A CDS/ISIS mini-mikro számítógépekre készített változata menüvel vezérelt program. A végrehajtható műveletek körét a program indításakor megjelenő u.n. fő-menüben szereplő választási lehetőségek érzékeltetik:

- L : a programmal folytatott párbeszéd nyelvének kiválasztása
- C : az adattár kiválasztása
- E : adat bevitel
- B : törzsadat-file "böngészése"
- S : kérdés megfogalmazása
- D : keresés eredményének megjelenítése
- F : nyomtatási kép megváltoztatása
- R : korábbi kérdések megjelenítése
- G : korábban megfogalmazott kérdés alapján keresés végrehajtása
- P : keresés eredményének tárolása
- X : kilépés a programból.

A felhasználó a menüben szereplő betű leütésével jelzi, hogy milyen műveleteket kíván végrehajtani. Erre válaszként a rendszer vagy egy munkalapot jelenít meg a képernyőn, amelynek kitöltésével utasításokat, vagy adatokat ad a felhasználó a rendszernek, vagy pedig egy további, u.n. al-menüt, amely a kiválasztott utasítás; pl. "E : Adatbevitel" lehetséges műveletei, módozatai között enged meg választást.

Az adattárban szereplő rekordok definiálását a CDS/ISIS keretében külön program segíti. Előnyös, hogy

- a rekordon belül az egyes adatelemeknek megfelelő mezők és almezők hivatkozási kóddal (angol kifejezéssel: tag) egyértelműen azonosíthatók
- azonos típusú adatok ismétlődése esetén pl. több szerző megjelölése érdekében egyes mezők ismétlődhetnek
- a mezők változó hosszúságúak, vagyis a rendszer nem foglal le feleslegesen tárolási kapacitást üresen maradó mezőrészek elhelyezésére.

Új rekord bevitelét a rendszer azzal könnyíti meg, hogy a képernyőn megjeleníti a korábban definiált rekordstruktúrának megfelelő űrlapot, amely biztosítja, hogy az adatrögzítő ne feledjen ki adatokat s azokat a megfelelő sorrendben rögzítse. A bevitelkor javítás és szerkesztés kétféle üzemmódban történhet; az egyik új karakterek, szavak beszúrását, a másik meglevő karakterek, szavak cseréjét teszi lehetővé. A beírási, javítási, módosítási munkát megkönnyíti, hogy a kurzort egy sorral fel vagy le, valamely mező elejére, vagy végére, valamint akár karakterenként, akár szavanként jobbra vagy balra lehet léptetni egy-egy billentyű leütésével. Hasonlóan könnyű a törlés: egy billentyűvel törölhető egy egész szó, vagy valamennyi karakter a kurzortól egészen a mező végéig, vagy a teljes mező tartalma. Áthelyezhető végül egy egész szövegrész egyik mezőből a másikba, mégpedig mind ugyanazon rekordon belül, mind valamely másik rekordba.

A tárolt rekordokhoz való hozzáférést két kisegítő file gyorsítja meg:

- a keresztkutatás file a törzsadat-rekordok sorszáma szerint megadja azok fizikai elhelyezkedését a háttértárolóban,

- az invertált file tartalmazza mindazon kifejezéseket, amelyek kérdésekben előfordulhatnak (tárgyszavakat, neveket stb.) megadva minden egyes kifejezéshez azon törzsadatrekordok sor-számát, amelyekben az illető kifejezés előfordult.

A rekordok tartalom alapján történő visszakeresésére a CDS/ISIS hatékony kereső-nyelvet alkalmaz:

- mint minden visszakereső rendszer, lehetőséget ad teljes szavak, valamint jobbról csonkított kifejezések használatára a feltett kérdésben
- átfogóbb kérdés egyszerű feltételét azzal könnyíti meg, hogy megengedi az ANY (bármely) megjelölés alkalmazását előre definiált csoportok valamennyi elemére történő utalásként. ANY EUROPA pl. azt jelenti, hogy a rendszer kikeresi mindazokat a rekordokat, amelyekben valamely európai országra utalás történt
- amennyiben a dokumentumok feldolgozásakor megjelölték, hogy azokat mely tárgyszavak, kifejezések jellemzik elsősorban nagy súllyal, akkor lehetőség van a keresést csupán az olyan dokumentumokra szűkíteni, amelyekben az adott kifejezés nagy súllyal szerepelt.
- a logikai operátorok között a rendszer megengedi a szokásos VAGY, ÉS, NEM kapcsolatok alkalmazását. A hatékonyságot növeli azonban, hogy együttes előfordulás: ÉS logikai operátor szerinti keresés esetén a felhasználó háromféle lehetőség közül választhat:
 - ÉS korlátozás nélkül, vagyis bárhol is fordul elő a rekordban az operátorral összekapcsolt két kifejezés, a rekord kiemelésre kerül
 - ÉS adott mezőre korlátozva, amely esetben egy rekord csak akkor kerül kiemelésre, ha a két kifejezés egyazon mezőben fordul elő
 - ÉS meghatározott közelségre korlátozva, amely esetben csak a kifejezetten egymás melletti vagy egymástól n szónál távolabb történő előfordulást tekinti a rendszer a kérdés szempontjából elfogadhatónak.

A keresés eredményeként kiválasztott rekordokat a rendszer u.n. találati file-ban helyezi el. A rendszer igen előnyös tulajdonsága, hogy ezt a file-t több adatelem szerint rendezni tudja s többszintű címezéssel (főcímek, alcímek, stb.) látja el. Így jól áttekinthető katalógusok, bibliográfiák, indexek állíthatók elő.

A nyomtatási kép kialakítására sokoldalú nyomtatási nyelvet lehet és kell használni. Ennek előnye, hogy az ideális rendszertől elvárható funkciók zömét ellátja, hátránya viszont, hogy elsajátításához bizonyos számítástechnikai gyakorlat szükséges. A megoldás ezért az, hogy a számítástechnikai szakember néhány szabványos nyomtatási képet határoz meg, amelyeket a rendszerben névvel ellátva tárol s a dokumentációs, könyvtári szakember a feladat jellegének leginkább megfelelőt kiválasztva s azt egyszerűen a háttér tárolóból behíva végzi el munkáját. A tapasztalatok szerint csak ritkán merülnek fel olyan speciális nyomtatási igények, amelyek definiálására ismét számítástechnikai szakembert kell igénybe venni.

3. Nemzetközi adatbázisok hasznosítása

A nemzetközi orvosi adatbázisokból való lekérdezésnek már Magyarországon is több éves hagyományai vannak. A lekérdezés mindeddig önálló feldolgozásra nem alkalmas terminálokon keresztül történik. A mikroszámítógépek e téren is újabb lehetőségeket nyitnak meg, mint az u.n. intelligens: saját memóriával történő közvetlen, on-line lekérdezésnek a nem túl távoli jövőben új versenytársa támadhat az u.n. CD-ROM (Compact Disk, Read-Only-Memory) formában, nagy kapacitású lemezekben szolgáltatott teljes adatbázisok átvétele és helyszínen történő lekérdezése formájában.

A következőkben röviden két lehetőséggel foglalkozunk.

3.1. Intelligens terminálok használata nemzetközi adatbázisok lekérdezésére

A mikroszámítógépek saját memóriájának és feldolgozási lehetőségeinek kihasználásával gyorsabbá és hatékonyabbá, valamint olcsóbbá tehető a nemzetközi adatbázisokban történő keresés:

- a kérdések előzetesen, gondosan, átgondoltan megfogalmazhatóak s a mikroszámítógép lemezén tárolni lehet azokat. Így,

amikor a kapcsolat a távközlési hálózaton keresztül létrejön a külföldi adatszolgáltatóval, a vonal átviteli sebességét maximálisan ki lehet használni. Ez sokszorosan meghaladja a kérdések kézzel történő bebillentyűzése során elérhető sebességet s így lényegesen csökkenti a távközlési díjat

- ismétlődő kérdéseket megfelelő, könnyű hozzáférést biztosító névvel ellátva tárolni lehet, ami mind a bebillentyűzéssel járó munkát, mind a hibalehetőségeket csökkenti.
- nagyon hasznos a keresés eredményének tárolása a mikroszámítógépben a kinyomtatás előtt. Ez ugyanis lehetővé teszi
 - a további szelekció végrehajtását olyan szempontok alapján, amelyek a nemzetközi adatbázis számára feltett kérdésben nem fogalmazhatók meg, mint pl. a dokumentum hozzáférhetősége a helyi vagy hazai könyvtárakban, a "legtekintélyesebb" folyóiratok kiválasztása stb.
 - a kinyomtatási formátum olyan meghatározását, ami legközelebb áll a helyi felhasználók igényeihez, szokásaihoz
 - a válaszok rendezését, pl. szerző vagy megjelenési időpont, stb. szerint
- az információ értékét növelő kiegészítő adatok, pl. a hazai lelőhelyre, raktári számára vonatkozó adatok beszúrását az adatbázisból kapott rekordokba
- helyi adattár kialakítását, amelyből később az eredetileg feltett kérdésektől eltérő kérdések alapján is lehet korlátozott információ visszakeresést végezni
- végül jobb minőségű, de lassúbb nyomtató-berendezés használatát, mivel a nyomtatás alatt most már nem kell a távközlési vonalat használni s azért fizetni.

Az intelligens terminál gyorsabbá, jobb minőségűvé teheti magának a keresésnek az előkészítését is:

- tárolni lehet a különböző nemzetközi adatbázisok tartalmára, kezelési jellemzőire vonatkozó adatokat, amelyek segítik egy adott kérdés esetében legmegfelelőbb adatbázis, ill. adatbázis-szolgáltató cég kiválasztását és a használat lebonyolítását

- a postai szervek hozzájárulása esetén automatikusan tárcsázható a külföldi adatbázis szolgáltató
- a kapcsolat létrejöttékor automatikusan megadható a felhasználó azonosítója, a hozzáféréshez szükséges titkos jelszó, az adatbázis azonosítója s automatizálható a bejelentkezési u.n. log-on folyamat.

Végül a mikroszámítógép, mint intelligens terminál megkönnyíti a további munka szempontjából hasznos statisztikák automatikus előállítását, a feltett kérdések, a kapott válaszok, a használt adatbázisok statisztikai elemzését. Ez fontos információkkal segítheti mind a pénzügyi tervezést, ill. elszámolást, mind az adott esetben legmegfelelőbb adatbázis jövőbeni kiválasztását.

3.2. CD-ROM technika

A hangfelvételle nemrégiben bevezetett kompakt technika hasznosításával megjelentek a számítástechnika területén is a lézerrel olvasható, nagy kapacitású kompakt lemezen biztosított adatszolgáltatások. E téren a Philips és a Sony cégek berendezései és lemezei váltak "ipari szabvánnyá". A megoldás lényege, hogy az adatok rögzítését az adatszolgáltató végzi; azokhoz a felhasználó másokat hozzátenni, ill. a meglevőkön módosítani nem tud. Ugyanakkor a lézeres olvasás miatt az adatok és a fej mechanikus kopása kizárt. A technika alkalmazása egyre olcsóbb, úgy, hogy könyvtári-dokumentációs téren már érdemes felkészülni fogadására.

Említésre méltó, hogy az orvosi munkát érintő témakörök, ill. adatbázisok közül a következők vonatkozásában már ma is van ROM formában történő információszolgáltatás:

- Cambridge Science Abstracts:
 - élettani információk
 - a MEDLINE információi
- Elsevier Science Publishers:
 - EMBASE (Excerpta Medica) információi
- Micromedex:
 - Drugdex adatok
 - Poisindex "
 - Emergindex "

- Identindex "
- NTIS /DEC:
 - orvostudományi adatbázis
 - egészségügyi adatbázis
- Chemical Abstracts /DEC:
 - vegyipar biztonsági, egészségügyi kérdései
- Royal Society of Chemistry /DEC:
 - biotechnológia
- Fraser Williams /DEC:
 - finom vegyszerekre vonatkozó információk.

A CD-ROM lemezek kapacitása 550 Mbyte, ami 275.000 oldalnyi szövegnek fele meg.

Átlagos költségek tekintetében az on-line szolgáltatásokkal összehasonlítva a következő kép adódik:

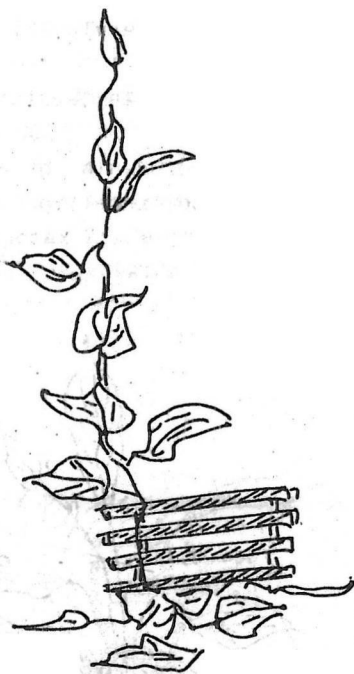
Költségelem	On-line	CD-ROM
belépés díja	100 \$	-
távközlési kapcsolat díja	25-300 \$/óra	-
havi minimum	25-100 \$/hó	-
kérdések költsége	0,08- 55 \$/egység	-
egyszeri beszerzési költség	-	20-1000 \$/lemez
kézikönyv, dokumentáció beszerzése	40-75 \$	a lemezen szolgáltatják.

A felhasználó szempontjából a következő technikai adatok is fontos szerepet játszanak:

- az on-line szolgáltatások csak referátumot szolgáltatnak, míg a CD-ROM lemezek a teljes szöveget tartalmazzák
- az adatátvitel sebessége az adattár és a felhasználó képernyője között CD-ROM használata esetén mintegy 1000-szer nagyobb, mint on-line kapcsolat esetén
- a válaszidő on-line szolgáltatásoknál 2-10 mp között van, a CD-ROM használatakor kisebb, mint 2 mp.

- a CD-ROM formában átvett adattárhoz való hozzáférést átviteli zaj s egy központi adatszolgáltató esetleges leállása nem zavarja, s üzemeltetési ideje külső tényezők által nem korlátozott.

Figyelembe kell venni végül, hogy a szükséges CD-ROM olvasó és a mikroszámítógépben használható bővítő /V.24 interface/ kártya ára már elfogadható szinten mozog: 500-1000 \$ körül van.

Possibilities of microcomputer use in medical documentation and libraries

PÁL VÁSÁRHELYI

In the era of "user-friendly" computer systems, the librarian or the information specialist do not necessary have to know the inner structure or the software knowledge is desirable for the adequate selection of a microcomputer (central unit, keyboard, monitor, background storage unit, printer).

The lecturer gives several examples of the equipment for library documentation work, available in Hungary. It is followed by a detailed presentation of the Varyter XI AT microcomputer made by the Hungarian firm COSY/.

Software covers two fields: text-edition, and memorization and reproduction of information.

Finally, the lecturer presents data on the utilization of international data bases and intelligent terminals and presents CD-ROM technique.

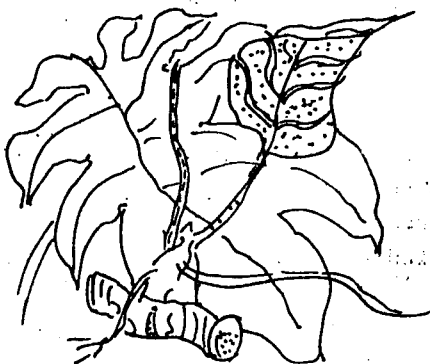
Некоторые возможности применения микрокомпьютеров
в медицинской документационной и библиотечной работе.

Пал Вапархейи

В эпоху "user-friendly" компьютерных систем библиотекарям и работникам службы информации нет необходимости знать внутреннее строение компьютеров или методы создания программ. Все же определенные знания в области и необходимы для того, чтобы сотрудники могли бы выбрать наиболее подходящую модель компьютера /центральный блок, клавиши, экран, принтер, внешнее запоминающее устройство и т.д./.

Докладчик приводит несколько примеров оборудования, имеющегося на венгерском рынке и подходящего для библиотечно-документационных целей и в деталях знакомит слушателей с машиной Varytex XT-AT выпускаемой предприятием COSY.

Докладчик рассказывает о двух аспектах применения программ: переработка текста и хранение и поиск информации в системах. Останавливается на вопросах применения международной базы данных и интеллигентных терминалов, знакомит с техникой CD-ROM

Könyvtáraink gazdasági-műszaki ellátottsága

GAÁL Istvánné

Városi Kórház-Rendelőintézet, Szeged

Igazgató: Dr Bánfalvi Géza

Elöljáróban engedjék meg, hogy köszönetet mondjak a konferencia rendezőségének azért, hogy lehetővé tette számomra, hogy könyvtáraink gazdasági-műszaki ellátottságáról néhány gondolatomat kifejtsem. Témám ezen belül szorosabban véve az orvosi könyvtári alközpontok helyzetével foglalkozik.

Jómagam, ellentétben a jelenlévők többségével, nem könyvtári, hanem gazdasági szakember vagyok, ezért előre is elnézést kérek azért, ha gondolatmenetem vagy néhány kifejtésem szokatlan lenne az Önök számára.

A könyvtárosok kezdettől fogva a szellemi kultúra letéteményesei, őrzői, ápolói voltak, így érthető, hogy számukra esetleg idegen egy közgazdász kissé profán és anyagias szemlélete, de mentségemül szolgáljon, hogy mindannyian ugyanazon területnek - az egészségügynek - az érdekében fáradozunk és hiszem, hogy jelenlegi gazdasági helyzetünkben egy kis közgazdasági nézőpont segítheti az orvosi könyvtárak munkáját.

Napjainkban elcsépeelt közhelynek számít a nehéz gazdasági helyzet emlegetése, de ez azért is válhatott elcsépeelt közhellyé, mert sajnos igaz. Mint tudjuk, az egészségügyi intézmények költségvetésből gazdálkodó szervek, tehát működésük anyagi keretei egyértelműen behatároltak és egyre szűkülnek. Az évi kb. 5%-os dologi automatizmus távolról sem fedezi sem az intézmények üzemeltetési költségeinek, sem a szorosan vett gyógyítási anyagok drágulásának ütemét. Számos neves kórházunk egyszerűen megélhetési gondokkal küzd. Pusztán fennmaradásuk érdekében kénytelenek olyan pénzforrások után nézni, amelyek korábban az egészségügy szellemétől teljesen távol álltak.

Így szabad kapacitásuk terhére lakossági szolgáltatásként bérmosást és más hasonló tevékenységeket vállaltak. Már ez önmagában is megrendítő erejű bizonyíték ahhoz, hogy egy rossz gazdasági helyzetet ne intézhessünk el azzal a kijelentéssel, hogy "ez már közhely"!

A 'gyógyító' intézeteknek az orvosi könyvtár éppoly szerves része, mint a konyha, vagy a mosoda, vagy bármelyik más nélkülözhetetlen ellátó részleg, csak a funkciójukban az a lényeges eltérés, hogy amíg az előbbiek napi munkája egyszerűen látfeltétel, addig a könyvtárak eredményei csak áttételesen, hosszabb idő távlatában és közvetetten az orvosi munka minőségében mérhetők le. Ebből az is következik, hogy egy olyan kórház, amely a létezésért és a gyógyító munka folyamatosságának biztosításáért küzd, utolsó fillérjeit valószínűleg nem az elodázhatónak látszó könyvtári fejlesztésre fogja költeni. Azt is tudjuk, hogy világszerte nemcsak a kutatásra fordított összegek növekszenek exponenciálisan, hanem az ezek eredményeiről szóló publikációk mennyisége is. Ha tehát egy szakkönyvtár viszonylag naprakész információkat akar nyújtani az általa feltárt területről, akkor a beszerzendő bibliográfiai egységek számát is növelnie kellene. Ez még akkor is növekvő pénzigénnyel járna, ha a beszerzési költségek önmagukban is nem emelkednének.

Az elmondottakból leszűrhető tanulság egy olyan ellentmondást tár fel, amely egyértelműen rámutat arra, hogy az eddigi gyakorlat folytatása mellett könyvtáraink alapvető funkciójukat előbb-utóbb nem fogják tudni ellátni. Ahhoz, hogy az ebből a rövidesen várható finansiális csődből kivezető utat megkeressük, mindenekelőtt elemezni kell alközpontjaink jelenlegi helyzetét.

Vizsgálódásunk tárgyát a 20 legnagyobb megyei, illetve megyei funkciót ellátó alközpont képezte. Úgy érezzük, hogy a vizsgált könyvtárak jól reprezentálják az orvosi könyvtári alközpontok általános helyzetét. Alkalmasek arra, hogy jellemző tényeket tárjanak fel arról a sajátos helyzetről, amelyet ezek a könyvtárak a költségvetésből gazdálkodó intézményeken belül betöltenek. A felmérések alapjául szolgáló adatok az 1985-ös helyzetet mint utolsó teljes gazdasági évet képviselik. A számtalan bekérhető adat közül az informatívnak ítélték három csoportot alkottak.

Az elsőben a könyvtár állományadatai, az 1985-ös ráfordítás abszolút számai és ezek viszonya a kórház dologi költségvetéséhez, valamint a könyvtárközi kölcsönzésben forgalmazott bibliográfiai egységek száma szerepelt. A második csoportot a könyvtárak gépi felszereltségének adatai, a harmadikat az alkalmazotti ellátottság abszolút és állományhoz viszonyított mutatószámai alkották.

Tekintsük át az első adathalmazt, amely tulajdonképpen a könyvtár működését jellemzi. Ahhoz, hogy viszonylag értékelhető képet kapjunk, a legelső megoldandó problémát az jelentette, hogy ezek a könyvtárak méreteikben lényegesen eltérnek egymástól. Ebből következően forgalmi adataik is részben függnek az állomány méreteitől. A nagyságbeli eltérés adott esetben azt jelenti, hogy a legnagyobb és legkisebb könyvtár között több mint ötszörös méretbeli különbség van. A legkisebb állomány 7 ezer körül, a legnagyobb 40 ezer körüli bibliográfiai egységet tartalmaz. (Pécs ill. Miskolc)

Kézenfekvő, hogy egy nagyobb könyvtár abszolút értelemben is nagyobb pénzügyi ráfordítást igényel és forgalmazása is nagyobb. Ezért a ráfordítás mértékét nem a forint összeggel jellemeztem, amely 160.000,-Ft-tól 1.700.000,-Ft-ig terjedt (Pécs, ill. Nyíregyháza esetében), hanem annak a dologi költségvetésben szereplő százalékos arányával. Ez, hogy úgy mondjam, az intézmény áldozatvállalási mutatójának" is nevezhető, vagyis, hogy mennyit akarnak, vagy tudnak a könyvtárakra költeni. Már ebben a mutatószámban is rendkívül érdekes jelenség volt megfigyelhető. Nevezetesen az, hogy az előbb említett két igen eltérő forint összeg is összehasonlíthatóvá vált, mert ezek a saját költségvetésük 0,36%, ill. 0,42%-ai. Az intézmények átlagban dologi költségvetésük 0,44%-át költik a könyvtárakra, amely érték 0,40%-ra módosul akkor, ha az átlagolásból a két szélső esetet, 1,26%, ill. 0,18%-ot kihagyjuk, mint nem jellemző eseteket. Az alközpontok a pénzügyi keret túlnyomó részét folyóiratokra költik, ezen belül a nyugati és szocialista folyóiratok költség aránya 80-szoros is lehet.

Az olvasótábor ellátottságának fokát jól tükrözi az, hogy könyvtárközi kölcsönzésben saját állományához viszonyítva milyen arányban kér anyagot. Az egyértelmű, hogy minél jobban kielégíti egy

adott állomány a vele szemben támasztott igényeket, annál kevesebb külső információt vesznek igénybe. Az elvégzett elemzés is ezt igazolta.

A vizsgálódásból kihagytam a könyvtárközi kölcsönzésben küldött dokumentumok számát, mert egyrészt a küldött anyagmennyiség független a külső könyvtár tényleges igényeitől, és a kapott és küldött darabszámok között több mint két nagyságrendnyi szóródás figyelhető meg, ami a kapott értékek jellemzőségét kizárja. Miután a fenti viszonyításokkal nagyrészt függetlenítettem a vizsgálatot a könyvtár és a költségvetés méreteitől, a kapott két viszonyszám, vagyis a ráfordításnak a költségvetésben képviselt százaléka és az állományhoz viszonyított kifelé megmutatkozó információigény alkalmassá vált arra, hogy megvizsgáljuk velük azt, hogy a költségvetési ráfordítás mennyire fedezi a könyvtár igényeit. Ugyanis, ha egy nagy könyvtár nagy relatív ráfordítás mellett állományához képest csekély külső információs forrást vesz igénybe, akkor ez azt jelenti, hogy a könyvtár az igényeit döntően saját erejére támaszkodva óhajtja kielégíteni és nem kíván más segítségére támaszkodni. Ez a megoldás nem gazdaságos, ugyanis jelentősen megnövelt állományt és hasonlóképp megnövelt költségvetést is igényel. Forgalmi szempontból szintén jó információs ellátottság érhető el egy viszonylag kisebb költségvetési százalék és mérsékeltebb állomány mellett is, ha a könyvtárközi dokumentumforgalom élénk.

Az előbbi esetre példa:

Egy kb. 40 ezres bibliográfiai egységből álló alközpont amelyre a dologi költségvetés 1,26%-át fordítják, mindössze évi 112 esetben kért információs anyagot, ez állományához képest 0,3 %. Ezzel szemben egy fele akkora könyvtár 0,28%-os költségvetési hányaddal évi 1200 bibliográfiai egységet kapott, ami az állományhoz képest 5,7 % volt.

Már a következő adatcsoportra utalok azzal, hogy a fenti két könyvtárból az előbbinek mindössze egy fénymásológépe, az utóbbinak két fénymásoló, két mikrofilm leolvasó és egy mikrofilm visszanyújtó berendezése van, amelyeket az első esetben 4 könyvtári dolgozó lát el fejenként 9714 egységgel, míg az utóbbi esetben 3 dolgozó kisebb terheléssel látja el a hasonló nagyságrendű munkát. Még számta-

lan példát hozhatnék fel annak bizonyítására, hogy jó könyvtárközi tevékenységgel milyen nagyarányú költségvetési ráfordítást lehet kiváltani, vagy ennek elmaradásához kompenzációként több százszázres nagyságrendű összegek kellene, de nem folytatom a sort.

Hasonlóképp nem látom értelmét annak sem, hogy a talán negatívabb eredménnyel gazdálkodó intézményeket név szerint emlegetsem, hiszen nem az a célom, hogy ezek felett nyilvános kritikát gyakoroljunk, hanem a korszerű gazdálkodás lehetőségére kívánok rámutatni. A tanulság abban foglalható össze, hogy az említett viszonyszámok alapján a vizsgált alközpontokból mindössze három az, amely szinte kizárólag saját magára óhajtott támaszkodni és hasonlóképp három könyvtár az, amely aránytalanul nagymértékben veszi igénybe mások segítségét és mindháromnak szerény könyvvállománya van.

Viszont jó példaként lehet megemlíteni a szekszárdi, szombathelyi, veszprémi könyvtárakat. Közepes méretű könyvvállományuk mellett mérsékeltebb költségvetési ráfordítással és élénk könyvtárközi forgalommal látják el munkájukat és aktívan támaszkodnak a korszerű technikára.

Itt szeretnék áttérni a következő adatscsoport elemzésére, az alközpontok gépi ellátottságára. A felmérés alapjául három gépcsoport lett kiválasztva, azok, amelyek ma már jogosan elvárható technikai színvonalat jelentenek. Ezek a száraz fénymásoló berendezések, a mikrofilm leolvasók és mikrofilm vissznagyító készülékek. A jövő útját jelentik, de még csak elvétve fordulnak elő, és így összehasonlítás alapjául még nem szolgálhatnak a könyvtári munkára alkalmazott számítógépek, a digitális információfeldolgozás és tárolás berendezései, a videofilmen és mágnes szalagon tároló rendszerek és a facsimile képtovábbítók. Az előbbi három csoportban az alközpontok gépi ellátottsága jónak mondható, bár távolról sem teljes. Legjobban a fénymásolás lehetősége van megoldva, általában egy vagy több saját kezeléssel, de egy-két helyen mint pl. Kecskeméten a kórháznak önálló Dokumentációs osztálya van, amely a különböző sokszorosítási munkákat nemcsak a könyvtárnak, hanem az egész intézetnek végzi. A fénymásolás ilyen elkülönítése a könyvtártól azzal az előnnyel is jár, hogy a könyvtáros munkaidejének jelentős részét nem köti le más irányú, nem szakmai elfoglaltsággal.

Közel sem ilyen teljes, de még mindig széleskörűnek mondható a mikrofilm leolvasókkal való ellátottság. Három olyan alközpont van, ahol két, sőt egy, ahol három készülék is üzemel. Ez utóbbiak kiemelkedően magas könyvtárközi forgalmat bonyolítanak le, ami arra utal, hogy az általuk kért könyvtárközi anyag jelentős része mikrofilmen kerül továbbításra.

Az eddig tapasztalt, ha nem is rózsás, de kielégítőnek mondható helyzet alapvetően megváltozik, ha a mikrofilme visszanyagítóval történő ellátást vesszük nagytító alá.

Inkább csak mutatóban található egy-egy készülék és kihasználtságuk kis jóindulattal is csak mérsékeltnak mondható. Ennek magyarázata valószínűleg a módszerhez szükséges másoló anyagok viszonylag magas árában kereshető. Pedig az olvasók körében elvégzett tájékozódás egyértelműen azt mutatta, hogy ők sokkal kezelhetőbbnek tartják az ilyen megszokott formátumú információs anyagot, mint a képernyőről történő leolvasást. Miután elmondásuk szerint használnának ilyneket, talán egy kis pozitív irányú propaganda nem ártana ahhoz, hogy elterjedtebbé váljanak.

Szorosabban véve nem a gépi ellátottsághoz tartozik, de annak kapcsán említést lehetne tenni az azokat magukban foglaló könyvtárhelyiségekről és azok általános műszaki-gazdasági állapotáról. Röviden szólva: jó kommunális ellátottság mellett, az alközpontok kevés kivétellel komoly helyhiánnyal küszködnek. Ennek oka elsősorban az archiválendő anyag egyre növekvő helyigénye, amely mennyiségi és minőségi szempontból egyre nehezebben elégíthető ki. A helyzet érdemi javulása már a sokat emlegetett szűkös anyagi helyzet miatt is csak egy-egy helyen, mint pl. Gyulán - várható.

Az információfeldolgozás új generációja - ha még csak mutatóban is -, de örömdetes módon megjelent könyvtárainkban. Igaz, hogy a számítógépek felhasználása nemcsak az orvosi könyvtárakban, hanem egyáltalán az egészségügyben is még csak mézes heteit éli, még csak kószolgatják a felhasználók a lehetőségeket, amelyek távolról sincsenek még kimerítve. Nem kívánok itt ismétlésekbe bocsátkozni erről a kérdésről, hiszen ezt nálam sokkal avatottabb kollégák már feltárták. Egy viszont biztos! Akár tetszik nekünk, akár nem, akár támogatjuk a komputer alkalmazását, akár elvetjük, ez ma már nem di

vat, hanem szükséglet kérdése. Mi egy átmeneti korszakban élünk. A hagyományos információ feldolgozást egy teljesen új rendszer váltja fel és ez alól a könyvtárak sem kivételek. Bármilyen nehéz is vagy örömteli legyen, ezt tudomásul kell vennünk. Csak azt tehetjük, hogy ha megértjük az idők szavát és korszerűek akarunk maradni, akkor követnünk kell ezt az áramlatot. Ez természetesen nemcsak szellemi innovációval jár, hanem tetemes anyagi ráfordítással is. Bár bevezetőmben pontosan az anyagi nehézségeket ecseteltem, ez egyáltalán nem azt jelenti, hogy a fokozott gépesítés nem lehet a megoldás útja. A korszerű adatfeldolgozás fő jellemzője az igen nagy jelfeldolgozási sebesség és tárolási sűrűség. Ezek nemcsak azt biztosítják számunkra, hogy az exponenciálisan szaporodó kutatási eredmények a jelenlegi dzsungelből újra áttekinthetővé és megismerhetővé válnak, hanem a nagyságrendekkel megnövekedő tároló kapacitás eddig még nem is sejtett archiválási lehetőségeket foglal magában. Azt, hogy erősen behatárolt anyagi lehetőségek mellett hogyan valósítsunk meg ilyen méretű beruházást, tulajdonképpen már az alközpontjainkban kibontakozó tendenciákból sejteni lehet. A már saját erőből ki nem elégíthető olvasói igényeket a jó példaként felhozott alközpontok kiemelt könyvtárközi kölcsönzéssel realizálják.

Könnyen belátható, hogy olcsóbb egy esetenként akár sokoldalas fénymásolat vagy mikrofiche, mint egy drága és esetleg csak kevesek által igényelt nyugati folyóirat folyamatos előfizetése. Az is könnyen belátható, hogy a jelenlegi könyvtári módszerekkel a könyvtárközi anyagforgalom esetleg nagyságrendekkel nem növelhető.

A megoldás: modern adatfeldolgozási rendszerek alkalmazása, de nem hagyományos, hanem valóban korszerű módon. A gyakorlat azt igazolta, hogy sajnos még nem tudunk kellően felnőni ahhoz a technikához, amit a digitális adatfeldolgozás jelent. Számos neves egészségügyi intézményünkben a komputereket pl. a könyvelésben még a hagyományos könyvelési elveknek megfelelően alkalmazzák, miáltal az valamennyivel pontosabbá és áttekinthetőbbé vált, de meg sem közelíti sem gyorsaságban, sem hatékonyságban saját lehetőségeit. Azt hiszem, ezt a buktatót kellene elkerülni egy ilyen új elvű alkalmazásnál, mint a könyvtári információ-feldolgozás. Az alkalmazni kívánt módszer tulajdonképpen már nem teljesen új, csak könyvtári alkalmazásá-

ra még nem került sor. Egészségügyi intézményeink már évek óta a szakmai és szervezeti integráció útját járják, és nyugodtan megállapíthatjuk, hogy jelentős sikerrel. A szükségszerűség, amely ezt az integrációt életre hívta, tulajdonképpen egyértelmű volt, és hasonló a könyvtárak mostani helyzetéhez. Az integrációval nagyrészt kiküszöbölődtek a gyógyítás folyamatában a felesleges párhuzamosságok és ismétlődések. A betegek egész gyógyítási folyamata - azonos elvek alapján - hatékonyabbá vált, és lehetővé tette a meglévő berendezések jobb kihasználását és több beruházást feleslegessé tett, miáltal komoly pénzüsszegek szabadultak fel és tették lehetővé az előbbrelépést olyan területeken is, ahol azt eddig anyagi források szűkössége miatt nem lehetett megvalósítani.

A következtetés szinte magától adódik! Terjesszük ki az integrációt ne csak az egészségügyi intézmények szorosan vett szakmai részére, hanem az azok szellemi bázisául szolgáló könyvtárakra is. Helyzetünk most sokkal kedvezőbb lenne, mint évekkel ezelőtt a szakmai integráció bevezetésekor. Akkor még egy járatlan utat tapostunk ki, most viszont tanulhatunk a már megszerzett tapasztalatokból és felmenthetjük magunkat azoktól a gátlásoktól, szorongásoktól, amelyek ugyan érthető és emberi módon, de akkoriban még a kivitelezés gátjául szolgáltak. A gyakorlatban tehát három, már meglévő tényező kiterjesztett érvényű kombinációját kellene megvalósítani. Ez a három tényező a könyvtárközi dokumentumforgalom, az információ feldolgozó és továbbító géppark, valamint a funkcionális és gazdasági-pénzügyi integráció. A kivitelezés szükségszerűen nem egy lépésben valósítható meg, hanem csak fokozatosan és előre pontosan meghatározott ütemterv szerint. Ennek első lépcsője a könyvtár szakosítás. A szakosítás lényege az, hogy miként maguk az egészségügyi intézmények is egyre inkább szakmailag profilozódnak, úgy szakosodna a hozzájuk tartozó alközpont is egy vagy több témakörben. Vagyis a kiválasztott tárgykörhöz tartozó minden beszerezhető könyvet és folyóiratot gyűjtene. Azt, hogy melyik könyvtár mire szakosodna, az alközpontok - előzetes állomány és igényfelmérés után -, közös értekezleten döntenék el. Természetesen egy minimális, de valóban csak a szükséges kis mértékű alapinformációs anyaggal mindegyik önállóan azért rendelkezhetne. Ám, ha belegondolunk abba, hogy mennyire drágák a nyugati

könyvek és folyóiratok, akkor biztosan jobban járhatunk, ha pl. nem kell mind a 20 alközpontnak mondjuk ugyanazt a 15 legfontosabbnak ítélt szakfolyóiratot jártnia, hanem csak pl. nyolcat, de abból 5-6 fajta olyan specialitás lenne, amelyik alközpontonként változik. Így kb. fele költséggel lenne az együttműködő könyvtáraknak nem 15, hanem akár 115 fajta folyóirata. Az egyes helyeken lemondásra kerülő folyóiratok addigi évfolyamait pedig át lehetne adni annak a könyvtárnak, amely ezután azt a profilt fogja archiválni. Természetesen elképzelhető cserébe hasonló viszontküldemény is. Ugyanez a szakosítás idővel természetesen kiterjed a könyvekre is.

Ahhoz, hogy a rendszerben résztvevő mindegyik tag egyformán részesülhessen az összességében bővülő információs anyagból, néhány alapfeltétel szükséges. A már korábban javasolt egyik ilyen alapfeltétel a számítógépek alkalmazása, aminek során minden társuló alközpont rendelkezne nem csak a saját, hanem partnerei katalógusprogramjának egy-egy példányával. Ezek segítségével bármikor, bármelyik olvasó informálható arról, hogy az általa óhajtott anyag hol és milyen kombinációban érhető el, majd a kívánt anyag könyvtárközi kölcsönzésben fénymásolat, kivonat, mikrofilm, referátum stb. formájában megkérhető.

A katalógusprogramok változásait (új beszerzés, selejtezés stb.) a partnerek meghatározott időnként elküldik egymásnak. Az azonos felhasználói programok azonos géppark felállítását vonják maguk után, ami így kiküszöböli az egymással nem kompatibilis alrendszerek együttműködési képtelenségét. A szakosítás által megtakarítható pénzösszeg igen rövid idő alatt fedezi bármilyen gépi háttér felállítását, hiszen csak egy példát említve: a gyulai kórház 1986-os nyugati folyóirat költsége 570 ezer Ft, aminek, ha csak a felét lehet az integrációval kiváltani, az már egy év alatt csaknem fedezi a megkívánt konfigurációt. Azokban az intézetekben, ahol már van más célra alkalmazott kórházi számítógép, ez a költség még meg is takarítható a program adaptálásával.

A közös katalógusprogram kidolgozásában kérni lehetne az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár elvi és szakmai segítségét.

Az alközponti programok országos szintű egyesítése magában hordozná egy központi irányítású dinamikus szervezet megvalósításának lehetőségét. Az integráció következő lépcsője lehetne a pénzügyi keretfelhasználások kölcsönös egyeztetése és a szakosítás figyelembevételével több éves ütemtervek kidolgozása. Az elérhető megtakarításokból, kölcsönös megbeszélés alapján előbb egyedi, majd később célzott kollektív beruházásokkal lehetne biztosítani, hogy a társult alközpontok könyvtári szakmai, és műszaki színvonala azonos legyen. Az azonos színvonal elérése garantálná az egyes tagok felé, hogy amennyiben megteszik az integráció befejező lépését, vagyis pénzügyi kereteik egyesítését és kollektív felhasználását, egyikük sem élvezhetne bármilyen előnyt a többiek kárára.

A folyamat megvalósulása során egyre teljesebbé válnának a jelenlegi könyvtárközi kapcsolatok. A rendszer hatékonysága és információtartalma ugrásszerűen növekedne anélkül, hogy pótlólagos anyagi ráfordításokat igényelne. Magában hordozná a továbbfejlődés lehetőségét és az állományok gazdagítását, gyarapítását olyan gazdasági háttér mellett, amikor csak örülhetünk, ha hagyományos módszerekkel a jelenlegi szintet tartani tudjuk.

Tisztelt Konferencia!

Tudom, hogy kifejtésem Önök közül nem mindenkiben talál szükségszerűen kedvező visszhangra. A gazdasági elemzés módszerei és a belőlük levonható következtetések ezen a területen talán szokatlanok még. De ne feledjük! Ha azonos célok érdekében, együtt küzdünk egy nem csekély eredmény eléréseért, akkor minden tapasztalat hasznosítható, amely előrevisz ezen az úton.

Economic and technical supply of our libraries - I.

Mária GAÁL

The situation developed by 1985 in 20 subcenters of the network of medical libraries was studied considering two data-groups:

1/. Data on the book-stock of libraries. Studies of the ratio between the absolute number of expenditures and the budget of hospitals, as well as the comparison of the number of documents sent or ordered within the interlibrary loan with the book stock of the library.

2/. Studies of the technical conditions of the libraries with special attention to services.

Data on the geographical localization of the subcenters of the libraries and the financial status of the hospital are inhomogenous. The smallest consists of 7000, the largest of 46000 bibliographic units. The expenditures of the libraries per year vary from 160 000 Ft to 1 700 000 Ft, which makes 0,36-0,42% of the hospital's budget. The average hospital budget spent for libraries is 0,40%. It is mainly spent for purchasing journals.

The supply of subcentre libraries with copying equipment is adequate; with microfilm-reading and remagnifying copying equipment is good enough, though not yet complete. The localization of subcenters is acceptable, though everywhere a lack of premises can be observed.

The lecturer suggests acquisition according to the fields of science, introduction of computer technique, namely the computerized storing of data to facilitate interlibrary loan, reduce the price of journals and increase their collection.

Экономическое и техническое снабжение наших библиотек 1.

Мария Гал

В настоящей работе изучалось состояние 20 подцентров сети медицинских библиотек в 1985г. по двум аспектам:

- 1/. данные по библиотечным фондам по соотношению затраченных средств в абсолютных к бюджету больниц, а также по количеству запрошенных или посланных документов в рамках межбиблиотечного обмена по отношению к размерам фонда библиотеки,
- 2/. изучался технический уровень библиотек, особенно учитывая услуги.

Данные подцентральных библиотек в зависимости от их географического расположения и материального уровня больницы весьма различны. Наименьший фонд содержит 7000, наибольший - 40 000 библиографических единиц, соответственно капиталовложения библиотеки за год - 160 000 и 1 700 000.-флоринтов. По отношению к общему бюджету больницы это составляет 0.36 и 0.42%. В среднем больницы затрачивают на нужды библиотеки 0.40% бюджета и основная часть денег идет на покупку журналов.

Снабжение подцентров копирующими устройствами хорошее, снабжение устройствами для чтения микрофильмов, а также для их увеличения и копирования тоже достаточно хорошее, но не полное. Подцентры располагаются в достаточно удобных местах, хотя везде имеется нехватка помещений.

Докладчик предлагает заказ литературы по специальностям о тематическим разделением между библиотеками, внедрение компьютеров для введения в их память данных по собственному фонду.. Это облегчит обмен между библиотеками и сэкономит средства для заказа новых журналов.

Könyvtáraink gazdasági-műszaki ellátottsága II.

FORGÁCS Péter

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

1. A hálózat jelenlegi helyzetének elemzése

Könyvtáraink helyzetét elemezve első kérdés, milyen környezetben, milyen hatások előterében dolgozik a hálózat. Először is nézzük magát az informatikát. Közhelyszerűen a robbanás szóval jellemzik, de tény, hogy "a ma felhasznált tudományos adatok 50%-át az elmúlt évtizedben fedezték fel".

Az ehhez az adatmennyiséghez, kezeléséhez, továbbításához, tárolásához kapcsolódó technológia fejlődése pedig egy új növekedési pályát írt le. A másik hatás a gazdasági környezeté, amely szintén az átalakulás korszakát éli, bár ennek kedvező jelei lassabban mutatkoznak.

1.1 Állományi adatok

Az állományi adatok a fenti összefüggések tükrében kedvezőeknek mondhatók. Közel a tervezett szinten alakultak a mutatók, annak ellenére, hogy 1982-ben radikálisan lecsökkentették a devizakeretet. A szegénységből erényt kovácsolva sikerült ezeken a nehézségeken szervezéssel, koordinálással felülemelkedni. A pénzügyi szempontú, idősoros-, terv-tényszintű-, illetve összehasonlító vizsgálat azonban kedvezőbb képet mutathat, mint egy informatikai szakember által ugyanezen állományi adatokból végzett összetétel- és minőségelemzés. Célyszerű lenne tehát e két módszert párhuzamosan együtt alkalmazni. Egyetlen veszélyes jelenségre kell felhívni a figyelmet, amely további vizsgálatot igényel. Közismert, hogy a költségek úgynevezett exponenciális trend szerint növekednek, míg az állománynövekedés jó esetben lineáris. A két függvény metszéspontja, a kritikus pont, amely után egyszerűen fogalmazva, a kérdés: "még megéri-e". Az új

állománygyarapítási koncepciónál a szakmai szempontok mellett - tegyük hozzá, sajnos - ezt is figyelembe kell venni.

1.2. Műszaki ellátottság

A műszaki ellátottság fejlődése, ha tisztán a számszerű adatokat vesszük, még látványosabb. Elsősorban a másológépekkel való ellátottság javult, amellyel ma már a hálózat könyvtárainak fele rendelkezik. Árnyaltabb és valamivel kedvezőtlenebb a kép, ha az állomány összetételét korszerűségi, elhasználódási mutatókkal vizsgáljuk. Viszonylag sok a működésképtelen, de legalábbis korszerűtlen gép. A Soros alapítvány támogatása nem csak a darabszám növekedésében, de ezen a téren is nagy segítség volt. Lassúbb a mikrokártya elterjedése, csak részben műszaki-gazdasági ok miatt, nagyobb részre az ellenállásra vezethető vissza, hogy a felhasználók nem hajlandóak a mikro-olvasókat használni, ragaszkodnak az eredeti mérethez.

A műszaki ellátottság vizsgálatát - a szakmai szempontok prioritása mellett - ki kell egészíteni az iparból kölcsönzött kapacitáskihasználtsági mutatókkal, mert az új gépek beüzemelése a beszerzési-, és a működéshez szükséges anyagárák növekedése mellett legalább 70 %-os kihasználtságnál kifizetődő.

1.3. Költséggazdálkodási szempontok

Az egészségügyi intézmények illetve a költségvetési szervek általában, közgazdasági értelemben a lakossággal együtt, a végső fogyasztók közé tartoznak. Így sajnos sújtják az inflációs hatások és beruházásokat visszafogó intézkedések is. Az elmúlt esztendőkhöz hasonló áremelkedéseit az intézeti költségvetések dologi automatizmusai nem tudták követni. Pénzeszközök átcsoportosításával, szervezési intézkedésekkel is csak részben sikerült ellensúlyozni. Az eszközellátottság javulását segítette elő, hogy az állóeszközök értékhatárának megemelésével mód nyílt költségvetési forintokkal pótolni a beszküült beruházási lehetőségeket. Az eszközök minőségét javította, hogy korszerűsödött a felújításra fordítható pénzek elszámolási rendszere és nőtt az erre fordítható összeg is. Az újonnan felmerülő feladatokra és fejlesztésekre mind a központi költségvetés, mind a tanács

szervek a céltámogatások rendszerével biztosították a pénzt. (Intézetünk esetében például a számítógépes irodalomkutatás bevezetésére.) Ez a módszer alkalmasnak látszik egy-egy új feladat megvalósulásának illetve az ehhez szükséges költségek alakulásának figyelemmel kísérésére.

2. A várható helyzet felvázolása

2.1. A jelen kivetítése a jövőre

Nézzük, mi történik akkor, ha az elmúlt időszak tendenciái, melyek a jelenlegi helyzethez vezettek, folytatódnak. Várható, hogy az állománynövekedés mértéke csökken, esetleg meg is áll. Különösen igaz ez a folyóirat állományra, nem is egyszerűen a darabszáma, amely, mint láttuk egy bizonyos ésszerű határig lecsökkenthető, hanem ami a nagyobb baj, a féleségek számának csökkenése is bekövetkezhet. Az előzetes felmérések illetve a közelmúlt adatainak extrapolálása alapján az áremelkedés kb. 20 %-os lesz. Reálisan tehát a költségvetési növekmény ennek ellensúlyozására kell. Az eszközök - és itt elsősorban a másológépekre gondolok - beszerzésének stratégiáját továbbfolytatva és gondos felújítási, karbantartási munkával kombinálva az ellátottsági szint javulni fog, de az elmúlt években tapasztalt látványos növekedés lelassul.

2.2. Tervek, elképzelések, vágyak

Ismerjük az orvosi könyvtári hálózat terveit, elképzeléseit, amelyekben felvázolódtott, hogy a realitások figyelembe vételével szeretnénk túllépni a jelenlegi helyzeten és az egyszerű szintentartás helyett megfelelni a korszerű követelményeknek. Mit tehet ehhez hozzá a gazdaságis? Elsősorban kérhet. Közismert tény, hogy a népgazdaság VII. ötéves terve két súlyos feltételhez szabta a költségvetési kiadások növelését. Az egyik az egyensúlyi helyzet javulása, az kissé leegyszerűsítve a mi esetünkben devizális lehetőségeinket érinti. A másik feltétel a gazdaságosság. Azt már láttuk és minden nap tapasztaljuk, hogy az áru és pénzviszonyok sajnos nem állnak meg a kórház kapujában és azon belül a könyvtár ajtajában. Tehát a gazdaságis azt kérheti, hogy már a döntéshozókészítés időszaka-

kában konzultáljunk és ez különösen érvényes a beruházásokra és a fejlesztésekre. Lassan kezdenek eredményei mutatkozni annak a változásnak, amely a költségvetési gazdálkodásban bekövetkezett. A szakfeladatrend bevezetése módot ad az egyes tevékenységek költségeinek elkülönített figyelésére, elemzésére. Az egészségügyi tárcában is folyamatosan bevezetésre kerül az úgynevezett komplex tervezési rendszer, ami még fokozottabb együttműködést igényel a szakmai és gazdasági vezetés között. Vágyaink, hosszútávú elképzeléseink között első helyen szerepel a korszerű számítógépes információrendszer kiépítése. Jó példa ez arra, hogy együtt, előre végiggondoljuk az összes személyi és tárgyi feltételt. Gondosan számításba vegyük nemcsak az egyszeri beszerzési költségeket, de a folyamatos ráfordításokat, a közvetlen és közvetett költségeket, a járulékos beruházásokat is. Hálózatunk szerkezete és mérete módot ad arra, hogy alkalmazzuk a népgazdasági szintű megtérülési mutatókat. Az ezekben szereplő hatékonysági együttthatókat az informatikai szakember számítja ki az ismert módon (entrópia számítás, zajszintmérés stb.). De említhettem volna példaként a mikrokártya elterjesztését is. Az már biztos, hogy a felhasználók ellenállása miatt többletkiadásra lesz szükség, ki kell építeni a másoló, illetve a visszanyagító-másoló gépek rendszerét. Mivel ezek az eszközök igen drágák: hely-, munka- és anyagigényesek, feltétlenül fontos vizsgálni a kapacitáskihasználtságot és a megtérülési időt.

2.3. Az ellentmondások feloldásának lehetséges módjai

Láttuk tehát, hogy lehetőségeink, illetve vágyaink között a szűken vett szakmai érdek és a pénzügyi-gazdasági érdek között nem túl súlyos, de létező ellentmondás feszül.

Tréfásan azt is mondhatjuk, hogy a helyzet háborús, nevezetesen itt is három dologra lenne szükség... A továbblépés egyik lehetősége benne rejlik a hálózati rendszerben. Az integráció: szervezési formákkal, tanácsadó szolgálattal, érdekegyeztetéssel segíthet közös gondjaink megoldásában. Ha jól működik, és mentes a hierarchiától és a bürokráciától, akkor látszat-ellentmondássá válik, hogy bizonyos értelemben az önállóság ellen hat. Mértékét mindig csak a konkrét feladat szabhatja meg. Kikerülhetetlen a pénzügyi szakemberek köré-

ben is vitás kérdés, hogy az integráció velejárója-e az intézmények közötti pénzeszköz átcsoportosítás, tőke allokáció? Gond ez azért, mert nem időlegesen feleslegessé vált pénzek átadásáról van szó, a későbbi nyereségen való osztozkodás reményében, mint az iparvállalatoknál, hanem a költségvetésből kellene adni és később ugyanebből kellene visszafizetni is. Bonyolítja a helyzetet, hogy esetenként a két típusú (tanácsai és központi) költségvetési intézmény között történne a tranzakció. Elvileg nem szabad kizárni a lehetőséget, de csak nagyon indokolt, rendkívüli esetben szabad ehhez az eszközhöz nyúlni.

Jelenleg személyes kapcsolatok formális és informális csatornáin keresztül érvényesül az integráció. A tervcélok megvalósítása és ezen belül a gazdasági-műszaki színvonal emelése érdekében célszerűnek látszik egy rendszerszemléletű vizsgálat (figyelembe véve, hogy a tagkönyvtárak elsősorban saját intézményük moduljai, alrendszerei). Egy paradoxonnal élve, további információkra van szükségünk az információról. Az elemzés módot ad az információk alapjául szolgáló adathalmaz mennyiségének méréséhez (ne feledjük, hogy például a redundancia csökkentése is költségtényező). Tudjuk, hogy az információ-gazdaság mint magasszintű rendszer öntanuló és önszervező, ezért is gépesíthető, így egyben ez az elemzés alapot adhat egy gép-ember, gép-gép kommunikáció kialakításához is.

Evvel ismét elérkeztünk a kényes témához, a számítógéphez, amelyről meg kell próbálni félelmek, de mitizálás nélkül beszélni. Témánk, a gazdasági-műszaki ellátottság szemszögéből nézve is jelentős struktúra-váltást eredményez. Részben megváltoztatja az állomány-építés koncepcióját és kihatással van a műszaki eszközök, például a másológépek beszerzési politikájára. Gazdasági szempontból a gép-beszerzés speciális beruházás. Más esetben az idő függvényében nőnek a beszerzési költségek, még az egyszerű írógépek esetében is. A számítástechnikánál viszont - még vámrendszerünk torzító hatása ellenére is - fordított a helyzet. Ennek ellentmond viszont, hogy miután a leggyorsabban megtérülő befektetés, késlekedni sem szabad. A nem ésszerű takarékoság itt veszélyes félmegoldásokhoz vezet. Típuspéldája ennek: személyi számítógépek is csak rendszerbe állítva, háttértárolókkal kiegészítve képesek kezelni az adatállományt. Közkele-

tő félreértés az is, hogy létszámcsökkentést és így bérmegetkarítást eredményezne a technika bevezetése. Ellenkezőleg. Elég talán arra utalni, hogy a fejlett országokban az információs szektorban dolgozók száma az elmúlt 30 évben megháromszorozódott és ez a tendencia nálunk is megindult. Azt is tudni kell, hogy bár a végső cél a bizonyos munkafajtákra fordított idő és energia radikális csökkentése, mind az előkészítés, mind az áttérés időszakában többletmunkával kell számolni. Egy biztos, a számítástechnika bevezetésével kapcsolatos bármilyen lépés nagyon gondos előkészítést kíván, a távlati, stratégiai cél pontos meghatározását, az ehhez szükséges taktikai lépések ellentmondásmentes kidolgozását igénylik.

3. Az információ-gazdaság hasznáról

Végezetül néhány öngigazoló szót kell szólnunk munkánk hasznáról, hiszen pénzről beszéltünk, kiadásokról, költségekről, fejlesztési igényekről. Nehéz kérdés ez, amelynek elmélete, számítási módszerei csak az elmúlt esztendőben kezdenek ismertté válni a közgazdasági szakirodalomban. Kezdetben az egészségügyet (mint általában a politikai gazdaságtani értelemben vett harmadik szektor minden tagját) csak az állami költségvetés kiadási oldalához kapcsolódó, a pénzt elköltő, bár kétségkívül szükséges dolgoknak tekintették és ez még a szocialista országokban is így volt, szociálpolitikai okokkal megideologizálva. Később - és nagyon lassan lett elfogadott a nézet, hogy az úgynevezett emberi beruházás (az oktatásüggyel együtt) megtérülő kiadás, ha haszon nem is közvetlenül és a saját ágazaton, tárcán belül mérhető. A vizsgálatokat szovjet közgazdászok végezték el a tőkés költség-haszon analízisekkel, különféle mortalitási, morbiditási, csecsemőhalandósági indexekkel kiegészítve. Ugyancsak az utóbbi időben vált ismertté, hogy a tudományra, azon belül a humán tudományokra fordított összeg közvetett módon termelő erővé válik. Az meg szinte napjaink felismerése, hogy az információ-gazdaság önálló negyedik szektor egy társadalmi-gazdasági alakulaton belül, új gazdasági törvényszerűségekkel. Ezek után elmondhatjuk, hogy az orvosi könyvtár illetve a hálózat a maga sajátos helyzetével és munkájával sokszoros áttételen keresztül, de mérhetően hasznos.

Economic and technical supply of our libraries - II.

Péter FORGÁCS

The expansion of journals in the network of libraries related to the financial status of hospitals was quite satisfactory till 1986; however, one must take into account that in case of further increase of acquisition budgets, the librarian has to consider the importance of each issue. If the acquisition budget increases by 20%, the year budget of hospitals and universities will be enough only to maintain some constant collection. If the possibilities of purchasing a copying equipment will remain at the present level (one-half of the libraries of the network has a copying equipment), the supply of specialistst with literature will improve on the base of the existing publications, however, the collection will decrease.

The realization of network plans, namely, the maintainance of economic and technical level, demands system analysis concerning the utilization of the sources of information (its direction and velocity). For carrying out this plan - and again we touch here the same utterly important problem - introduction of computers is absolutely necessary.

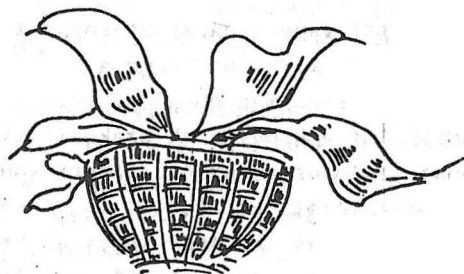

Экономическое-техническое снабжение наших библиотек 2.

Пётр Форгач

Увеличение фондов библиотечной сети /в основном это касается журналов/ по отношению к экономическому положению больниц было удовлетворительным до 1986г. Однако следует принимать во внимание, что при дальнейшем увеличении стоимости заказов библиотекарям придется все чаще решать вопрос о том, что заказываемый документ оправдывает-ли затраты, помешавшие на его заказ. Если стоимость заказа журналов возрастет на 20%, то увеличение годового бюджета больниц и институтов будет достаточно лишь для поддержания определенного постоянного уровня. Если закупка копирующих устройств сохранится на прежнем уровне, /в настоящее время половин библиотек, принадлежащих к сети располагает копирующими устройствами/, то снабжение врачей научной литературой из имеющихся в настоящее время источников улучшится, в то же время увеличение ассортимента журналов замедлится.

В интересах претворения в жизнь планов сети медицинских библиотек и достижения определенного экономико-технического уровня следует внедрить системный анализ по применению источников информации, по направлению и скорости тока информации, а для этого и тут мы опять касаемся этой темы - необходимо внедрение компьютеров.

VARGA Judit, a Soros-Alapítvány Könyvtári Programirodájának vezetője nem tudott a tájértekezleten részt venni, de a Programiroda közölte a legfontosabb tudnivalókat, amelyek a következők:

1/ A Soros-alapítványban a magyar egészségügy támogatása hangsúlyt kap:

a/ műszerek vásárlásához ad támogatást,

b/ amerikai és angol egyetemekre és kutatóintézetekhez szóló ösztöndíjakat ad angolul kifogástalanul tudó fiatal kutatóknak. A pályázóknak az ösztöndíj elnyerése előtt vizsgáznuk kell az általuk kutatott témában való jártasságukról.

2/ A Pécsi Janus Pannonius Egyetem az alapítványtól kiemelt támogatást kap, jó volna, ha a Pécsi orvostudományi Egyetem e tekintetben is felyenné velük a kapcsolatot.

3/ Az Alapítvány a vakok könyvtárait (illetve a könyvtári ellátással foglalkozó könyvtári részlegeket) különleges hagszalagokkal látja el. Ehhez az akcióhoz az Egészségügyi Minisztérium tekintélyes összeggel hozzájárult. A szalagok az egészségügyi szakszervezeti könyvtárakban és a megyei közművelődési könyvtárakban hozzáférhetők lesznek.

4/ A könyvrendelési program megváltozik. Az új előfeltételekről írásbeli értesítést küld a Programiroda.

5/ Másológép juttatás ügyében 1986 negyedik negyedében döntenek.

Vita

Többen szóltak hozzá Gaál Istvánné, a szegedi kórház gazdasági osztályvezetőjének gondolkodásra inspiráló előadásához.

A megyék közötti vagy tanácsai és központi intézmények közötti pénzügyi integráció bizonyára jót tenne a könyvtárügynek.

Ilyen kísérlete Csongrád megyében már volt a hálózati központnak, akkor sikertelenül. Ami a könyvtárak szakosított állománybeszerzését illeti, erre vonatkozóan országos gyűjtőköri kódex készült, amelynek mi elkészítettük a hálózati változatát is. A könyvbeszerzés azonban olyan csekély (országosan kb 4000 könyv az orvosi könyvtárakban), hogy a gyűjtőköri kódex szempontjait nem lehet érvényesíteni. A

könyvtárak szinte csak bázisműveket szereznek be, amelyek munkaeszközök és ezeknek állandóan kéznél kell lenniük, tehát könyvtárközi forgalomba eleve nem kerülhetnek. Megszívlelendő viszont az a javaslat, hogy ha valamely könyvtár régebben járatott folyóirat további megrendelését lemondja, a régebbi folyóiratévfolyamokat adja át olyan könyvtárnak, amely továbbra is járatja illetve újonnan megrendeli.

KIS-PÁL Sándorné (Gyulai megyei kórház könyvtára) kéri, hogy ha majd beindulnak az online szolgáltatások, az irodalomkutatási listákhoz mások is férjenek hozzá. Berlinben az IWIM e listákat körözi. Az OIK irodalomkutatási online jegyzékeinek a címét is megjelenteti a Gyógyszereink című folyóiratban és a listákról kívánságra másolatot ad, azonban egy terjedelmes leporellő másolására se nem csekély összegre rúg.

MARTON János (Szegedi Biológiai Kutatóintézet könyvtára) elmondja, hogy a számítógép megnöveli a szakirodalom iránti igényeket, ezek viszont csak jelentős háttérbázisról, nagyállományú könyvtárral teljesíthetők. Ilyen - minden eredetit nyújtani tudó könyvtár egy-egy szakmára vonatkozóan - Magyarországon egy sincs.

Marton ellene van a választékbővítés hálózati módjának, annak egy intézmény keretében kell végbemennie. A "főleség kontra magfolyóirat" hibás elképzelés. A "magfolyóiratok"-nak mindenképpen meg kell lenniük.

A szerkesztő megjegyzi: Itt félreértés van. Sem az előadók, sem a hálózati beszerzési politikát irányító hálózati központ munkatársai nem képviselik a "főleség kontra magfolyóirat" álláspontot.

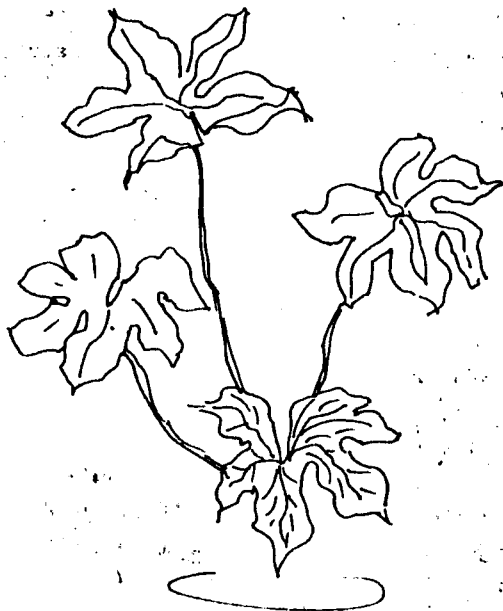
Marton János a gazdasági szakemberek előadásaihoz azt a megjegyzést fűzi, hogy azok a jó könyvtárosok, akik sokat kérnek. A jó szakirodalmi ellátásban nehéz a könyvtárközi kölcsönzésre támaszkodni. Minél teljesebb jó állománynak kell lennie a szakma kijelölt nagykönyvtárában, hiszen a helyben olvasókat is ki kell szolgálni.

Szerinte egyébként nem a szakirodalmi dokumentumok árát emelik függetlenül a dokumentum változásaitól. A folyóiratok terjedelme nő, ezért drágábbak. Más kérdés, hogy mi a reális értéknél jóval drágábban jutunk a dokumentumokhoz, mert a Kultura Vállalat a dollárt igen magas átszámítási kulcson (1 dollár = 81,-Ft) érvényesíti.

NOVÁK Zoltánné (Nyíregyházi megyei kórház könyvtára) véleménye a Martonéval ellentétes. Szerinte a könyvtárközi együttműködés minden-
nél fontosabb, de amíg "az én házam az én váram" olvasói szemlélet
érvényesül, nem lehet előre lépni.

VÁSÁRHELYI Pál (SZTAKI, Budapest) elmondja, hogy a választék széle-
sítése a példányszám csökkentése mellett tovább már nem folytatható.
Ez egyébként nem magyar probléma, lépten-nyomon találkozni vele kül-
földön is. Megkérdezi, nem volna-e realitása a "kis határmenti"
együttműködésnek, például közel levő nagyobb könyvtárak között. Egy-
más között cserélhetnék valamilyen hordozóra vett dokumentumaikat. A
megoldás a microfiche visszagyártó-másoló készülékek működtetése,
de közönséges papírra (és nem cinkoxidos papírra) másoló gépeket
kell beszerezni. A mikrofilm leolvasók használatára nem tudjuk az
embereket rávenni.

A szerk.: Az utóbbit többéves hálózati szervezési tapasztalatunk is
aláhúzza.

Discussion

Several comments to the inspiring lecture of Mária Gaál, chief economist of the Szeged Hospital are mentioned. Financial integration between the counties, councils and central institutions would improve the situation of libraries. Such an experiment was already carried out in the county of Csongrád, though unsuccessfully. As far the scientific field-determined acquisition of journals is concerned, codex of collection interest was worked out for the whole country and for the network. However, the acquisition of books is so low (about 4000 books in the medical libraries of Hungary) that such a codex loses its role. The libraries get only the basic books necessary for their everyday work, so they cannot be used in the interlibrary loan. It is worthwhile mentioning the suggestion that if the library does not need some journal previously ordered, it should pass it further to other libraries which can still use it.

E.Kis-Pál (Library of the County Hospital in Gyula)

If the on-line service starts, let there be a possibility for others to study the lists of literature research. For instance, IWIM in Berlin is circling these lists. The on-line list of OIK is published in the journal entitled Gyógyszereink ("Our drugs"); the list can be copied, but the price of this rather long lists is high enough.

J.Marton (Library of Biological Research Center in Szeged)

Computerization will increase literature demands, however, it can be realized only with serious background base in big libraries. Libraries which could supply original information in a definite field of science do not exist in Hungary. J.Marton does not agree with the network method of the collection increase; he rather suggests it should be performed within each institution. "Larger collection contra nucleus journal" is an erroneous theory, - he claims. Nucleus journal are to be available everywhere.

Editor's comment: It is a misunderstanding: neither the lecturers, nor the representatives of the network center who determine the policy of the network acquisition do support this theory.

J. Marton Comments on the lecture of the economists, namely that a good librarian is a one who asks much. The interlibrary loan cannot serve a good base for an adequate literature supply. Big specialized library is supposed to have as much journals as possible in order to provide literature for the users.

He believes that the price of documents increases independently of their type and is rather determined by the increased volume of journals. It is another question that we have to pay much more for documents, compared to their real value, for the rate of a dollar at Kultura Company is 81 Ft.

K. Novák (County Library in Nyíregyháza)

In contrast to J. Marton she claims that interlibrary cooperation is extremely important. The viewpoint of the "own" library reduces the possibilities of development.

P. Vászárhelyi (SZTAKI, Budapest)

Simultaneous expansion and decrease of the number of issues cannot be continued. It is not only a Hungarian problem, it can also be traced abroad. He suggests collaboration at border regions, for instance, between the big libraries of neighbouring countries. The exchange of recorded documents would be useful. A "microfiche" re-magnifying copying equipment would solve the problem; copying would be performed on a common (and not zinc oxide) paper. People do not generally use the microfilm-reading equipment.

Editor. Summary of the experiences of the previous years concerning the organization of the network.

ДИСКУССИЯ

Несколько комментариев к докладу Марии Гал, руководителя экономического отдела больницы в г. Сегед:

Финансовая интеграция между областями, советами и центральными учреждениями безусловно, пошла бы на пользу библиотекам. Такой эксперимент уже был проведен в сетевом центре области Чонград, правда, в то время, безуспешно. Что касается специализированного разделения заказов для фондов библиотек, то с этой целью был создан государственный собирательный кодекс. Мы подготовили и сетевой вариант такого кодекса. В то же время закупка книг находится на таком низком уровне /около 4000 книг в медицинских библиотеках во всей стране/, что аспекты, рассмотренные в таком кодексе переставт играть роль. Библиотеки заказывают, в основном, лишь самые необходимые книги, которые находятся постоянно под рукой и, таким образом, не участвуют в межбиблиотечном обмене. Интересным является предложение того, что при отказе от ранее заказанных изданий их следует передать другим библиотекам, где они могут быть полезны.

Э.Ким-Пал /библиотека областной больницы г. Дьюла/

спрашивает, в случае организации услуг по типу on-line, можно-ли использовать этот список и другим. В Берлине в такой список издается. On-line список литературы Медицинского Информационного Центра /названия/ публикуется в журнале "Наши лекарства"/Gyógyyszerleírak. По желанию можно изготовить копию этого списка, однако стоимость этого довольно длинного списка достаточно велика.

Я.Мартон /библиотека биологического научно-исследовательского Института г.Сегед/

Внедрение компьютеров повысит интерес к научной литературе, что возможно лишь при существовании хорошей базы и хороших больших библиотек. Таких библиотек, способных предоставлять оригинальные издания по какой-либо специализированной области, в Венгрии пока не существует.

Я.Мартон не считает целесообразным сетевой метод расширения ассортимента. Он считает, что такое расширение должно происходить в рамках учреждений, а теорию "ассортимент против основных журналов" ошибочной. Основные журналы всегда должны быть под рукой.

Комментарий редактора: В данном случае произошло недопонимание. Ни

докладчики, ни представители сетевого центра, составляющие политику заказов новых изданий, не придерживаются вышеупомянутой теории.

Я.Мартон: комментарий к докладу экономистов: хорошим библиотекарем считается тот, кто имеет высокие требования.

Для хорошего удовлетворения читателей литературой межбиблиотечный обмен недостаточен. Специализированные большие библиотеки должны располагать собственным хорошим фондом для читателей, пользующихся этой библиотекой.

Он считает, что стоимость документов увеличивается в связи с увеличением их объема. С другой стороны, мы получаем эти документы по цене, значительно более высокой, чем их реальная стоимость, так как предприятие "Культура" пересчитывает доллар по высокому тарифу: 1 доллар - 81 форинт.

К.Новак: /областная библиотека г. Ниредьхаза/

Ее мнение расходится с мнением Я.Мартона. Межбиблиотечное сотрудничество очень важно, а принцип "мой дом - моя крепость" препятствует дальнейшее развитие.

П.Вашархей: /ТАКИ, Будапешт/: нельзя дальше продолжать расширение ассортимента при сокращении количества изданий. Это не только проблема, характерная для Венгрии, с ней часто можно встретиться и за границей. По его мнению создание "пограничного" сотрудничества между крупными библиотеками городов соседних стран было бы полезным, давало бы возможность обмена документами и носителями информации. Большую помощь оказали бы увеличительнокопирующие устройства Microfiche. На обычную /а не цинк оксидную бумагу/ копирующие установки тоже помогли бы разрешить эту проблему. Читатели не любят пользоваться установками для чтения микрофильмов. Редактор подчеркивает опыт организации сети библиотек за последние годы.

K ö n y v t á r o s a i n k í r j á k

A referálás jövőjéről

KOLTAY Tibor

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár,
Budapest

Az eredeti közlemény szerzőjétől az információk lehetséges felhasználójáig vezető kommunikációs lánc egyik fontos eleme a referálás. (1)

Folyamatának végtérmeke a referátum (szinonímái közül csak egyet említsünk meg: abstract) a másodlagos dokumentumok közül a legnépszerűbbek közé tartozik. Hogy jövőjével foglalkozhassunk, jelenét is válaszolnunk kell. A jelenben betöltött szerepéről, funkciójáról ugyanis viták gyűrűznek.

Egy bizonyos: betölthet jeladó (szignaletikus) funkciót.

Ez eredetileg úgy alakult ki, hogy a folyóiratokban a cikkek mellé tett referátumok segítségével szolgáltak az olvasónak abban, hogy eldönthesse, érdemes-e az egész cikket elolvasnia. Ez a funkció meg is maradt, sőt a másodlagos információforrásokban is - elsősorban referáló lapokban - tovább él.

A referátum felhasználásának második lépcsőfoka vi sszakeresésben való hasznosítása. Az információkeresés indexek és referátumok együttes felhasználásával lehet igazán eredményes. A két eszköz közül egyik sem nélkülözhető. A keresés első lépésében viszonylag nagy számú témába vágó közleményt kapunk. Ezekből a legfontosabbakat már a referátumok segítségével lehet kiválasztani. (2)

A referátum funkcióját érintő viták akkor éleződnek ki igazán, ha a harmadik lépcsőfokhoz érünk és feltesszük a kérdést: Helyettesítheti-e a referátum az elsődleges dokumentumot; feleslegessé teszi-e az eredeti közlemény elolvasását?

A visszakeresésre szolgáló referátumok esetén ez kevéssé képzelhető el, bár az adott tudományterületen való általános tájékozódáshoz az eredeti elolvasása nélkül is hozzásegítenek.

Igazán helyettesíteni az elsődleges dokumentumot a zűk, specifikus információt kielégítő referátumok tudnak. Ezek egy-egy konkrét kutatási feladat megoldásában segítenek. A kutatási feladatnak ismertnek kell lennie a referens előtt is, sőt gyakran maga is az adott probléma szakembere. (3) Ez azt is jelenti, hogy a referátum funkcióját - minden más dokumentumhoz hasonlóan - felhasználásának mikéntje határozza meg. (4) Az elsődleges közlemény szerzője által írt ún. autoreferátumok nem jöhetnek számításba. A célzott referáláshoz feltétlenül speciálisan képzett szakemberre, referensre van szükség.

A jövőre vonatkozó elképzelések között szerepel a referátum előállításának automatizálása. Számítógéppel készített, összefüggő szövegeként olvasható referátumok előállítására igen sok kísérlet történt már és jelenleg is folynak ezen a területen kutatások. (5)

Az automatizálás szempontjából persze elsősorban a visszakeresést segítő referátumok jöhetnek számításba.

Lesz-e a jövőben egyáltalán szükség referátumokra? Megvalósulhat-e a következőkben felvázolható fejlődés?

1. A géppel olvasható és a nyomtatott másodlagos dokumentumok párhuzamosan léteznek.
2. Új, csak géppel olvasható másodlagos dokumentumok, szolgáltatások jelennek meg.
3. A géppel olvasható és a nyomtatott elsődleges dokumentumok párhuzamosan léteznek.
4. Új, csak géppel olvasható másodlagos dokumentumok jelennek meg.
5. Eltűnnek a nyomtatott másodlagos dokumentumok.
6. Eltűnnek a nyomtatott elsődleges dokumentumok (a folyóiratok).
7. Eltűnnek a mai értelemben vett másodlagos dokumentumok. (6)

Bár az előzőekben felvázoltakból az első két lépés lényegében már megvalósult és a harmadik fázis is elkezdődött, nehezen képzelhető el, hogy minden megvalósuljon.

Ebben a jóslatban ugyanis több tényezővel nem számolnak.

Nem veszik például figyelembe azt, hogy a dokumentumok teljes szövegének tárolásához (táblázatok és ábrák nélkül) hússzor akkora tárházra van szükség, mint a referátuméhoz. (2)

Nem számolnak a nyelvi barrierrel sem. Adatbázisok számára, meghatározott nyelven referátumokat, indexeket viszonylag könnyen elő lehet állítani, de az eredeti közlemények jelentős részét is le kellene fordítani az adatbázis nyelvére, hiszen nem feltételezhetjük a felhasználóról, hogy angolul, franciául, németül, svédül, csehül stb. egyaránt ért. Nagy mennyiségű szöveg fordítása pedig csak a gépi fordítás segítségével képzelhető el. Ennek megoldása azonban legalább olyan távoli, mint az automatizált referálásé. Mindezeken túl is, az elsődleges dokumentum szövegéhez való online hozzáférés nem pótolhatja a másodlagos dokumentumokat, funkciója nem azonos azokéval.

A dokumentumhoz vezető úton tehát továbbra is a referátummal fogunk "közlekedni".

Irodalom

1. Skolnik H.: Historical development of abstracting. J.Chem.Inf. Comput. Sci. 1979, 19, 215-218.
2. Rowlett R.J.Jr.: Abstracts and other information filters. J.Chem. Inf.Comput.Sci. 1985, 25, 159-163.
3. Giljarevszkij R.Sz.: Perspektivnija vidi nauceno-informacionnoj dejatelnoszti. NTI. sz.2. 1985, 1, 1-8.
uő. Perspektivische Methoden der wissenschaftlichen Informations-tätigkeit. Informatik (Berlin), 1985, 32, 6,8, 8-11., 30.
4. Bljumenau D.I.: Problemi szvjortivanija informacii. Leningrad : Nauka. 1982.
5. Itogi nauki i tehnik. sz. Informatika. t.7. Avtomatizacija indeksirovanija dokumentov. Moszkva : VNIIMI, 1983.
6. Lancaster F.W., Neway J.M.: The future of indexing and abstracting. J.Am.Soc.Inform.Sci. 1982, 33, 3, 183-189.

The future of abstarcting

Tibor KOLTAY

In the article are shortly elucidated the alerting and cognitive functions of abstracts and their role played in retrospective search. It is stressed that the conception of disappearance of secondary documents is far not wholly grounded.

It is concluded that the future of abstracting, an extraordinary important type of information service, can be grounded in its differentiation according to its function in use.

Будущее реферирования

Тибор Колтаи

В статье кратко освещаются сигнальная и познавательная функции реферата и его роль в ретроспективном поиске.

Подчеркивается, что представления об исчезании вторичных документов далеко не обоснованы полностью.

Устанавливается, что в основу будущего реферирования, этого чрезвычайно важного вида информационного обслуживания лежит его дифференциация по читательскому назначению.

XX

K ü l f ö l d i t a n u l m á n y u t a k

XX

Tapasztalatok a Német Demokratikus Köztársaság orvostudományi információs intézetében (IWIM)

IMRÉNYI Tiborné

Szegedi Város Kórház-Rendelőintézet

Igazgató: dr. Bánfalvi Géza

1986. október 13-18-ig az OIK megbízásából tanulmányúton vettem részt az Institut für Wissenschaftsinformation in der Medizinben Berlinben. A Következőkben néhány tapasztalatomat írom le.

Magának az IWIM-nek a könyvtára kicsi, 30 m²-en elhelyezkedő, inkább kézikönyvtár, néhány száz informatikai kézikönyvvel és orvosi folyóirattal. 4-5 személy részére helybenolvasás is lehetséges s a cikkmásolás is egy ún. Secop típusu, az NDK-ban gyártott másológéppel s van a helyiségben mikrofilm leolvasó is.

Dr. Horst Sonntag ismertette az ország meglehetősen szövevényes információs és könyvtári rendszerét s azt, hogy ebben a rendszerben az IWIM hol helyezkedik el. Az NDK könyvtárügyét erős decentralizáltság jellemzi. Maga a nemzeti könyvtár is két városban van: Berlinben és Lipcsében. Mindkét helyen orvosi könyveket és folyóiratokat is gyűjtenek: Lipcsében a német, Berlinben a külföldi irodalmat. Az utóbbi könyvtár az országon belüli és a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésnek is központja. Az említett két könyvtáron kívül még jelentős pszichológiai tárgyú irodalom is van a drezdai általános gyűjtőkörű, 4 millió kötetes könyvtárban.

A Felsőoktatási Minisztérium felügyeletével az egyetemeken és a klinikákon 170 orvosi könyvtár működik, míg az IWIM-hez tartozó orvosi könyvtárak és információs központok száma 444.

Az erős decentralizáltságon enyhített, hogy 1975 óta az IWIM-hez tartozó könyvtárak 16 regionális központ köré tömörültek. E központok állománya 20-100 ezer kötetig terjed. Ahol új megyei kórház létesült, annak a szakkönyvtárát az IWIM által kidolgozott minimum-program szerint rendezik be, felszerelése, személyi ellátottsága is az IWIM által kidolgozott normákhoz igazodik.

A regionális központok gépi felszerelését az IWIM két lépésben oldotta meg: 1978-ig microfiche leolvasókkal és visszanyagytó-másoló gépekkel szerelte fel őket; majd a nyolcvanas évektől kezdve másoló-gépekkel. Az IWIM sok esetben megmarad a másológép tulajdonosának, a berendezéseket csupán kölcsönzi a hálózat némely könyvtárának. Praktikus megoldásnak tűnik, hogy az IWIM-nek, a hálózati központnak a legelterjedtebb másológépekhez, a Rank-Xerox 3107-ekhez jelentős központi alkatrész raktára van. Innen pótolják a vidéken meghibásodott gépek alkatrészait is.

Központi feladat volt még a regionális központok ellátása Index Medicusszal is, eredmény, hogy ma már csak két regionális központból hiányzik.

Magában a központban intenzíven foglalkoznak irodalomkutatással hagyományos módon és számítógéppel egyaránt. 1982 óta az intézetnek a stockholmi Karolinska Institutethez van online kapcsolata. Évente kb 900 retrospektív bibliográfiát állítanak össze ily módon. Az online irodalomkutatás költségeit az Egészségügyi Minisztérium viseli, a szolgáltatás a felhasználó kutatók számára ingyenes. Takarékosági okokból az online bibliográfiák 80%-át offline kérik meg s a kinyomtatott bibliográfia általában 1 hét alatt meg is érkezik.

Az Információs Osztály állítja össze 3-4 évente az orvostudományi folyóiratok lelőhelyjegyzékét Wo sind Welche címen. A 7. kiadást 1981-ben jelentették meg a Deutsche Staatsbibliothekkel közösen. Ebben 2339 orvosi és határterületi folyóirat szerepel, jelenleg azonban kb 2900 jár az országba. A lelőhelyjegyzék bibliográfiai apparátusa: folyóirat rövidítésjegyzék és szakmutató, az utóbbi szakmánként nem csak sorszámra utal, hanem fel is sorolja az országban fellelhető valamennyi szakmához tartozó lapot. Az osztályzáshoz a Medik rubrikátorát alkalmazzák, ez az NDK könyvtárhálózatban egyébként is elterjedt szakrendszer. Az új könyvtárakban a szakkatalógus

és a könyvek elhelyezése is a rendszer szerint történik. Ehhez az IWIM Medinform részlege is sok segítséget adott: a rubrikátort megküldték valamennyi tagkönyvtárnak. Ezt a rendszert alkalmazzák a MOB NDK-beli megfelelőjénél is. Ez az osztály állítja ui. össze a Medizinische Fachbibliographie der DDR című összeállítást, amelyet 1971 óta készítenek. Kezdetben a DDR Medizin Report függeléke volt, 1984 óta önálló kiadvány. 1984-ben 2, 1985-ben 4, 1986-ban 2 száma jelent meg 390 példányban. A közeljövőben áttérnek a számítógépes előállításra.

A Medinform tagországok együttműködésére térve külön hangsúlyozták, mennyire hasznosak és népszerűek az NDK-ban az OIK gyorstájékoztató kartonszolgálatai. A Medik adatbázisnak eddig inkább csak adatokat szolgáltatottak, mintsem hogy használták volna. Ürülne nek, ha a szófiai adatbázissal online kapcsolatba tudnának kerülni.

Az IWIM a 16 regionális központ és a 20 kutatóintézet könyvtárosai számára rendszeresen tart továbbképzést. A mi tájértekezleteinkhez hasonló rendszeres megmozdulásaik nincsenek, mint mondják, főként az elszállásolási nehézségek miatt. Az IWIM hálózati osztálya a képzésen kívül módszertani segítséget nyújt a könyvtáraknak, ami főként az új kórházak könyvtáraiban fontos a már említett minimumprogram megvalósítása miatt. Ha egy könyvtár új külföldi folyóiratot akar rendelni, ahhoz az IWIM hálózati osztályának beleegyezése szükséges. Az IWIM a tagkönyvtárak számára bizonyos folyóiratokat rendszeresen megvásárol, másokat köröz a hálózatban. Így találkoztam például Karl Marx Stadt megyei kórházának könyvtárában a Current Contentsnek 5 könyvtár számára folyamatosan körözött számával. Mielőtt a példányokat elküldenék az első állomásra, az IWIM-ben microfichere veszik, hogy esetleges elkallódásuk esetén pótolhatók legyenek.

Nagy szerepet játszik az NDK orvosi könyvtárainak életében a lipcsei könyvvásár, ti. minden év március első napjaiban a legnagyobb hazai és külföldi kiadók elhozzák ide legújabb kiadványaikat s ekkor igen kedvezményes áron lehet hozzájuk jutni (ilyenkor például a nyugatnémet márkát a keletnémettel 1:1-ben számítják és a többi valuta is igen kedvezményezett). E könyvekért nagy harc folyik. Hogy

mely könyvtár kapja meg ezeket a könyveket, azt az IWIM, a Felsőoktatási Minisztérium és az Akadémia együttesen dönti el.

A hálózati osztály a könyvtárakról 4 évente készít összehasonlító statisztikát. Ehhez legközelebb 1987 végén küldik ki a kérdőíveket és ezeket majd 1988 áprilisában gyűjtik össze. Az adatokat a Medizinische Bibliotheken und Informationsstellen in der DDR. c. kiadványban teszik közzé. Ugyanezen az osztályon dolgozták ki az új kölcsönzési szabályzatot, amely a közeljövőben lép életbe. Van egy érvényben lévő, általános könyvtárakat érintő kölcsönzési szabályzat, de annak érvényesítése mellett nehézkes a kölcsönzés, gyakran 6 hetet is igénybe vesz egy-egy dokumentum útja. Az új szabályzat csak az orvosi könyvtárakat fogja érinteni.

Módor nyílt meg a Karl Marx Stadt-i megyei kórház könyvtárának a meglátogatására is.

A 300 000 lakosú város az NDK negyedik legnagyobb városa - régi neve Chemnitz. A háborúban nagy része elpusztult, ma szép modern város lett. A 770 ágyas kórház építése 1981-ben fejeződött be és 1982-ben nyílt meg az új könyvtár. A kórház folyosóin ragyogó tisztaság mindenütt. Maga a könyvtár az emeleten van, szép modern berendezéssel. 26 ezer kötetnyi állományából 11 ezer a folyóirat. 10 könyvtárosi státuszuk van, ebből 9 betöltött. Az állomány a kórházi vezető könyvtáron kívül még 4 nagyobb és 5 kisebb tagkönyvtár között oszlik meg a város különböző pontjain. A könyvtárosok közül 5 fő a vezető könyvtárban 4 a tagkönyvtárakban dolgozik. A kisebb tagkönyvtárakban megbízott orvos kezeli az állományt. Kevés a jelentkező a könyvtárosi állásokra - az ipari szakkönyvtárakhoz képest itt alacsonyabb a fizetés -, sokan csak részmunkaidőt vállalnak a kisgyermekes anyák közül. Maga a vezető könyvtárosi állás jó ideje betöltetlen a központi könyvtárban.

Jó a könyvtár gépi ellátottsága: microfiche-t is tud készíteni, katalógus cédula sokszorosítója is van - bár a másolat minősége nem túl jó. Az állomány nagyobbik része nyitott polcokon a rubrikátor szekrendjében áll a nagy könyvtárhelyiségben, a régi könyvek, folyóiratok zárt felismerőrendben találhatók.

Katalógusai sokszempontú visszakeresést biztosítanak - még a tartalomjegyzéket is feldolgozzák a folyóirat katalógusban. Külföldi könyvbeszerzésük igen komplikált - többlépcsős engedélyeztetés után történik. 200 folyóirata közül mintegy 100 a külföldi. Néhányat - így a Current Contents-t is az IWIM-től kapja 1-1 hétre kölcsön folyamatosan. Meglévő folyóiratait az intézményen belül körözi. Kölcsönzési nyilvántartásának alapja 3 példányos kölcsönzőlap.

Bár itt van a megyei kórház, az orvosi könyvtár mégsem lét el megyei felauatokat, ezeket továbbra is Zwickauba oldják meg. Ott adják ki a megye új beszerzésű könyveinek listáját és nekik kell engedélyezni először az új külföldi megrendeléseket.

Karl Marx Stadt régi kórházának könyvtára most az új kórházi könyvtár tagjaként működik. Amikor képet mutattam a szegedi könyvtárról, csodálkoztak rajta, hogy új könyvtár létre hagyományos a berendezése, galériás megoldással régi teremkönyvtár hangulatát idézi. Amikor elmeséltem vonzalmamat a klasszikus olvasóterek iránt, beiktatták a programomba a régi kórházi könyvtár meglátogatását. Nagy élményt jelentett... Mennyezetig érő üvegezett szekrények, kandalló mellett régi állólámpa, faburkolat. Mintha a múlt századba léptem volna vissza.

Látogatásom utolsó napján a berlini nemzeti könyvtárat, a fennállásának 325. évfordulóját ünneplő Deutsche Staetbibliothek hatalmas intézményét tekinthettem meg. A főváros legrégebb tudományos könyvtárát 1661-ben alapították, akkoriban mintegy 21 ezer kötetnyi nyomtatott és 1800 kéziratos állománnyal. Ma 6,6 millió kötet a hagyományos könyvtári dokumentumok száma, 1,3 millió az egyéb gyűjteményhez tartozóké (kéziratok, hanglemezek, térképek, ősnymtatványok, ex librisek etc.)

A nemzeti könyvtár Berlin legszebb helyén, az Unter den Linden útján a Humboldt Egyetem és a követségek szomszédságában, századunk tízes éveiben emelt szép klasszicista épületben kapott otthont.

Különgyűjteményei közül a térképek tárá és a zenei részleget tekintettük meg. Jelentős orvostudományi anyaggal is rendelkezik, könyvekkel és kurrens folyóiratokkal is, amelyeket más természettudományi könyvekkel együtt bocsát a közös olvasóterembe látogatók rendelkezésére.

Az előcsarnokban megtekinthettük a könyvtár történetének jubileumi kiállítását.

Életem első külföldi tanulmányútjának tapasztalatait mindennapos könyvtári munkámban igyekszem majd hasznosítani és remélem, hogy orvosi könyvtáros olvasóink is kapnak beszámolómból ötleteket.

Prágai tapasztalatok

PREPOK Ferencné

Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára, Budapest

Igazgató: Vilmon Gyuláné

Az a megtiszteltetés ért bennünket az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár részéről, hogy 1986. október 27-től november 1-ig kolléganőmmel Dr. Rózsa Györgynével tanulmányúton vehettünk részt a Prágai Ústav Vedeckých Lékařských Informací (UVLI) intézményében.

Több mint 20 éve vagyok könyvtáros, mindig nagy érdeklődéssel ismerkedem meg ismeretlen könyvtárakkal, azok könyvtári rendszerével, felépítésével. Nekem, mint a SOTE Központi Könyvtár olvasószolgálatának vezetőjének, tanulmányúti feladatomban a könyvtárak olvasószolgálatának megismerése volt.

Az ÚVLI-ban előtűntek már többen jártak a hazai kollégák közül, tapasztalataikról az Orvosi Könyvtárosban olvashattunk.

A látogatás során többek között megismerkedtünk Vladimír Berka (the Chief of Stock and Inventory Department) vezetőjével. Látnunk kellett, a könyvtár nagy problémája - a hazai viszonyokhoz hasonlóan - a helyszűke. A cseh kollégák éppen úgy szoronganak a szűk helyiségekben, mint általában a hazai nagykönyvtárak dolgozói.

A könyvtár állományáról statisztikai adatokat kértem. Úgy vélem, érdekes összehasonlítást végezni az ÚVLI, az OIK, és a SOTE viszonylatában.

Könyvtár állománya 1985. december 31-ig

	<u>UVLI</u>	<u>OIK</u>	<u>SOTE Közp.K.</u>
könyv	75.000	12.400	80.700
folyóirat kötet	95.000	15.700	62.500
egyéb dokumentum	22.000	33.500	82.100

Kölcsönzés (1985. adatok)

	<u>ÜVLI</u>	<u>ÖIK</u>	<u>SOTE Közp.K.</u>
Könyv	10.095	1.209	
Folyóirat	19.291	2.454	13.895
Helyben olvasott dokumentumok száma	15.440	4.020	146.489
Bemutató-terem részére kölcs.dok.	18.778		
Reprográfiai szolgálat részére	432		
	64.043	7.683	160.384
Beiratkozott olvasók száma	8.500	394	6.142
Könyvtárlátogatók száma	15.000	2.864	34.461

Az ÜVLI Könyvtárban a beérkezett dokumentumokról 800 értesítést küldtek az érdekelteknek, felszólítást viszont több mint 8000-t.

Könyvtárközi kölcsönzés (1985.)

	<u>ÜVLI</u>	<u>SOTE Közp.K.</u>
Beérkezett		
kérés	7.629	7.555
elküldve könyv	1.062	3.555
" folyóirat	1.732	
továbbküldött kérdés	2.081	1.115
hozzáférhetetlen, visszaküldött kérdés	1.293	
Beérkezett összes		
xerox igény	23.076 kérdés	2.885 kérdés ^m
ebből elkészült (fi. cikk, könyvfejezet)	22.721 "	2.885 "
másolatban	190.000 old.	24.339 old. ^m

■/ ez az adat csak a postán érkezett kérést tartalmazza. Ezen kívül a SOTE Központi Könyvtára több mint 226.000 oldal másolatot készített./

Visszatérve az UVLI munkájára, a xerox másolatok oldalankénti díja 1,4 korona, de ha az olvasó azonnal kéri: 2,- korona. (Mintegy 30-35%-os felárat fizet az olvasó.) Intézetek átutalással - a hazai pénzügyi-fizetési rendszerekhez hasonlóan - fizetnek. A könyvtár 13.000 bibliográfiai és faktoográfiai információt adott 1985-ben.

Évente az UVLI 3,5 millió csehkoronát fordít könyv és folyóirat beszerzésre, a SOTE Központi Könyvtára 8,5 millió forintot.

Összesen 1300 folyóirat jár a könyvtárba, ebből tőkés 720 féle. Érkeztetésük kardex rendszerű. A folyóiratokat 14 napra kölcsönzik - csak a kötötteket - az utolsó két év állománya füzetekben található, ezeket csak kivételes esetekben adják kölcsön 3 napra. A tőkés relációból származó folyóiratoknál állandó használati vizsgálatot folytatnak. A dátumos úrlapokat a folyóirat borítójára ragasztják, csak kötéskor tépik le. Évente összegezik a kapott információt. Sajnos az nem derült ki a beszélgetésekből, hogy az információk miként befolyásolják a rendeléseket. A könyveket 1 hónapra adják kölcsön.

Katalógusaik: szerzői betűrendes, tárgyszó és ETO rendszerű azakkatalógus.

Irodalomkutatókat az Excerpta Medica mágnesszalagjai alapján (SDI szolgáltatást) végeznek. E témáról a beszámolót Dr. Rózsa Györgyné kolléganőm készítette el. Itt csak annyit szeretnék megemlíteni, hogy az Excerpta Medica adatbázisából kapott információk 48%-a található meg az országban. A fontos magfolyóiratok, amelyeket az Excerpta Medica ajánl, mintegy 84 %-ban fedik le az országban található folyóiratokat.

Ha a kérés olyan irodalomra vonatkozik, amelyik nem található meg az országban, akkor könyvtárközi kölcsönzés útján 2-3 hét alatt Amszterdamból megkapják.

Tanulmányútunk következő állomása az Institut Klinické a Experimentální Medicíny (IKEM) volt. Ennél az intézetnél a hagyományos dokumentum feldolgozás kisebb mérvű, mint a számítógépes. Kölcsönözni csak könyveket lehet, folyóiratot csak hétvégre adnak kölcsön,

de a szükséges cikkhez 15 oldalig, naponta másolat formájában ingyen juthat egy-egy olvasó.

A kutatóintézet gépparkja minden igényt kielégít:

- xerox gépek
- mikrofotó készülék
- technikai fotó készülék
- röntgen készülék
- offszet sokszorosító
- kötészeti gépek

Végül a Károlyegyetem általános orvostudományi tanszékének Központi Könyvtárát tekintettük meg. A könyvtár hagyományos módszerekkel, feldolgozási rendszerekkel dolgozik. Inkább a hallgatók kéréseit elégítik ki, amelyek a tankönyvekre, jegyzetekre szorítkoznak. Irodalomkutató az Index Medicus alapján végeznek. Évi költségvetésük 2.200.000 csekkorona, melynek felét a külföldi folyóiratok és könyvek vásárlására, a másik felét az országban megjelent könyvekre, tankönyvekre vételére fordítják.

Az Egyetem Kari Könyvtárába 872 folyóirat jár, ebből 411 nyugati - 140 folyóirat microfichen található.

Különbs, hogy a hallgatók nem tudnak jegyzetet ill. tankönyvet vásárolni, ezt a könyvtárnak kell biztosítania.

Kölcsönzési rendszerük kétkártyás. 1/ olvasó szerinti,

2/ raktári jelzet szerinti.

A beszerzést a Kari Könyvtár végzi, feldolgozza a beérkezett irodalmat és kiküldi a hozzá tartozó intézeteknek, klinikáknak. Közvetlenül az orvosokkal a klinikai könyvtárosok tartják a kapcsolatot, ők keresnek irodalmat, vagy bármely más bibliográfiai adatkiegészítést ők végeznek. Az olvasó kérésére a klinikai könyvtáros retrospektív bibliográfiát is összeállít különböző folyóiratokból. A Kari Könyvtár szerepe központi feldolgozás, nem pedig közvetlen kapcsolat a kutatókkal. A Kari Könyvtár és az ÖVLÍ együttműködése szoros.

Összegezve a tanulmányút tapasztalatait, megállapítható, hogy a fenti könyvtárakban megasszintú a gépesítés, s az információellátásban nagy szerepe van a központi szolgáltatásoknak, amelyek térítés nélkül kerülnek a felhasználókhoz.

Beszámoló az orvosi könyvtárosok 1. európai konferen-
ciájáról. Brüsszel, 1986. október 22-25.

A konferenciát az Egészségügyi Világszervezet, az Európai Közös Piac egyik bizottsága és a belga könyvtáros-egyesület szervezte. Magyarországot Benda Mária képviselte.

Az orvosi könyvtárosok európai együttműködésének, konferenciájának gondolata az orvosi könyvtárosok 5. világkongresszusán vetődött fel, ahol az európai orvosi könyvtárosok 50 fős csoportja egy japán kolléga sugalmazására külön megbeszélést tartott arról, hogy az európai orvosi könyvtárosok egy szervezetbe tömörülve létrehozhatnák a különböző fejlettségű (bár sok más földrészhez képest nem elmaradott) orvosi könyvtárak együttműködésének modelljét, amely más régiók számára is mintául szolgálhatna. Az Egészségügyi Világszervezet könyvtárának képviselője, Ursula Hausen volt az, aki a gondolatot tette valósággá, megkereste az Európai Közös Piac bizottságát és közösen elhatározták, hogy a konferenciát 1986-ban Belgiumban rendezik meg, azért, mert számos neves belga orvosról lehet számit adni és nem utolsó sorban Belgiumban működött az első világbibliográfia két megtervezője, az Egyetemes Tizedes Osztályozás két megteremtője: Paul Otlet és Henri Lafontaine.

Egy ilyen konferencia rendezéséhez sok anyagi és technikai eszköz szükséges, így mecénásokat kerestek és találtak: több ország könyvtáregyesületét, gyógyszerkonzorciumokat, kiadványvállalatokat, számítógép-előállítókat, orvostársaságokat Belgiumban, Franciaországban, Angliában, Olaszországban és Svédországban. A konferencia védnökei a belga király és több neves orvos volt, köztük S. Bergström, Nobeldíjas a stockholmi Karolinska Intitútetből.

A konferencia Liaison-Committee-je 23 ország könyvtárosaiból állt a résztvevők száma 270 volt.

A munka 3 plenáris és 9 párhuzamos szekcióülésen folyt. Az utóbbiak tárgya: az orvosi könyvtárak szerepe az egészségügyi vezetőknél adott szolgáltatásokban, orvosi könyvtáros folyóiratok problémái, különböző adatbankok szerkesztése, felhasználása, a könyvtárak együttműködése, az információfelhasználók képzése, központi or-

vosi könyvtárak működése (köztük a National Library of Medicine, a párizsi orvosi egyetemközi könyvtár, a prágai ÚVLI, angliai nagy orvosi könyvtárak, az isztambuli orvosi könyvtár), integrált könyvtári rendszerek, könyvtári szolgáltatások.

A konferencia előterében svéd, belga, holland, angol, francia és NSZK-beli kiadók kiadványaikról és szolgáltatásaikról bemutatót rendeztek.

A plenáris ülések előadásai több információfilozófiai gondolatot vetettek fel. Ilyének voltak:

- az információnak politikai és gazdasági jelentősége van, a közgazdászok a befolyásoló tényezők rangsorában az információt már Európában is az első helyre teszik,

- új technológiák bevezetése nélkül az információszolgáltatás tovább nem fejlődhet. A helyzet az, hogy a könyvtárosok csak lassan tudják átvenni a technikákat, mert gondolkodásmódjuk még régies. A gépi feldolgozású dokumentumok vagy a mikroformák eleve elmossák a határt a dokumentum és a katalógus között. Az átlás akkor megy végbe jól, ha van egy-egy team, szellemi mozgatóval, ahol elhatározzák, hogy átképezik magukat az új információtechnika megértésére, elsajátítják az alkalmazás fogásait, de képesek megismerni a felhasználók igényeit is, sőt: azt nyújtják, amit az orvos tényleg fel is tud használni, ebben a tekintetben nemcsak a már megnyilvánuló igényt, hanem az információszükségletet is számításba veszik.

- az emberi társadalom - és ez már nemcsak ideológia, hanem sok helyütt valóság - elindult az információ társadalom kialakulása felé. Az Egyesült Államokban ez már élő valóság, Európában rövidesen ez lesz. Ez a negyedik információs forradalom ugyan megkönnyíti az információk eljutását mindenkihez, mégpedig igen rövid idő alatt, de nagyon sokba kerül ma is és a drágulási folyamat tovább tart, az információk egyre értékesebbek, de egyre drágábbak lesznek. Az állami vezetésnek mindenütt meg kellene értenie, hogy ha ma nem költ információra, holnap a sokszorosát kell majd fizetniük az elmaradás "behozására".

- a könyvtárosoknak és tájékoztatóknak meg kell tanulniuk, hogy a tanulást, a továbbképzést egy percre sem hagyhatják abba, mert annak a gazdaság látja a kárát. Ezen kívül elismerést is kell szerez-

niük munkájuknak és hivatásuknak, mert már ma is sokkal többet érnek a társadalomnak, mint amilyen megbecsülésben részesülnek és az általuk hozott egyre közvetlenebb haszon a jövőben egyre nagyobb lesz.

A konferencia 3. napján még 4 párhuzamos szemináriumot is tartottak: a vezetői információkról, a gyógyszerészeti könyvtári munkáról, az orvostörténelmi könyvtárakról és a fogorvosi könyvtárak tevékenységéről.

A konferencia záróülésén a további munkáról a következő javaslatok hangzottak el:

- legyen önálló, a nemzetközi könyvtáros szövetség (IFLA) orvosi szekciójától független európai orvosi könyvtáros egyesület. A megalapítás módjára vonatkozóan nem született határozat, mert a KGST-országok néhány képviselője aggályát fejezte ki a részvételi díj előteremtésének várható nehézségei miatt. Első lépésként az Európai Közös Piac országai létrehozzák szervezetüket, amelyet teljesen nyitottnak szánnak abban a reményben, hogy később a lehetőségekhez képest a többi ország is csatlakozik, Európát ti. az Atlanti Óceántól az Uralig terjedőnek fogják fel. Keresik a lehetőségét támogatók, szponzorok megtalálására, az Egészségügyi Világszervezet is igyekszik megtalálni a támogatás módját.

- a létrejövő szervezet többek (köztük a magyar fél) javaslatára tervezi egy közös orvosi könyvtáros folyóirat kiadását,

- közös, valamennyi európai országra kiterjedő képzési és továbbképzési formákat igyekeznek létrehozni,

- fokozni akarják a szakemberek cseréjét, a tapasztalatcseréket és tanulmányutakat.

xxx

Az európai orvosi könyvtári szervezet létrehozása mind szakmai, mind politikai szempontból Magyarország számára is fontos lenne, hozzájárulna ahhoz is (E. Szolomatyina, a moszkvai GCNMB mb igazgatójának javaslata), hogy közös európai orvosi szakirodalmi adatbankot hozzunk létre.

A szervezet létrehozása pénzügyi gondokat vet fel. A szervezőknek, az összekötőknek és az Egészségügyi Világszervezet képviselőinek közös véleménye az volt, hogy nem szabad sajnálni a fáradságot arra, hogy megkeressük a gazdasági nehézségek áthidalásának a módját.

Ugyancsak fontos volna - és a könyvtárosok közötti információcserét jelentősen megnövelné - egy közös orvosi könyvtári orgánum kiadása. A magyar fél az OIK képviselőjében javasolta egy többnyelvű folyóirat kiadását olyanképpen, hogy a kiadást, a szervezőmunkát és a technikai szerkesztést magára vállalja. Ezt a javaslatot azért is meg merte tenni, mert az OIK munkatársainak gyakorlatuk van orvosi könyvtári folyóirat szerkesztésében (Az Orvosi Könyvtáros 1986-ban elérte 26. évfolyamát), gyakorlata van külföldi szerzők megnyerésében stb. Ezen kívül van példa hasonló profilú közös folyóirat hazai kiadására is (az "Informatica" című nemzetközi informatikai folyóirat az Akadémiai Kiadó és az Elsevier kiadó közös kiadásában jelenik meg). Ez az akció devizát is hozna. Javaslatunkat a konferencia szervezőbizottsága magáévá tette, a megvalósítás azonban a szervezet létrejöttétől függ.

Érdekes volt megállapítani, hogy hazánk orvosi könyvtárügye iránt nagy az érdeklődés, hálózati munkákat, a könyvtárak szervezettségét nagyon értékelik. A Nyugat-európai könyvtárak technikai felszereltsége egészen fölöttünk áll, országos méretű szervezettségben viszont mi állunk jobban. Ez a tapasztalat is aláhúzza azt a törekvésünket, hogy számítógépes hálózatot építsünk meglévő, hagyományosan működő orvosi könyvtári hálózatunkra. A regionális könyvtárak számítógépekkel való felszerelése, a már megtervezett adatfeldolgozó munka révén az adatbankok megteremtése és az egymással való kapcsolat létesítése azt eredményezné, hogy elérnénk a magas színvonalú európai orvosi könyvtárak színvonalát.

A konferencia jó alkalom volt egyéni megbeszélésekre is, konkrét javaslattal Jugoszlávia képviselője, a Ljubljanei orvosi egyetemi könyvtár igazgatója jött: vizsgáljuk meg az országainkba járó folyóiratok listáját és az egymás országában hiányzókat valamilyen formában juttassuk el a másikba. A kicserélt leldhelyjegyzékek alapján a munkát már megkezdtuk.

Ugyanígy az osztrák fél is keresi a lehetőséget az együttműködésre, a közeljövőben Ausztria orvosi folyóiratellátottságáról közleményt juttatnak el hozzánk.

Az angliai Faxon Company elnöke kérésünkre megküldte előadását és megadta a lefordítására szóló jogot.

A konferencia új gondolatok felvetése és befogadása, ötletek hasznosítása, szakmai kapcsolatok létesítése szempontjából önmagában is hasznos volt.

Benda Mária

K ö z l e m é n y e k - H í r e k

Északmagyarországi Regionális Központunk, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kórház telefonszáma megváltozott. Új száma: 46-21-211.

XXX

1986. szeptemberében indult az OIK negyedik könyvtárkezelői tanfolyama 24 fővel.

XXX

1987. augusztus 8-15-e között Londonban könyvtárgépesítési tanfolya-
mot tartanak Library Automation Update címen a Queen Elizabeth II
Conference Centerben.

X X X

Az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár 1987. április és május között "A számítógépek alkalmazása a könyvtárban" címen 40 órás továbbképző tanfolyamot tartott a hálózat 20 könyvtárosa számára. Az előadók: Roboz Péter, dr. Vásárhelyi Pál, dr. Borsy Tamás és dr. Szilágyi Vilmosné voltak.

Az elméleti órákat számítógép melletti bemutatók egészítették ki:

Budapest, 1986. december

Tisztelt Kollégák!

Az „Egészséget mindenkinek 2000-re!” kormányprogram feltételezi, hogy mindazok, akik megvalósításán fáradoznak, nemcsak a hazai tudásra építenek, hanem – lehetőségeik szerint – hasznosítják az orvostudomány, a gyógyászat, a gyógyszerészet, az egészségvédelem nemzetközi eredményeit is. A külföldi szakirodalom ismerete, folyamatos figyelemmel kísérése nélküli ez nehezen képzelhető el. Az is nyilvánvaló, hogy azt a mintegy 1,5 millió cikket és tanulmányt, amely évente kb. 20 ezer orvosi folyóiratban megjelenik, egy ember képtelen nyomon követni. Nem is beszélve a nyelvi nehézségekről és arról, hogy a külföldi lapok ma már csaknem megfizethetetlenek. Ez tehát csakis jól szervezett, tapasztalt és megfelelő háttérrel rendelkező kollektív munka eredménye lehet. Az

INTERMED

Ily módon páratlan vállalkozásnak ígérkezik a hazai gyakorlatban. Az új, magyar nyelven megjelenő absztraháló folyóirat készítői ugyanis azt tűzték ki célul, hogy 1200 külföldi szaklap, például a JAMA, The Lancet, The British Medical Journal, The New England Journal of Medicine, Schweizerische Medizinische Wochenschrift, Klinischeschke Medicina, Presse Médicale, Minerva Medica stb. figyelmével úgymond házhoz szállítsák a legérdekesebb publikációk rövid kivonatát, mintegy 3–5 hónapon belül, s ezzel hozzájárulnak az egészségügyben tevékenykedők továbbképzéséhez is.

A feladatnak ezt a nagy felkészültséget igénylő részét az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár végzi. Az Intézet munkatársai 1/4 évenként mintegy 400–500 szinopszist készítenek az 1200 szakfolyóirat publikációi, valamint az Egészségügyi Világszervezet tevékenységéről szóló tájékoztatók alapján, majd további szelekcióval 100–120 referátumot állítanak össze, megjelölve a forrás helyét, a publikáció szerzőjét, a megjelenés idejét is. Mindez 40 oldalt vesz majd igénybe az A/4 formátumú INTERMED-ből. További 4–8 oldalt a Magyar Orvostudományi Társaságok és Egyesületek Szövetsége, a MOTESZ tölt meg információkkal, illusztrált eseményekkel. A folyóirat egyelőre 4 rovattal indul: az orvosok, a fogorvosok, a gyógyszerészek és az említett MOTESZ-rovattal. A folyóirat további gazdagítását jelenti majd, hogy vállalataink és gyógyszer-gyáraink hirdetései nyomán előfizetőink tudomást szerezhetnek mind a hazai, mind a külföldi új készítményekről, s azok jellemzőiről.

Az INTERMED 1987-ben megjelenő első száma, reméljük, megnyeri olvasóink tetszését. Azonban sem tartalmi, sem formai szempontból nem tekintjük a lapot befejezettnek. Szeretnénk, ha továbbéplítésében valamennyi előfizetőnk részt venne javaslatával.

Mindazok, akik az INTERMED-et előfizetik, önköltségi áron igénybe vehetik a folyóirat szerkesztéséért és kiadásáért felelős Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám Vállalat (INTERPRESS) különleges szolgáltatását. A kiválasztott referátum alapján az előfizető ugyanis megrendelheti a kivonatolt cikk teljes szövegét eredeti nyelven vagy magyarra fordítva.

Az INTERMED 1987-ben 1/4 évenként jelenik meg, 6–8000 példányban, 48(44) + 4 oldal terjedelemben. Előfizetési díj egy évre 600,- Ft. Csak előfizetésben kapható.

Az INTERMED a MOTESZ hivatalos orgánusaként, az Egészségügyi Minisztérium egyetértésével és támogatásával jelenik meg. Tudjuk, a 600 forint éves előfizetési díj nem kis összeg, de hisszük, hogy megéri, mert jó ügyet szolgál. Szeretnénk Önt is előfizetőink között tudni. A mellékelt megrendelőlap az igények előzetes felmérését szolgálja. Kérjük figyelmesen elolvasni és kitöltés után, postafordultával visszaküldeni. A csekket a felmérés után címére elküldjük.

Ne feledje, az INTERMED ablak a világra.

Amennyiben kérdéssel vannak, szívesen állunk rendelkezésére.

Címünk:

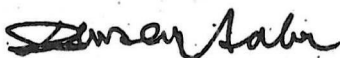
Interpress Expo Szerkesztőség

1114 Budapest; Bocskai út 21.

Telefon: 869-420; 863-672

Telex: 22-6777

Kiváló tisztelettel:

Dr. Farsang Csaba docens,
a MOTESZ főtitkára

Bakonyi József
INTERPRESS, főszerkesztő

